



**Orbis Christiani status, hoc est Discursus de triplici Potentia
Regis Galliae, regis Nauarrae, et Guysiorum Principum : tum
Commonefactio Germani Nobilis ad Reges, Principes &
Christiani Orbis ordines : item Vaticinium Sibyllae de Rege
Franciae et Nauarrae Henrico IV.**

<https://hdl.handle.net/1874/428518>

ORBIS
CHRISTIANI
STATVS.

HOC EST
DISCVRSVS DE TRI-
plici Potentia Regis Gallia, Regis
Nauarrae, & Guysiorum
Principum.

TVM
COMMONEFACTIO GER-
mani Nobilis ad Reges, Principes &
Christiani Orbis Ordines.

ITEM
VATICINIVM SIBYLLAE
de Rege Francia & Nauarra
HENRICO IV.



MDLXVI

ORIS
CHRISTIANI
STATVS

Hoc est
DISCVRSVS DE TER
prophetia domini & illius Regni
Ierusalem & domini & domini
Ierusalem

1714
COMMONEBEROTIO
Ierusalem & domini & domini
Ierusalem & domini & domini

Ierusalem & domini & domini
Ierusalem & domini & domini
Ierusalem & domini & domini



1714

DISCVRSVS DE
RERV M GALLI
carum Statu.



ET VS est, de lirtore æstu:
antes spectare vndas, & de
terra maria videre impetu
procellarũ tempestatumq̃
agitata, non minimam at-
ferre delectationem. Quod
facilè credo: quasi quis di-
ceret, satius esse, procul ve-

nientia prospicere pericula, quàm subire præ-
sentia. Verùm enimvero si ex altera parte qua-
si de specula nauiculam aspicerem, in qua vel
de commodis vel de amicis meis ageretur, in
discrimine versari, & sine spe salutis aduerso
fluctu & turbine ad scopulos deferri, non sine
dolore inciderem in istiusmodi spectaculum.
Si Gallia ne minimè quidem me tãgeret, eius
statum cùm iam intimè perspiciam, vel nullo
cum negotio de ea possem dicere: si quid inde
noui mihi afferretur, perinde mihi istuc foret,
quicquid foret: sine molestia acciperem, præ-

clarè mecum actum putans, quòd extra telli
 iactum sim constitutus: neq; maiori cum ani-
 mi commotione alios de hisce motib. loquen-
 tes audirem, quàm si quis, quæ Romæ sub Ti-
 berio, aut Nerone gesta sunt, mihi percense-
 ret. At verò non possum, Gallus cùm sim, non
 possum (inquam) maiorem in modum non
 commoueri, præsertim cùm iam videam, meæ
 vnicam illam & rei & spei tanquam Argona-
 uem illam, cui, quæ habeam carissima, credi-
 derim, ipsa etiam cùm sit vel in ipso mihi mul-
 tò carior, hæc cùm videam passis velis ad nau-
 fragia properantem: cùm defixis oculis aspi-
 ciam patriam meam, primam meam parètem,
 quæ tam vario morborum genere desperatif-
 simè laborat, summa cum difficultate extre-
 mum iam spiritum exhalantem. Ignoscendum
 igitur mihi hoc est, si querelis partem doloris
 mei lenire studeam, cùm voces illæ multò gra-
 uiores sunt, quas tristitia, quàm quas lætitia ex
 pectore depromserit: si quando in aduersis
 vöculas minùs solitas incæroris nostri testes su-
 spiramus, facilius audientiam cõciliant, quàm
 si de oscitante ingenio, assiduis voluptatibus
 liquefacto, quod nihil nisi vulgare parturit,
 promanarent. Hęc huiusmodi sunt, quæ per se
 materiæ solummodo quam tractant, non or-
 dinis nomine, lectu digna videri possunt. Non
 nulli sunt qui patriæ vitâ, & fortunis suis inser-
 uiunt: honestè quidem faciunt, si quidem id
 possunt. Patriam deplorare meæ sunt partes,
 illi

illi solis lachrymis mihi litandum est: siquidem nihil iam restat aliud, in quo debita mea officia prestare queam. Illos cum ego laudare soleam, quid est quod illi me reprehendere velint? Faciam idem quod illi, cum facultas dabitur, & illi si hic essent, idem mecum sentirent.

Dum in hac regione, mi Dicæ, quò me res aliæ meæ perduxerant, animo essem otioso & soluto, primum mihi renūtiatum est de Rege per Ducem Guisium Parisiis fugato: Hic, vñ plerunque fama res maiores fiunt, primus rumor percrebuit. Quisque de hisce quæ afferuntur noua pro suo animi affectu commentatur: & nescio an ipse communi hoc vitio laborans, hisce hominum sermonibus aliquid statim addam de meo. Sed memini me tum quibusdam præsentibus dixisse, tam crudele aliquid factum fuisse, non posse adduci vt crederem: non dubitans, quò minùs id fieret, non stetit per huius formidinem, sed potius in illo defuturam tam insanam audaciam. Tum temporis aut nò multò pòst, venerunt ad manus meas duo eaque diuersa opuscula. Alterum Regis declaratio fuit, earum rerum, quæ Parisiis duodecimo die mensis Maij contra se ipsum tentata sunt: sed ea quidem tam frigida & meticulosa, vt nihil suprà, tanquam si quis de iniuria queri vellet, nec eum tamen, qui hoc fecerit, nominare audeat; ac si quis semper sibi metuat ab inimici iracundia, donec deferbuerit, ne ad veterem forsan iniuriam accumularet nouam. Rex cum

sit, de vi aut fuga pudet quicquam fateri, neq;
 iniuriam hanc appellare audet, tantum abest,
 vt supplicium indicat. Non imperat vltterius,
 sed subditos rogat. Denique quod omnium
 turpissimum est, rem sibi diuinam faciendam
 censet, quo citius istæ turbæ sedari possint, ni-
 hil tam veritus, quàm ne Dux Guisius hoc for-
 san iniquius tulerit, quòd in palatio suo sese
 ab illo opprimi non passus sit, quin potius sibi
 fuga consuluerit. Alterum contrà opusculum
 binas Ducis Guisij literas còtinet, priorem ad
 Regem, secundam ad populum, vtrasque satis
 militares, gloriosas, confidentes, in quibus res
 gestas suas magnificè enarrat, dicitq; vnū illū
 diē à Deo immortalī sibi cœlitus nō datū esse,
 nisi ad magnū aliquod & memorabile facinus
 perpetrandū: quod etiā psequitur sermone nō
 multo, sed præfracto animo, nusquā metū præ-
 se ferēs, sed sibi prospera certissimè pollicitus:
 Ad extremū autē minas exaggerat, sibi certū
 hoc esse, vel inuitis omnibus partes Catholi-
 cas propugnare, & regio latere quoscunque
 à partibus Hereticorum stantes excutere: Du-
 cem autem Elpernonium innuebat. Tua, mi
 Dicæe, harum rerum curiosa indagatio, vt tibi
 potissimum ista darem, me incitauit, vnaque
 etiam iusta indignatio mihi hâc extorsit com-
 mentatiunculam, de rerum Gallicarum statu
 tali, qualem hodie videmus esse, quæ tibi vsui
 esse possit, quò melius de hisce duobus scriptis
 iudicium feras: quin euulges eam, si tibi ita vi-
 sum

sum fuerit; dummodo de vtriusque nostri nomine cōticescas: nam & aliò nos iam vocamur: sin minùs, apud te in bibliotheca asserues.

Gallia in tres partes distrahitur. Dux Guisus & agnati ipsius ex vna parte: Veluti Duces, Maynus, Aumalius, Elbusius & Mercuræus, partim fratres, partim consanguinei, meo iudicio, primas tenent, & potentiores videntur. Et sunt ij, qui cum suis coniuratis Sâctum Fœdus nominantur. Ipse Rex secundas tenet, qui legibus quidem inuititur, sed viribus destituitur. Rex Navarrenus & aliqui etiam Principes Catholici, Regij sanguinis, Dux Momorécus, Summus coronæ magistratus, Turonius, Chastillionæus, & multi etiam viri illustres tam Euangelici quàm Catholici, tertias occupant: quæ vt iustior, ita & firmitior, & stabilior meritò dici possit. Primam appello potètiorem, siue quia quasi membra videntur propagata de vniuersali illa cōiuratione omnium totius Orbis Christiani Principū Catholicorū, qui sese mutuo fœdere constrinxerunt, vt Pontificis auspiciis omnes eos, qui puriorem religionē profitentur, ferro & flamma persequantur; siue quòd hæc factio noua sit, & nouissima quæque in Gallia primo quoque impetu nimis dominantur: cuius rei argumento esse possit apparatus ille, quem prioribus motibus huius regni Euangelici fecerant: cuius præcipuas ciuitates omnes penè, vnâ solummodo, vel duabus exceptis, possederant, &

tamen anno vix elapso, illis ne vna quidem superstes remanserat. Siue denique quòd inter Catholicos fundata illa sit, qui Euàgelicos numero longè superant. Illi etsi non omnino & omni ex parte inter coniuratos recenseantur, in hoc tamen omnes conseruiunt, quòd religionem suam sartam tectam seruare cupiant, atque isto prætextu illis maximè fauere videri volùt, qui huius in se defensionem suscipiunt. Atque hæc causa est, eut hodie illa factio potentior appareat, quamuis reuera neque ita sit, neque ita diu durare possit. Quod regias partes magis legitimas dixerim, quis ausit hoc inficiari: qui quamdiu ad suum, non alienum, viueret arbitrium, & ille solus subditis imperauit, quod & idem iam fieret, si Rex vellet, sed vt maturè hoc velit, necessariò expedit. Quod si adhuc etiam procrastinâdo omnibus notum fecerit, cuique licere illum in suo regno non contempnere modò, verùm impunè lacessere, omnem spem pristinæ dignitatis recuperandæ abiiciat necesse est. In illius sola magnanimitate, hoc quicquid est remedij Deus immortalis collocauit. Dixi etiam illius partes imbecilliores esse, verum est: quod ita non videtur, & tamen ita est: eius rei plures rationes afferri possunt. Ille primùm qui regit, ita omnia administrat, vt faciliè appareat, ex tribus illis trium partium antesignanis Regem eum esse, qui minùs valeat & plus metuat, qui minima quæq; aggredi extimescat, contra quem reliqui & fa-
ciliè

cilè tentare, & fidenter exequi quiduis non dubitant: eò tandem potestas eius deuenit, vt nihil aliud iam sit, quo subditorum animi compefci & in officio retineri queant, quàm auita illa, quam regibus suis exhibere soliti sint, reuerentia & patrius mos, quem mutare difficile est. Magnam (haud dubiè) vim hæc habent in pacata Republ. nec tamen ita magnam, quin vnus quadriènij bella intestina tam facilè eâ euerterint, quàm Romæ aliquando minori tēporis spatio, & aliis etiam locis, vbi hæc mala grassata sunt, factum audiuimus. Quod ex nulla alia re nascitur, quàm cùm Principes despiciatui habentur, quo nihil maiestati Regiæ magis cōtrarium. Ex istis quid triginta annorum bellum ciuile, quale hoc nostrum fuit, effecerit, coniecturam facite. Secundo Rex noster in imperio quasi sol occidens tam imbecillos in occasu emittit radios, vt iam coràm & in os & scriptis differentes, & armis de successore dimicantes patiatur. Istuc si Reges aliquando ferant, actum est, ilicet, perierunt. Romæ Cæsarium temporibus capitale hoc fuit, si quis de futuris à morte Imperatoris contingentibus disceptaret, tātum abest, vt vel verbulum de successione mutire auderent. Huius rei testis citetur locuples Tiberius, qui post aduersam valetudinem in extrema iam senectute ægrotus decumbens, à Caligula hærede suo, Principe iuvene & florente suffocatus est: metuebat videlicet, ne à deliquio respirans Tiberius, cum

capite multaret, quòd durante deliquio Caligulam Imperatorem homines salutarent. Tanta illis religio fuit Imperatoriam dignitatem ad extremum vsque spiritum conseruare. Ottomani, vt filij in patris còspectum prodeant, nunquam patiuntur: quasi sperare filium nihil aliud sit quàm desperare patrem. Sed quid externa quærimus, cum domesticis exemplis abundemus? Fertur de Francisco, cognomine Magno, huius Regis auo paterno, quòd cum ià ægrotaret in Castello suo de Fontanebleau, quò se semel receperat, initio mensis Maij, eo ipso anno, quo moreretur, adeò ille morbus ingrauescebat, vt omnes illum tum aut pro mortuo ducerent, aut saltem nò diu superstite futuro: statim ad Henricum Delphinum omnes aulici confluunt, qui ob metum istius suspectæ & inuisæ successioni, per totum septennium ad patrem propiùs non audebat accedere: ita vt vix vnus quidè alicuius loci Regi relinqueretur, tam confertim omnes ad orientis solis adorationem contendebant. Interim ex illo morbo Rex conualuit, quo liberato, fortè dies, qui vocatur Ascensionis, instabat, qui apud Gallos admodum solenni ritu celebratur. Surgit de lecto Princeps senior, ornat se, prodir, & vultum & comam ita componit, vt vel morbi vel senectæ nihil appareat: splendidam & iuuenilem vestem induit: talis in processione còspectus est, & ipse etiam velum conoecum dictum, illud quo corpus Domini contegeba-

tegebatur, eo die gestabat, qui reuersus hasce voces adiungit: *Semel adhuc, priusquam moriar, facis me metuant:* quod quidem ita euenit, & subito mutata fortuna est. vix enim rumor de Regis sanitate sparsus est, cum extemplo omnes aulici viritim animis suspensis & sollicitis ad regem reuerterentur: & iam vicissim Delphinus ad Patris exemplar solus maneret. Istuc fuit Regem esse, istuc fuit metui & coli. Quam varia adhuc per Orbem gentes reperiuntur, apud quas capitale sit vel in presuntum, vt Iureconfulti loquantur, successorem defuncti Principis curiosius inquirere, vbi Regi antiquius nihil esse possit, quam incerta hæc omnia relinquere. At hei miseris! multo secus in nostro Rege, cuius imbecillitas & nimis lentus languor quid non permisit: vt non tantum de hereditario regni iure vel in os disputaretur, verumetiam a quibusque ipse cogi se passus fuerit, vt hæredem designaret, & testamentum conderet, quasi solum restaret, iam iam moriendum. Eius in regnando imbecillitas & desperatio, aliorumque in illo offendendo impunitas fecerunt, vt hodierno die tam liberè Gallus, quam Hispanus profiteri audeat, se Regis sectatorem non esse; cum contra, ante triginta annos, pro læsæ maiestatis aut parricidij crimine hoc haberetur. Denique huius emaculatū imperium tam inglorium est, vt & ipse aliquando apud exterum Principem, a corona Gallicana non ita disunctam, versatus, dum

sermone de nostro rerum statu vtrò citroq; fererentur, ita quendam dicentem audiuerim; Eodem planè numero apud nos Regem esse, quo apud Arithmeticos cyphram, vt vocant: quæ cum per se nihil valeat, aliis tamen figuris si addatur, summam facit cumulationem: quæ, inquam, hisce auribus audiui meis, cum gentis nostræ nomine & pudore, & angore, penè disrumperer: quamuis diuisi & diuisi nostri imperij negotia, quibus extraordinaria cogimur accersere remedia, non tam sua quàm aliena etiam causa me eò vocassent, atque ipsius hic sermo non abs re mea fuerit, ad ea quæ cupiebam, perficienda. Tertiò de suis sectatoribus nihil certi potest sibi polliceri. Illi animum penitus despondent, quia Regem consternatum vident: hi quid stabilitatis ab illo expectent, cum ipsum à fundamentis concuti animaduerant? Neque verò hostem seriò aggredi, qui illius iugulum petit, satis tutum putant, cum & ipsum hæc omnia perferre, & vix conqueri audere planè perspexerint. Atque hoc pacto tum proceres omnes, tum ciues omnes, tum subditi denique omnes partes sequuntur. Et credo equidem ex omnibus, qui cum illo coniunctissimè viuunt, neminem reperiri, vno aut altero fortassis excepto atriensi seruulo, cui se tutò possit credere, qui non apud se aliquod facinus singulare à Regis mente alienum, animo designauit, qui non cum aliquo inimicorum Regis fœdus percussit. Nam si semel hoc innotuerit,

tuerit, Regem subditum suum quencunq; extimescere, alium aliquem esse, cui viribus & potentiâ Rex cedat, valeat statim omnis maiestas & potestas Regia necesse est: ad eum alterum omnes vndiquaque confugient. Nos etsi liberi esse non possumus, saltem vni domino parere volumus. Si hic dominus alium fortè habeat fortiorè, continuo priorem deserimus, & posteriorem amplexamur: ita homines naturâ sunt cõparati. Quod ad Nauarreas partes spectat, illas iustissimas esse initia horû bellorû fidè faciunt. Ille se defendit: sui defensio & hominis & naturæ legi cõsentanea est. & ita se defendit tamè, vt præmissa omni querendi occasione, Regi molestiâ aliquâ exhibere, semper illi religio fuerit: etiam tû, cùm bello ardere omnia videret: quippe qui eum factioso coniuratorum bello satis impeditum videret: quamquam qui dubitare potuit, quin istorum tumultuum reliquiæ in ipsius tandem caput redundarent? Neq; hoc solum, sed quotiescunque occasio tulit, ille se, vitam, fortunas suas toties obtulit, ad pristinam Regis auctoritatem ab hostibus vindicandam, ea legè etiam & conditione, vt rata, & firma ea pacta habeat, quæcunque illi à Regia maiestate proponerentur: illum hæc obtulisse scio, immò etiam post nouissimos hos bellicos motus: quamquam infinita in istis bellis contigerant, quæ illi manifesto documèto esse possunt, Deo soli & gladio, nulli mortalium sibi fidendum esse. Firmiores

autē illius partes non sine ratione dico. Primū sua ipsius persona multū iuuat, nec mediocre hoc beneficiū inimicis acceptū referre poterit, à quib. tam peritū Imperatorē esse didicerit. & certē is est qui cū præstantissimis quibusque omniū ætatū Imperatorib. meritō conferri debeat: at magno cū suo malo, dixerit quispiam: certē cū illorū multo maiore, qui eum in isto tyrocinio instruxerint. Sequaces habet multo stabiliores eum solum respicientes iure conscientie constriētos, quod adamantino quodā vinculo eos colligauit, siue religione quadam commoti, siue quod iustissimam in se causam suscepisse sibi persuadeāt. Illius à partibus qui sunt, multo expertes magis, magisque exercitati, vt deinceps ne in vita quidē vlli casus aut euentus metuendi sint, quos illi iam dudum non subierunt, nec inimicis quicquam iam restet, quod machinentur noui. Et si superiores duæ partes. haud secus atq; ista, illarum, ita illæ huius vires impetusque pari modo persensissent, illas, multo magis quā hęc, labefactatas cerneremus. Præterea naturali & hæreditario successione iure nititur, q; illi à nullo alio, quo uis prætextu præripi possit. Et fingamus totā Galliam mutuo consensu, ius hoc, cū illi obtigerit, adempturam: quem tandem illius loco debeant sufficere, alterum reperiet neminem. Non parū hoc est adiumenti, in petitione nullum sibi certum proponi æmulum: certa hæc iudicia & spei & solatiij plena haud paucos illi
sectato.

sectatores cōciliant nouos, veteres etiam multò facilius retinent. Interim multorum animi, qui antiquam Reipublicæ formam immutari nolint, cùm id sine summa omnium rerum perturbatione fieri nequeat, bene secū actum putant, quòd ab illo solo pendeant, cui cùm ipsæ leges portam aperiant, nō est cur murum ariete percutiat. Atq; hactenus quomodo hodierno die Galliarū rēgnum informatum seu deformatum potius sit, videtis. Hæc præcipua membra sunt, quæ certis quibusdam regulis efformantur. huic etiam alia adiungi possunt, quæ suis seorsim ordinibus non constant, sed sub vno istorum comprehenduntur, quatenus rerum suarum, & priuati commodi ratio postulat, qui ex altera parte quasi subalternatim sibi metipsis solis cōsulunt, suumque aliis pro rerum primordio, non pro exitu, consensum præbent: Ij sunt, Regina Regis mater, Hispaniæ Rex, Duces Lotharingiæ & Sabaudia. Quod ab hocce attinet, ad faces & furias seditionum nostrarum magis inflāmandas, ad regem Nauarrenum, & Principes ex Regio sanguine, deturbandos, sæuis inter se conuenit vrsis: sed in partitione non item. quisque sibi vel integram prædam expetit, vel partem saltem minùs inæqualem: Leonina hæc societas est. Coniicite cætera. His accedunt Principes Catholici ex Borboniorū familia, qui à Rege nō discedunt, sed eius sequuntur partes: propterea quòd Religio, quæ sola Regem Nauarrenum separat,

eos tamen minimè seiungit. Qui tamen eò nū-
 quam perduci possunt, vt suis suffragiis Lo-
 tharingi aut Guisij Borboniis anteferantur:
 quin in illa contentione Regi Nauarrenò se-
 niori & proximiori potiora semper deferent,
 tanquam eadem stirpe & familia oriundo. Hi
 magna potentia & numerosâ in Galliis gau-
 dent clientelâ. Nam post Nauarræ regem ad
 vnum vel alterum eorum sceptrum & solium
 proximitatis & prærogatiuæ iure deuolueret-
 tur. Hoc illud est, quod adhuc Ducis Guisij
 consilia & decreta plurimum interturbare so-
 leat. In his tam cõfuis, & tamen quodammo-
 do diuisis partium distinctionibus, quibus, vt
 antea dixi, certam quãdam rationem præscri-
 ptamque normam dedisse videtis, qui horum
 confœderatorum sua sibi consilia à cæteris di-
 uersa, animorumque inductiones sibi sigilla-
 tim proponūt: Dux Guisus cum suis affectis,
 quicumque huic fœderi inseruntur, nec alium,
 quàm illum, superiorem agnoscunt; ad hanc
 solam metam collinant, ipsam imperium vel
 omnino, vel maxima ex parte occupare. Pru-
 dentia hæc innata est, quam defunctus Lotha-
 ringiæ Cardinalis, huius Patruus, hæreditario
 iure suis posteris confirmauit. Hic Princeps,
 nostri imperij sola calamitas, & Patrem & Pa-
 truum habuit, vtrumque planè virum. Pullu-
 lantibus igitur iam intestinis nostris dissidiis,
 regnante Carolo inter Catholicos & Euange-
 licos, cum viderent, piæ memoriæ, Principem
 Condæum

Condannum, qui tum erat, ad horum partes inclinare, illi quò primam materiam hisce incendiis subministrarent, aduersas planè in se susceperunt. Dux Guisius primas obtinebat, qui per auxilia & consilia fratris sui Cardinalis ipsum imperium haud dubià spe, sed occultà tamè cogitatione, aut sibi aut suis iam dudum destinauerat. Ad quod Rege & Fratribus eius adhuc pupillis existentibus, sibi per bella ciuilia patefactam videbat planam, apertam & directam viam. Obiit ille, & hic quasi infantulus tutelæ fratris Cardinalis committitur: apud quem vnà cum lacte nutricis primos satus domesticæ ambitionis exfluxisse videtur: quos tamen tam dextrè tenellus hic pascio exhauserat, vt breui præclara indicia ederentur, Filij viriditatem Patris caniciem longè superaturam. Et vt ingenuè fatear, tam multa hic habet à natura cum animi tum corporis subsidia, vt ad maxima quæque natus videatur. Ego quidem semper huius diem natalem, verè fatalem fuisse existimaui, quo tanquam diuino præsaigio nobis portenditur, à Deo nonnullas regno Galliæ impendere mutationes. Ipse solus fœdus cõstituit, reliqui eius familiæ omnes hunc vnum adæquare nequeunt, & vniuersi cõiuncti vel minimam partem earum rerum, quas ille aggreditur, exsequi aut perficere nesciunt: admodum versutus, valde sagax, egregiè perspicax præ cæteris singulis suæ factionis est. Id cum omnes alij ex factis colligant, tum ipse ex

scriptis aliquando vidi, idque eius propria manu, ex quibus quam turpiter sine illo, ex suis præcipui viri hallucinati sint, in re grauissima facile apparuit. Ecce quis illi animus, quæ meta. quod propositum sit, qui rerum progressus, & quomodo omnia administrat, deinceps considerate. Hoc illi acerbum fuit, quòd in Oceanum hunc negotiorum primùm soluens, multos inuenerit hæredes Galliarum regni sibi penè æquales, qui regni capaces apti satis essent per vices succedere, matrimonia contrahere & liberos præcreare. Hæc illi animum adimere potuissent: non tamen propterea cum semel sese recollegerat, frangi aut debilitari se pati voluit, sed ad tempus fronte suam sententiam occultans, in eo acquiescit tantisper, dum Catholicis partibus altius fundatum firmiter sese possit constabilire: in eo verò familiarum suarum & domesticarum disciplinæ obsequitur: tum fortuna adiuuat: aliàs etiam ad virtutem prosperi successus accedunt: ita vt beneficio nominis & memoriarum paternarum per bella ciuilia, quæ Patruus illius aliqua semper ratione incendere solebat, primarius iam functionis Catholicæ constitueretur, diligentius ciuitatibus hisce obsecundans. quæ post lanienam illam factæ sunt multò turbulentiores, utpote quæ Principem Euangelicum perpetuò formidarent: ipsorum verò ciuium familiaritatibus intimis ita se immerfit, vt blanditiis suis & illecebris omnique ratione populari in eorum tum aures tum ani-
mos

mos influeret. Prima hæc & certissima indicia
 sunt, eius, qui tyrannidem affectat. Rex Caro-
 lus sine liberis mortuus est: Coniugem & Hen-
 ricus habet, sed sine prole: quod maius est, re-
 gno deesse rectâ lineâ hæredes animaduertit,
 collaterales proximè vocari, quò propiùs ille
 sibi videtur accedere, vnde se legitimam suam
 petere multis testimoniis iam dudum signifi-
 cavit: Occulti etiam rumusculi sparguntur,
 eum de Carolo Magno originem duxisse: Va-
 lesios autem à Capetone, qui falso titulo ad cõ-
 ronam obrepserat, & Carolinam familiam in-
 iuste expulerat: Vnde & manifesta indicia da-
 ta sunt, eum vix tandiu expectare posse Regis
 præsentis mortem & fratris illius, qui duo soli
 ex regia sobole restabant, vt tum demum suc-
 cessionis causa ageretur, quin potiùs iam du-
 dum hæc anticipari oportuit. Nihil tam illi vi-
 debatur obsistere, quàm pax. Nâ cum soli Catholici
 factiosi & ciuitates seditiosæ huic vni pro saxo
 essent, cui adheresceret, omnè apud eos & fidè
 & famâ amisisset, nisi novos motus cõtra Euân-
 gelicos resuscitasset. Etenim hoc certissimū est
 quòd veluti bellū ciuile in vno statu varias par-
 tes fouet, sic diuturna pax eas vniuersas, Regis
 solâ exceptâ, penitus euertit. Adeò vt illi nullū
 præsentius remediū esset, quàm omnia miscere,
 & ad mutuas cædes reuocare, postea pro suâ
 cõmoditate quiduis aggredi. Anno 1578 fœde-
 ris quãdam societate iniuit, huic posteriori nõ
 dissimilem: Regi nihilominus sua autoritate

integrâ relictâ, fratre Aléconio adhuc supersti-
 te, qui plurimorum animos & voluntates sibi
 in Gallis obstrictos retinebat, vt tantò plus
 huic detrahi necesse esset. Illa non citiùs nata
 quàm strangulata societas est, & sub conditio-
 ne vnus exigui belli contra Huguenotos sus-
 cipiendi fœdus dissoluitur, quod tamen nò ita
 multò pòst sedatù est. Gallis bienniù aut trié-
 niù iâ respirandi tēpus datù est. Interea loci in-
 credible dictu est, spiritus iste turbulentus,
 ambitiosus, facinorosus & propterea omnium
 tolerantissimus, q̄ varias & diuersas deglu-
 bere se passus sit iniurias, eâ gratiâ, ne consilia
 illius suspecta fortè essent, qui, quamdiu pax &
 summa Regis potestas durarent, tam peritè o-
 mnia dissimulauit, vt etiam apud multos de-
 spicatu duceretur, quibus minimè perspecta
 tum causa fuerat, tam obstinatæ & præfractæ
 (vt ita dicam) patientiæ: quo quì potuit aper-
 tiùs diu præmedicata & abstrusissima consilia
 præmonstrare? Tandem fratrem Regis Alen-
 conium, qui tum huius luminibus plurimùm
 offecit, mors opprimit. Hic aliàs erga illù malè
 affectus, cum sibi quædam de statu Flandriæ
 designasset, ille, qui tum cum rege Hispaniæ
 clandestina captaret consilia, valde iniucundâ
 hac in re illi præstitit operam: adeò vt si adhuc
 vixisset Alenconius, à multis hoc audiui dici,
 Guisio malam illum gratiam relaturum. Vtut
 sit, tamè inuitissimè pertrahebatur, ad aliquid
 in Gallia moliendum, Alenconio superstite:
 huius

huius mors siue casu, siue consultò accersita, illius in rem opportunè accidit. Consultò dico, quia Salredis confessio & totus ille processus iudiciarius multorum animos hac ex parte suspensos tenuit. Humato semel Alenconio, vno Rege in medio relicto, statim illi pulcra videtur oblata occasio, vel ad ipsum fastigium perueniendi designationis suæ, à Patre & Patruo post triginta iam annos inchoatæ, à seipso summo cum studio & sollicitudine elaboratæ. Nonnulli ita existimabant: Guisium in vitam Regis aliquid machinari: Alij inani tantùm illum lactari spe, & Astrologorum prædictionibus niti, quæ illi vndiquaque iam occinebantur, breui certissimam Regis mortem prænuntiantes: Vnde facilè iudicauit, post principis mortem regni statum in tranquillo esse non oportere: non ignarus in Galliis Regem omnino non mori, quin alter continuò surrogetur, qui suo aduentu omnes molitiones, quas tum primùm contrà illum aggredi quis vellet, facilè interromperet. Quin potius ante Regis mortem còtra proximum hæredem armanda manus est, idque nomine & autoritate præcedentis Regis obuelari oportet. Hoc modo Patris monitis, & domesticis subsidiis obsequutus anno 1585 nouis furiis impérium exagitat: Primùm autem Regem lacelsit, quem, cum persuadere nõ potuit ad Regem Nauarrenum oppugnandum, vi cogere statuit. Primus prætextus hic fuit, ob Regis orbitatem periculum

esse, ne regnū Gallię ad hereticos deuoluatur: id quod & ipsum & reliquos Galliarū Catholici eos tumultuario statim motu cōmiscuit: præcipuè cū viderent, Euangelicorū antesignanos, regē Nauarrenū innuētes, tantā gratiā valere, & secretiora cū illis cōsilia communicare, qui Regi ex intimis essent: hoc dicto Ducē Espéroniū significabāt, qui iā nuperrimè ex Aquitania redierat, vbi Nauarræ Regē inuiserat. Deniq; cū metu illo, quē suo Regi incusserat, non nihil sibi cōparāset subsidij, exulceratis iā omniū eorū animis, qui Regi vel à cōsiliis, vel à colloquiis essent: continuo bellū Nauarreno & Euangelicis denunciat. Atque ipsum hoc eius bellum est, quod hodie etiam adhuc durat: cuius in extremo hoc solum cōsiliij captat, perficere nimirum tādē illud, quod iam diu designauit: Parisiēse factum certā fidem facit. Nihil ampliū iam illi videtur restare. Nam q̄ arma publicè contra Regē Nauarræ, idq; cōsilio, consensu & autoritate Regis, gesta sunt, hoc parū est: Altiū quid postulat: Continuari scilicet bellum summa vi contra Nauarræum: Sed præliorum exitus, & dubius Martis euentus est. Et Princeps Nauarræus magnificus & magnanimus est, & fortunis & clientelis præpotens; ab hoc in præsentiarum sperari quid potest, nisi magnum aliquid? Quod ad personam illius attinet, in tuto est, nisi quis proditorio dolo aut veneno (quod Deus auertat) è medio sustulerit. Quod ad ciuitates, quas possidet,

det, duodecim regna Gallica ad eas occupandas satis non sunt. sed puta eas omnes amissas esse: in regem Galliae cooptato, si Deus id tandem velit, præter ense suū, nihil ampli⁹ esse reliquū: & hoc tamē satis est: Quam multi Reges ex carcere & monasterio extracti sunt, vt inaugurarētur. Nostra hæc ætas Carolū VII. proscriptū & ad mōtes Aruernorū relegatū, postea coronari vidit. Ludouicus XII. etiā in maxima Biturigum turri captiuis detinebatur, cum Rex renūciaretur. Si p̄babilia sequimur, vix suspicabitur quis, Navarra Regē eò aduersi vnquā p̄lapsurum: sed neq; adhuc tamē in eo sunt omnia: incredibile dictu est, quantā vim habeat in successione, manifesto iure niti. Hęc sūt quę Duci Guisio cerebrū excutiūt, cui non vacuus solūm locus in solio reddendus est, sed vis etiā ad regnū possidēdum præmunienda: id facile videt. Quorū illud in regis Navarra interitu & subuersione positū est: hoc in facultatū suarū, gratiæ, autoritatisq; amplificatione: quæ tã diu parū aut nihil incrementi accipiet, dum sibi satis esse putet, sub Regis autoritate legionib⁹ imperare, ipsūmq; adeò contra Euangelicos suas copias educere. Infinita præterea in eiusmodi molitionibus accidere possent, quæ desiderijs suis duram securim iniiciant: & quod antè dictum est, parum lucelli ab illis sperandum est, qui se bene defendere norunt. Tum illud etiam spem imminuit, quod cum Regem inuitum in istuc belli coniecerit, subsidia ta-

men ad hæc perficienda, nisi summis cum difficultatibus, comparari non possunt. Interim ipse, qui inter legiones præfecturâ gerit, quid tanto dignum feret hic promissor hiatu, cum iam nihil ausit; qui gloriosè in initio sui conflati fœderis loquutus; si nihil tâta expectatione dignum ediderit, profectò & se, & suos funditùs pessundabit. Rebus sic stantibus, in hoc solo acquiescit, dum fratrem suum in Aquitaniam contra Regem Nauarrenum mittit: ipse interea ipsum Regem inuadit, apud quem obliquis quibusdam viis minusque directis proficere se solus posse sperat, & minus perdere, Fratre suo Duce Mayno ex Aquitania reuerso, vbi ex rebus gestis hoc solum fuit, quòd glorię regis Nauarreni illiusque præfecti summi, Domini de Touraine, quo cum illi præcipuè res erat, magnum cumulum adiecerit: Vterque iam palàm, cum reliquis suis adscititiis sanguinis & fœderis sociis, ipsi Regi imponunt, qui à generali nihilominus suo prætextu ne latū quidem vnguem discedant: De bello scilicet hæreticis inferendo. In quo omnis armorum suorum sanctitas sita est, & cuius beneficio Catholicos suis obstrictos partibus semper retinent. Nam primo impetu Regem prouocare, nimis hoc fuit inuerecundum: saltem aliquòd velum obtendendum erat. Nemo illorum de Regio sanguine est. Nemo eorum ita Palinurus ad imperij gubernacula sedet, vt vel Regis reformatio vel regni administratio illi tantæ curæ

curæ esse debeat: Sine hoc vno autem inane & irritum quodcunque est, quod præcipue contra eum prætexant. At verò Rex Catholicus non est: Papalis sanctitas sanctior non est. At Huguenotos non odit: immò cane peius & angue insectatur. nefas putat illorum quenquam vel compellare. Hoc palàm professus, funesto illo die, quo sol ipse nihil vnquam vidit immanius, se plures trucidasse Huguenotos, quàm Ducé Guisum, vnquam vidisse: magisque eos etiam vexauit, quàm ipse Guisus postulare: vt non immeritò grauius & acerbis de Rege, quàm de cõiuratis omnibus conquerantur: quorum præcipui & primarij nostrorum aliquot semper magnam clementiam humanitatemque experti sunt. qua vna laude priuari non debent. Quî ergo scrupulus hic eximi poterit: Dux Maynius nimirum post reditum suum ex Aquitania statim scripta edicurat quædam, contra Marescallum Matignonium, Regis in Aquitania Præfectum, quem Rex in illa præfectura collegam adiunxerat, & hanc ob causam læsæ maiestatis & clandestini cum hæreticis regeque Nauarrenno colloquij eum insimulat, idque vnum sibi in profectio-
ne sua, quò minùs præclaram aliquam operam nauare posset, plurimum obstitisse. Huic obiectæ accusationi ipsum Regem etiam inserit, de quo queritur, eum sibi pecunias, comeatus, & subsidia reliqua belli anteuertisse, omnem deniq; ansam quiduis præstandi præ-

ripuisse, adeò vt eo neminem hæreticis amicū magis & beneuolū reperiri posse, apertè pronuntiare non dubitauerit. Vociferatur ex altera parte Guisius, Ducem Espernonium eum esse, qui Regem detineat, qui in hoc bello oscitantem & supinum reddat, qui Regi Nauarreno inimico faueat veterato quodam in sese odio: qui cum dominum metuit, facillè tamen baculum inuenit, quo canem cędat: hic hic Sexagenarium de pōte deicitis ipse est, inquit, hæreticorum in Galliis præsidium & firmitamentum. Denique omnium, quotquot sint, aduersus illum maleuolentiam concitat. Audacter profitetur & denunciatur, se illum omnibus regalibus ciuitatibus, & præfecturis in Gallia exuturum. & quanquam Regiæ cohortes omni hæreseos suspitione vacent, tamen quia hisce Espernonius præest, eas data opera in Picardia sæpius adortas profligauit. Sub hac specie & inuolucro in sua Præfectura omnes ciuitates, omnia quæcunque possit præsidia occupat. Rex harum rerum spectator, suas etiam vrbes in debita obediētia retinere vult: vt hoc effectum det, suas constitutas iam copias in subsidium educit, peditatum videlicet & cohortes illas, quibus Espernonium præesse antea diximus. Ecce iam grauissimam aduersus Regem institutam querelam, quin eò tandem res deuenit loci, vt Bolonia per Ducem Annulliū obfessa sit, Lutetia per Guisium capta, Rex in fugam versus, cæcæ, captæ, & profligatæ Regis

gis cohortes, quod & ipse Guisius gloriosè de se prædicare solet. Et suo quidem ipsius iudicio, si quis vrbes aut præfecturas teneat aliquas Guisiano imperio non obnoxias, si quis aditum illi ad Regnum intercludere conetur, hosce hæreticos esse necesse est. Quæ hæc tam noua & insolens religio? Ex illo tempore fertur Ducem Espernonium suis se præfecturis abdicasse, & Regi in manus tradidisse: ex reliquis autem Normaniam Duci Monpensiero iamdudum decerni. neque satis scio, an illum etiam in hæreseos crimen vocet: quod mirum tamen foret & inauditum. Sed vt rem totam concludam: Ducis Guisij hic animus est, hæc mens, hoc consilium, in regem euadere, si fieri possit. hac via procedit, hisce modis cõtendit, bellum intestinum & Catholicorum contra Euangelicos factû alit: hisce subsidiis priorum partium dominatum sibi arrogauit: apud Catholicos iam vel ipso Rege vel alio quocunq; ex Regio sanguine Principe, gratiâ plus valet & autoritate. de quo tamen ne dolere quidem illi, nedum queri debent. Designationum suarum quæ fiducia sit cernite, ex duobus hisce vnum saltem vt assequatur. Nam vel Rege adhuc superstite partes suas munit, resque suas eo loci perducet, vt illo defuncto, Regis Nauarreni vires atterat, & ab omni successione excludat: sin minus istuc fortè efficere queat, saltem ad pactum & cõuenta eum vel inuitum pertrahat, vtpote qui perpetuus Catholicorû

parens, patronus & sospitalis Iupiter futurus
 fit: idque non sine exemplo. Quod si Nauarre-
 num semel subiugauerit, totamque Regiam
 familiam funditus extirpauerit, tū hæc se mu-
 tuo consequuntur: vel ipse regno solus potie-
 tur, vel cū sociis suis viritum partietur: maiore
 tamen & meliore parte sibi metipsi reseruata.
 Ad hæc Thyestæas epulas inuitat conuiuas,
 Hispaniæ Regem, Pont. Rom. reliquos Italiæ
 Dominos, omnes Principes Catholicos sibi
 vicinos, quibus huius regni splendor & maie-
 stas non minùs sit inuidiosa: ipsius Regis pro-
 speræ res & Nauarræi fœlix spes nō minùs for-
 midolosa: quàm vtriusque interitus & exitium
 illis forent & vtilia & iucunda. Sed in toto hoc
 facinoroso consilio illud præ reliquis mihi in-
 fandum videtur, quòd diuturna Regis vita illi
 mortis instar sit, quam nullo modo ferro pos-
 sit. De eo ipse sibi prospiciat diligentius: ego
 sic existimo, si vel tantillum moræ Parisiis tra-
 xisset, iam dudum hoc effectum fuisset. Quic-
 quid sit, hoc vnum credo, nihil aliud esse, quod
 hac tempestate vel huic dolorem, vel illi for-
 midinẽ magis adaugeat. Quod si quis præte-
 rita cum præsentibus conferat, sibiq; aliquan-
 do in memoriam reuocet, Regem Galliæ hunc
 eum ipsum esse, qui annos 17 aut 18 natus to-
 ties triumphãrit, qui nunquam sine victoria
 dimicãrit, cuius excelsæ virtutis incredibilis
 fama ineunte iam ætate externa scepra illi ac-
 quisierit, adeò vt totius Orbis bellicosissima
 natio

natio illi parere vellet. Hic, inquam, obstupescat necesse est, si quando audire cōtigerit, huius, huius inquam, Regis animi infirmitatem abiectamque diffidentiam, alieno instinctu, illius pectori alioqui generoso tam altè infidere: hi soli carceres sunt, hæc cruces, hæc tormenta, quibus Deus immortalis hodierno die Galliae regnum tam miserè exercet. De quo tamè Principe hoc verè mihi dicere videor, si illum natura ad meliora tempora reseruâisset, si subditos tali Principe dignos reperisset, qui illius potentiam & amarent & iuarent sedulo, si in adolescentia labores illi in ferro, voluptates in auro non propinâissent: quòd harum nimium desiderium, illorum fastidium prorsus post se relinqueret: si postea etiam & animum & regnum tam contrariis studiis non defatigâissent: summè proculdubio virtutes illi ingeneratæ ad præclarissima quæque facinora perficienda eum excitâissent. Verum Matris in illo euehendo nimius ardor, quòd citiùs, quæ de altero filio sibi in animo destinâisset, ad optatum finem perduceret, illam ætatem in graues & serias molestias coniecit, quæ ad ludum iocumque potius se demittere debuisset. Satietas honoris illum iam cepit, antequam sitiret, & ambitionis nauseam contraxit, priusquam verè appetere didicisset. Nec ita multò post (licet modò hoc quicquid vitij in illo notare) defecit paulatim, & à negotio ad otium animique remissionem cœpit esse procliuor. Vñ

tata hæc morum labecula est, quæ non Principum modò, sed priuatorum etiam hominum animos faciliè incescit. Quod reliquum est, adepto iam regno, licentiæ & impunitatis plenissimum offendit, quod diuturna bella ciuilia pepererant malum, partium etiam & contumaciarum plenissimum faciliè animaduertit: omnes regni proceres priuata sua singulos studia habere, quæ sequerentur: quum Principi potius & imperio publico coniunctis consiliis inseruire semper honorum sit habitum. Quin ipse Rex istuc vulnus curare qui deberet, suâ patientiâ exulcerat magis: cuius hæc semper virtus fuit, vt si nihil esset, quod voris suis obsistere possit; si nihil præposterè aut aduersè accideret; si pacata & tranquilla omnia: nemo inuentus est, qui imperiosè magis illo meram illud imperium exercere posset. Quod si vel minima quæque interuenerit difficultas, malos medicos imitatus, lenia remedia, quantum noxia, adhibere maluit, quàm paulò acerbiora, valde tamen salutaria; quem etiam quidam ex præcipuis à consiliis viris ingenio quàm similimo, à cuius cõsiliorum fonte totus fluit, & à quo præ reliquis faciliùs regitur, ad istos eum mores erudiuit. Hic ille primus Galliæ Rex est, qui eorum locorum præfectis suis pacto transfegerit: qui eorum discessum precio redemit: de illis tantùm non loquor, quos motus & belli suspicio ciuilibus factionibus adiunxerat:

sed

sed de iis etiam, qui à Regis partibus semper steterant. Hic primus ille Rex est, quem quis intrepidè & confidenter irritauerit. Quod ad me attinet, etsi alij clementiam hanc & misericordiam in Rege nominent, idque huic præsertim summæ laudi ducant, quòd nonnullorum iniurias nunquam sibi ad animum reuocauerit: ne eorum quidem, quos sibi obnoxios teneret. Ego, istum quidem si modum excedat, incuriam rectius dixerim, maiestati Regiæ valde nocituram. Quæ si reprehendi forsitan merito nequeat: quomodo tamen in Rege laudari debeat, non satis intelligo. Hoc vnum certè dissimulandum non est, sed præ nobis ferendum, cum primùm calamitosa hæc bellorum incendia resuscitaretur, eam illi à Deo immortalis sanam bonamque mentem immissam fuisse, vt ad Regnum reformandum populumque suum consolandum, rectâ & planè Regiâ viâ incederet: Et si nihil aliud conscelerata Coniuratorum factio Galliæ afferret mali: hoc vnū tamen sat est, quòd Regis prima illa tam salutaria consilia cõtaminauerint Factiosi illi, quo vno parricidio vel tragicis furiis in æternum dira sua capita deuouerunt. Atque vt præsentem rerum statum, quæque iam animo versat Rex consilia, penitiùs discutiamus: Quid aliud quæso facit, quàm quod iure potest? Eò enim solummodò omnia illius spectant, vt, quam à Deo accepit, vitam auctoritatemque tueatur. Sed ad tam probam materiam (vt inquit Comicus)

improbiſſimos adhibet fatuos, artemque ſe-
 quitur ſubditis ſunctam, duram regno, ſibi-
 metipſi exitioſam : quod ipſe uentus ſatis de-
 monſtrant. Hic Princeps præpotēs, quid Gui-
 ſius tentet, quid moliat, tam facile uidet, vt
 nemo meliùs. neque id iniuriã, cùm ipſius il-
 la meta ſit, ad quam præcipuè collimet. ſed ma-
 lè ſibi conſulens ad illi reſiſtendum, hætenus
 nimis lubricam ingreſſus eſt viam. Qui tamen
 (vt ingenuè dicã) aliqua ex parte veniam me-
 retur, cùm ne vnum quidem ſibi à cõſiliis ha-
 beat, cuius animus vel cupiditate vel timore
 non præoccupetur: vt in ſeiſo vno ſola ſua ſi-
 ta ſint præſidia. Nec vero citiùs arma Dux Gui-
 ſius Sanctiſſimæ (ſi diis placet) Factionis no-
 mine ſuſceperat: Factionis non tam nobiliſ
 quàm notæ & iamdudum in Gallia de leuiore
 nota cognitæ: quin ſtatim Regi conſectaria
 quædam & falſiſſima effata tanquam vera de-
 cantarentur: in duas nimirum, nec plures, Re-
 gnum Gallie diuiſum eſſe partes, Huguenoto-
 rum & Catholicorum. Iſtarum autem alteru-
 tri niſi ipſe præeſſet, in iſta diuiſione præteriri
 eũ omnino, & quod in prouerbio eſt, de dua-
 bus ſedere ſellis videretur: Imbecilliores autè
 Huguenotorum partes eſſe: vnde Catholicor-
 um amplexari oportere ratio ſuadet: quo fa-
 cto omnem illam gratiam & autoritatè, quam
 Guiſiani conquiſierant, in ſe deriuaret, iſtuc in
 eorum perniciem, in ſuam autem perpetuam
 cederet ſalutem. Hoc vt efficiat, vehementio-
 res

fēs & præter modum adeoque præter homi-
 nis naturam concitationes simulandæ sunt, &
 in hæreticos immaniter sæuendum: ferro &
 flammâ adoriundi: omnibus, quicumque aut
 fuerunt, aut futuri sunt, malevolentia palma
 præripienda est. Hoc solo modo ad sese per-
 tractis partibus Catholicis, & in suam potesta-
 tem redactis, Guisianos, quos & metuit & o-
 dit, facillè euertet, & vno quasi ictu eademque
 opera Hugenororum eorumque Ductorum,
 quibus haud ita bene cupit, vires comminuet.
 Hem cōsultores probos, quibus vestigiis, cum
 ad Regni miserrimum interitū, tum sui ipsius
 perniciem spectantibus, etiam in hodiernum
 vsque diem insistit. Deus immortalis illum ad
 saniozem & meliorem mentem reducat, vt
 fructum istorum consiliorum planius videat,
 pro principe & antesignano, quod ille falsò
 sperabāt, se seruum plusquam mediastinum,
 & Guisianæ libidinis mancipium factum iam
 esse. Adeò vt quàm primùm Guisius aduersus
 Regem tumultuari inceperat, statim hic sibi o-
 pinionis errore persuaserat, ad illius potetiam
 infirmendam Hugenotis oportere scrupulum
 iniici, atque hinc bella illa diplomata & com-
 missiones, hinc pulchra edicta, hinc strenuæ
 illæ legiones emerferunt. Dura hæc nimis &
 aspera aduersus eos, qui officiosè eum & colūt
 & venerantur, qui ne cogitatione quidem vn-
 quam violârunt: mansueta contrâ & beneuo-
 la in eos, qui vel in sinu serpentem agunt. Im-

mò etiam vix illi Panicus aliquis terror à con-
 iuratis incussus est, vix aliquid barbarum da-
 tum est, vix aliqua ciuitas obsidione capta est,
 quin statim Regi Nauarræo aliquid ab illo ex-
 pectandum sit mali, quin statim eodem penè
 momento copiæ, & legiones omnes contra eū
 educendæ sint. Principem miserè obsecratum,
 qui non intelligat, tam consceleratam socie-
 tatem, quæ illi vitam hanc, & suauissimam au-
 ram inuidet, prætextu tantum & fucata spe-
 cie niti. & si qua in re deesse illi videantur, id
 leuiculis coniecturis explorare potius vult,
 quod vi & armis extorquere non ausit. O exe-
 crandos vos impostores, à quibus tam nefaria
 proflexerunt consilia! Nihilne vos pudet, per-
 fidii, periuri proditores? Num Regis est in re-
 gno suo factiones fouere? an non vna pars, Re-
 gia nempe, satis sit, vt etiam alias desideret?
 Nonne magna hæc pars est Regam esse? Sed
 dixerit forsan quispiam, iam diu inualuisse has
 duas partes, & desperatū iam esse remedium.
 Hei vos infœlices! Quis, nisi vos, hæc primū
 inuexit? quis produxit? quis adhuc fouet? Bel-
 lum civile nonne harum partium mater est &
 procreatrix? Illud auferas, hæc cōtinuo euanes-
 cent. Quod si Rex Spartam, quam nactus est,
 ornare velit, si potentiam suam agnoscens pro
 autoritate Regia dixerit, PACEM VOLO, in
 Catilinaria hac fece quis vel Spartacus gladi-
 ator tam confidens reperietur, qui vel verbulū
 contrà mutire audeat? Sin necessariò bella ge-
 renda

fenda sunt: quin cōtra intestinum hostem ge-
 rantur potiùs, & eum victum, prostratum eie-
 ctumq; citò videbimus. Rex nihilominus his
 imbutus præceptis, facilè adducetur, vt credat
 ad curationem hanc nihil aliud sibi relinqui
 loci, nisi vt & ipse Coniuratorum faciem in-
 duat: nisi ipse specie quadam audaciùs multò
 vel ipsis Coniuratis in Evangelicos sequiat: Ca-
 tholicos iam dudū cum Duce Guisio in idem
 fœdus coaluisse, dissoluendi vinculi vnicant
 hanc viam esse, si sese in illius locum sufficiat;
 & Itatim Hugenotos suo fulmine feriat. Et au-
 toritatem & deliberationem videtis, quæ ta-
 men tam altas adhuc radices nō egerant, quin
 metus ea omnia lōgè superaret: metum dico,
 ex iusta diffidentia ortum in eos, qui illi à late-
 re semper erant, proque intimis habebat. adeò
 vt postquam iam Cōiuratorum armatam ma-
 num vidisset, ne Lutetiæ portæ satis tūtæ, qui-
 bus fideret, videbantur. Et cū sola sua præ-
 sentia vel centum pedites, istorum motuum,
 quorum fama illius animum perculerat, auto-
 res, ad inferos facilè deturbare potuisset, ipse
 totus attonitus & consternatus constitit: Ma-
 trem continuò ad eos præmittit, exoratum, vt
 quiescant, Regem habeant excusatum, si pa-
 cis tempore debitâ curâ & officio eos non sit
 prosequutus: deprecari iam sese hanc culpam
 vnā: in posterum se illis facturum satis: pos-
 stulent modò, quicquid velint, se facilè assen-
 surum. Denique ante subditorum pedes sup-

plex Rex quasi prostratus iacet, vt auertat à se quantum possit tam turbidos eorum motus. Quin potius contrà factis & exemplis commo- nefaciendi fuissent, se & volūtatem & potesta- tem habere, ad effrænem eorum rebellionem perdomandam. Verùm ille à bello semper ab- horrui: prudenter scilicet prospexit, hoc mo- do potentiam suam & auctoritatem imminui. Et si hac ex parte cõiuratos reformidaret, non est cur Euãgelicos oppugnare magnopere ex- peteret. In quo tamen à Matre victus est, quæ sibi etiam animo nonnulla designarat, à Regiis consiliis alienissima. Ad extremum cum Duce Guisio summam transigit: ad Re- gem Nauarrenum debellandum, violentum non voluntarium assensum præbet. Cui tamé haud ita pridem, ante vnum mensem, per tri- ginta literas, propria manu scriptas, iudicium suum de Coniuratorum consiliis & volunta- tibus testatissimum fecit. Quo animo sit, quid sentiat Rex noster, vel hodierno etiam die vi- demus: quin ardentissimè semper hoc concu- pierit, Regi Nauarræo, & fat virium & potent- iæ esse, ad aduersam partem compescendam sibi que adeò ad pacem stabiliendam, nemo o- mnium dubitare poterit. Verùm suo mero mo- tu ista proponere nunquam sibi tutum puta- uit: & si fortè proposuisset, ne à seditioso Con- iuratorum grege statim opprimeretur, valde extimescebat. Hoc Regi in votis est: viuere, re- gnare, à suis obseruari: tam à Confœderatis
quàm

quàm Euàgelicis. Hoc æquum, hoc iustum est. Et quidni ita fiat, ipse modò id velit. Sed facessendū illis perniciosis seditiosorū consecrariis est. secus, si ipse suam potentiam in dubium vocet; si se Regem præ se ferre non aufit; mirū hoc aut nouum illi vidēri nō debet, si alij contra illum quid tentent aut machinentur. Deus immortalis hoc illi tādē largiatur, vt qui sit, is esse velit: suæ gentis Princeps & Dominus. Id quomodo efficeret, nisi Rex sit? In Regē verò nunquam euadet, nisi firimum hoc & ratum intimis medullis inhæreat, publico sui Regni bono, & populi tranquillitate nihil sibi debere esse antiquius.

Ad Regem Nauarræum quod attinet, illius res, fortunæ voluntatesque longè aliter, diuerso seu contrario potiùs modo, sese habent, atque duæ illæ partes, de quibus hætenus diximus. Nam vt illud concedam de vita autoritateque Regia conseruanda, hoc illi cum Rege consilium optimè conuenire: contra quā nihil vnquam vel potuit vel tentare voluit: Tamen in eo discrepantia vel maxima cernitur, quòd Rex Nauarræus Gallicarum Ecclesiarum libertatem spectat: eius vindicandæ causa, Rex suorum arma ciuilia persensit: quia illam is iniuste opprimere voluit. Verùm illius tamen à Ducis Guisij & Coniuratorum inceptis & institutis *his diebus* quod dicitur, dissident. Primùm quod Guisius, cui ambitionis furor ad Regnum Galliæ non minorem spem, quàm

Nauarræo natura, subministrat, quò vult peruenire aliâ viâ nò potuit, nisi per intestina dissidia, legum euersionem, totiusq; Regni & imperij mutationem. Nam si nullum mouisset lapidem Guisus, si intacta omnia & integra reliquisset, ne tantillum iuris prætexere potuit; nec appellari aut præsumi hæres quidem vnquam debuit. Nauarræus contrà omnem suam spem & expectationem in pacis beneficio, in ordinis & modi constantia collocauit: nihil nouum, nihil insoleas concupiscit, nisi vt leges in suo robore ac firmamento maneant: nihil petit, quod iura nò iubent. Quod si aliam forsan semitam indagare vellet, armisque & ambitiosa occupatione Regnum affectaret, facile proculdubiò competitorè inueniret, qui tantò plus illi potentia & reliquis ambitiosorum adiumentis, quantò ille huic iure & legitima successione præponderaret. Interim præter hæreditarium regni ius, quod quàm proximè illum attingit, vniuersæ etiam totius Orbis Christiani Ecclesiæ illius humeris tanquàm Atlante cælum, niti videntur: earum spes & fortunæ quasi in hoc vno sitæ sunt. ita huius aduersus casus, illarum occasus, huius autoritas, illarum vnica libertas fore videtur. Illud illud est, quod inimicorum adauget potètiã: illud est, quod omnes vniuersæ Europæ Pontificios communi quodam vinculo contra eum conglutinauit. Et sanè dum in hunc, vt in alterum quoque, animum & cogitationes sæpius conuerto, videor mihi videre, Deum immortalem

per hos duos Principes nostrum hoc Galliae Regnum afflicturn. quamuis in vno ad seruandum, quam in altero ad perdendum, & animi & corporis plus sit neruorum. verum in altero multo plura sunt subsidia: cum, quia maiore numero ad stipulatorum partes illius sustentantur: tum, quia regia potentia illi non nihil subseruit. Quod magis me mouet, vt ad horum duorum mutuam inter se collationem paulisper deflectat oratio nostra. Et quidem haec talia sunt, vt inter Plutarchi vitas merito referri debeant. Ego quantum possum, enitar sedulo, vt in iudiciariam hanc arenam sine omni affectu descendam: quamuis & Religionis ergo, & mearum partium, & infinitas ob causas vni multo magis, quam alteri fanere debeam: tamen nescio an amor hic meus in tam ardua controuersia me libero iudicio primare possit. Mihi autem sic videtur: Etsi Dux Guisus valde magnus quidem vir sit: Nauarrum tamen multas praecelaras virtutes in se habere, quibus illum alterum longe superet. De consiliis eorum nihil loquor, ne in dubium quidem illa reuocanda duxi: neque a Duce Guisio designata iam iudicare potius velim, quam penitus condemnare. nam & ego natione Gallus sum: De illis solum loquor illorum veris virtutibus, siue earum simulacris, quas illis proprias Deus ingenerauit: alteri, vt hisce tantis dignum se praestet: alteri, vt contra eas ipse depugnet. De Rege Nauarrao hoc affirmo, eum

in omni vita, etiam ab ineunte ætate, contra ipsam necessitatem dimicasse: omnia negotia illius mirè implicita fuisse; nihil vnquam sine summis perfecisse difficultatibus. Illi contra, omnia ad voluntatem affluebāt, & primis quibusq; inceptis optata occasio semper affulsit: Illi opera potius quàm opus, forma quàm materia, voluntas quàm facultas semper defuit. Nihil erat quod huic prodesse, nihil quod illi obesse poterat. Quum ergo hi duo summi Viri hodie æquali potentia tam variis modis se mutua comparatione attingant, prima hæc coitio sic definiatur: Huic plus scientiæ, plus vsus & exercitationis, animi & fortitudinis plus inesse: Illum verò ambitione & fiducia præcellere, quæ duo ex prospera & florenti fortuna nimiaque potentia nata sunt, vt propterea maiora illum aggredi, tentare etiam difficiliora necesse sit. Hic minore cum ostentatione & leuitate, minore etiam cum sonitu orbem illum rerum suarum versare solet: Ille alter minore cum experientia, certitudine & soliditate omnia persequitur. Ista me adducunt vt credam, hunc in secūdis rebus multò meliùs sibi temperare: quàm illum alteram aduersam fortunam æquo animo sufferre posse, si quando in eam inciderit. Nihil hic de superioribus bellis loquor: in quibus tamen Dux Guisus omnia ad libidinem fluentia habebat: Hic contra durissimam & extremam quamque fortunam expertus erat: De istis potius recentioris memoriam

moriarè rebus gestis dicendum cenſeo: de quibus hoc aſſero: Si ingentibus Guifum auſis, veluti alium Theſeum aut Herculem, aliquando vidiffem, totum biennium octo exercitibus Gallicis defatigatum, iis etiam nouo & recenti milite mutuoque ſubſidio ſubinde reſectis, ſuis vexillis & ordinibus optimè diſpoſitis, Ducibus & Imperatoribus totius Gallie exercitatiffimis, inter quos Ducem Mænum illius fratrem numerandam cenſeo: In ipſo autem præliorum exitu non ſolùm nihil damni accepiſſe, ſed octo bene munitas & commodas ciuitates obſidione viciffe; poſt acerrimas pugnas illuſtrem victoriam reportâſſe: idque ſua propria virtute, non alienis adiutum præſidiis hæc omnia præſtitiffe quæ Regè Nauarræum aliquândo feciſſe ipſe vidi: Tum demum aptam hanc fore comparationem putârim, antea nequaquam. Verùm dixerit fortaiſſis quiſpiam, Ducem Guifum multò plura aggreſſum eſſe facinora longeque maiora: Omnem Regis Nauarræi fortitudinem & virtutem eò ſpectare tantùm, vt huic obſiſtat. Id inſicias non eo. At verò illi ſecundo flumine omniumque auſpiciis id facere, quidni facile eſſet? Huic refragante Neptuno & aduerſis ventis idem efficere, difficillimum. Quò maior labor ſit, eò ampliorem mercedem & gloriam comitari neceſſe eſt. In eorum ingeniis multò adhuc plura cùm ſimilia, tum diſſimilia exiſtunt. Sed in neutro humile, abiectum, effœminatam repe-

ritur quicquam. In vtroque ardens animus est, id res eorum postulant. Vterque mitis, comis, familiaris. Vtrique corpus ad labores & molestias tolerandas oprimè conuenit. In animis tamen nonnihil discriminis deprehenditur: quorum alter heroica in primis integritate est, magnificus, apertus, liberior paulò, nonnunquam commotior: sed ita tamen, vt in ipsa acie medioque discrimine, & præsentis animo, & prudenti iudicio omnia administret: tam attentus ad rem, quæ in manibus est, tamque promptè, dum ardet, ferrum tundit, vt eò minus vel præterita respiciat, vel prospiciat consequentia. Nunquam sibi in animo inuri patietur consilia è longinquo diducta: solâ spe contentus in ea acquiescit. Alter ingenio vago & vario, totus corruptus, occultus, taciturnus, vaser, præter modum tolerans, cuiusque rei simulator & dissimulator, nihil nisi longè ex vltimis cogitationum oris accersitum meditatus: nam suas sibi ipse fingat oportet fiducias, tam longinquè prospiciens: nihil tentans, quod certò perficere sibi non promiserit. Illud autem difficile dictu est, num' quoque & quomodo, in extremum adductus discrimen, ex angustiis tam promptè se expedire possit, quas antea tam sæpè non sit expertus. Verùm quoque te veritas, magni sine dubio vtrique viri, vel potius omnium, quos vnquam Galliatulerit, longè maximi: qui præclarissima quæque edidissent facinora, si præpotens aliquis Rex
virtu-

virtutes eorum exerere voluisset, & si fatalis hæc nostra ætas id permisisset Sed vt vnde defleximus, ad institutum reuertamur. De Rege Navarra hoc antè à me dictum est: In regni visceribus nihil is turbulenti consilij, nihil designati, vel habet, vel habere debet: suâ fiduciâ satis se sustentat: & aliàs etiam nimis est impeditus, quo minùs inimicorum suorù nefarios conatus interrompere possit. Illius arma hoc tantùm spectant, hoc solùm volunt, Imperij pacem & tranquillitatem. non illam, quâ Ecclesiæ Gallicanæ exterâq; etiam pristinâ suâ religionis & conscientiæ libertate priuentur: huic tam iniquæ & iniustæ paci nunquam assentietur. Non est cur iam de prærogatiuæ suæ iure dimicet, nòdum tempus est: res ipsa cum per se satis manifesta sit, quorsum disceptando dubiam fecerit? Multò minùs frustrâ nitendo sese afflictare: dum Guisianis & Lotharingis malum & perniciem machinetur. Illis ne malè vult quidè, nisi quatenus illi Reipublicæ malè cupiant: cuius commodis si modò inferuerent, eos aptos & idoneos satis agnosceret, sed tamen vt priuatos. Tum eorum còditio, ordo, locus, huius valde dispar: quippè qui Regio nomine sit insignitus. Hoc vnum augustum & venerandum Regis nomen, omnem & ipsorù quos longè infrâ positos videt, & conatum eorum cogitationem sibi ex animo expectorat. Quid ille petât, quid mente agitet, quid còsiliij captet, videtis: id si modò aliquid sit, in sua

ipſius iuſta deſenſione totum id ſitum eſt, im-
 mò id eiufmodi eſt, vt inimicos ſuos vel inui-
 tos cogat ad Gallix pacem, Regi autoritatem,
 ſibi ſuiſque priſtinam libertatem reſtituendã.
 Hoc ſemel perfectum quum fuerit, quin poſt-
 ea locupletent ſe Guiſiani quãtum velint, per
 eum licet, & ad ſumma quæque contendant,
 modò ſine horum trium ſuprà memoratorum
 damno & detrimento fiat, ſua nihil intereſſe e-
 xiſtimat. Ipſa progreſſio vitæq; curſus, rerum
 etiam conſiliorumque ratio, quam ſequitur,
 vix fatiſ in ſe habent firmitatis: vtpote quæ ab
 aduerſariorum actionibus & inſtitutis totæ
 pendeant. In pace viuere ſinent, hic libenter
 quieſcet: ad arma deuenient, hic conſeſtim ac-
 curret: deponent arma, idem & hic fecerit. Vn-
 de ſit, vt ſi reliquæ partes Gallix & ſeditiones
 ortæ componantur, Rex hoc cognitum ſatis &
 perſpectum habeat, ſe ſine difficultate, quò ve-
 lit, hunc poſſe pertrahere. Nam qui ratione &
 neceſſitate tantùm prouocatur, hic etiam nul-
 lo negotio reuocari mutatã velificatione pote-
 rit. Atque hæc hæctenus de tribus illis Ducto-
 ribus, qui in triplici iſta Gallicana diuiſione
 primas tenent. Nunc qui illi ſint, qui obliquas
 partes tenent, & quaſi ſecundarias, ad quem
 ſcopum colliment, quaque ſpe feriendi propo-
 ſitam metam ducantur, videamus. Ex iſtis Re-
 gina Mater Regis primas tenet, quæ dignitatis
 ſuæ tuendæ cauſa à Filij partibus ſtare præ ſe
 fert: quod & ſemper antea fecit, quum adhuc
 plures

plures præter Regem filios superstites haberet. Sed tamen quàm nihil sit, quod filio magis inuideat Mater, quàm merum imperium: hoc est, quod illam valde malè habeat. Quamdiu pacatam Galliam haberemus, tâtisper domi sedenti huic ad lanam & telam sat otij fuit. nihil illi à Filio publicæ curæ est demâdatum, nulla negotiorum administratio cômmissa est. Ad hanc iacturam refarciendam, vel arte sibi corrigēdi iam tali erant, vel cum iis saltem paciscendum, qui talos iacerent: omnis alioquin labor irritus & inanis foret. Illud enim ingeniū illius à rebus exiguis paruique momenti semper abhorruit, & statum regni pacatum nullo modo ferre potuit. De hac regia fœmina, cuius propago præcipuas Europæ partes imperio suo subiectas tenuit, & adhuc etiam tenet, idem planè, quod de Agrippina, dici poterit: *Virilibus curis muliebria vitia exuisse*: modò hoc ipsum in fœmina vitium dicendum non sit. Hæc ita semper in Galliis assuevit, alios aliis inuicem opponere, vt lite pendente ipsa interim dominari possit. Summos cum summis, cum principibus principes, proprios liberos cum reliquis liberis commisit. Minimè enim hoc eam latebat, ita Gallicanas res comparatas esse, vt nisi nouâ & extraordinariâ viâ rem aggrederetur, nullo in loco apud nos fœmina haberetur. Carolo IX. regnante, hæc huius Henrici quasi curatrix fuit, cuius potentiam quàm potuit maximè amplificauit: eam ob

causam, vt ipsa iam Carolo metui esse possēt; Id Carolus tādē, sed tardē nimis, planē perspexit. Hoc iam Rege principatum adeptō: in quo Mater filium, quum in Polonia Rex esset, immortalī sibi obstrinxit beneficio: non ignara, quin, nisi prudenter hoc malum anteuertisset, tantos in Galliis ciuiles motus futuros, vt reuersuro Regi nullus ad Regnum pateret reditus. Hoc, inquam, regnum adeptō, Matris autoritas totos tres aut quatuor annos illibata permansit, tātisper dum adolēscētiō Rex tam infirmę ætatis illecebris, & noui regni delictis totus detineretur. Postquam verō imperantis vocem, quam affirmatiuam dicunt, nactus esset, solusque iam regnare vellet, illa iam necessitate coacta ad iuniorem filium, Principem Alenconium extēplō confugit, qui ad aliquod tempus quasi humeris suis eam sustinuit, reddiditque vsurariam. Alenconio mortuo, alia postea conquisiuit remedia: Nam vt vt sit, illa duo præcipua sibi proposuit obseruanda. Vnum est, eum quicumque ad regnum euectus sit, sibi in prensando antea obnoxium reddere, vt eō facilius eum iam inauguratum Regem retineat. Alterum est, tam mirificē iunioris augere potētiam, vt ipse imperij dominus, ad huius subsidiariam operam petendam impellatur, ad alterius libidinem refrænādam. Ita horum duorum inuicem inter se commissorum potētia æquabiliter temperatā sic vsa est, vt ipsa interim in medio tanquam honora-

ria arbitra relicta sola regnaret. Quod consiliū priuatim si respicias, non tam ingenij artisque plenum, quàm frequentis seditionis & discordiæ refertissimum reperietur. Quod si post defunctum Alenconium illa Regem Nauarræum suæ disciplinæ aptum alumnū inuenisset, sub illius etiam clypeo latitans, ex insidiis semper depugnasset: Sed cum religio multaque alia impedirent, continuo & oculus & animum ad Lotharingorum familiam cōuertit. Hi nepotes ex filia sunt, cui etiam nonnihil profuit inueteratum odium, quo ab ineunte ætate in Regem Nauarræum exarsit. Hæ capitales inimicitiae cum metum etiam illi incuterent, statim hoc sibi in animo certissimè proposuerat, Regis Nauarræi iustæ petitioni quibuscumque possit modis illudere. Neque tamen hoc vnquam poterit efficere, nisi vnà etiã antiquas regni Galliarum leges, & consuetudines, susq; deque subuerterit. Huic inueterato odio accedit etiam, vt antea dixi, amor ille, quo Ducis Lotharingi filios prosequitur, nepotes ex filia, ad quos naturali quodam amoris fertur instinctu: Quorum nomine nusquam cessat hoc probri loco ipsi Regi obiicere, multò potiùs illum debere nepotibus suis, sororis filiis, quàm aliis ex sua familia, nimis tamen alienis, hanc hæreditatem designare. Alienum autem Nauarræum Regem nominabat. Hispani etiam regis filiæ, huic ex filia nepotes sunt: Quibus etiam hæc sponte sua, sine

omni molestia, in hac hæreditate partem assignabit, rebus præsertim sic stantibus, & imperio filij perturbato: eoque libentiùs, ut ille ad hanc confugiat operamque efflagitet. Atque hoc quidè pacto bellè Reginae Matricum Duce Guisio conuenit, ad vexanda & perturbanda omnia, ad cõfusionsi fenestram aperiendam, denique ad omnem ansam mutandi ordinis & consuetudinis in successione regni Galliarum præbendam. At verò illud concupiscere, ut Guisij potentia in eum modum crescat, ut Regem ipsum de solio deturbare valeat, ipse postea regnum occupare, neque probabile hoc quidem est, neque arbitror, eam hoc vnquam desiderasse. Sub hisce Reginae Matris partibus complecti mihi posse videor, Marggrauium Pontium illius nepotè, Ducis Lotharingici filium: cui ne minima quidem spes in ista successione affulserit, nisi quam illi auia suppeditarit. Alter ab hisce est Rex Hispaniæ, qui in istorum motuum initio, quam animaduerteteret, inter Reginam Angliæ & Regem Galliæ firmissimum fœdus renouari, etiam tum ex Belgio delegatos Parisiis agere, & Regi summam suarum Provinciarum potestatem offerre, nihil sibi prius putauit aut antiquius, quam tria, vel quatuorcentena millia coronatorum in famelicis Cõiuratorum manus immittere: hac gratia, ut alias in Galliis turbas darent: sibi persuadens, hoc vno modo Regem interpellari posse, quò minus Belgicis rebus animum adiceret. Hic
metus

metus omnium maximus illius animo altius infederat : neque id iniuriâ, quum vel certo certius sit, solum Regem Galliarum (modò omnia domi pacata habeat) illas Hispano prouincias è manibus posse extorquere. Hæc sunt, quæ illius animum miserè pungunt, vnaque & Ducis Guisij consilia non nihil præcipitant. Hisce adde, quòd in extremo etiam hodie metu versatur, ne Rex Nauarræ, quem natura illi hoste constituit, ad regnum Galliarum aliquando deueniat. Huic regnum Hispanus iniuste detinet, cui si vngues iam præcisæ tandem forsitan renascantur, dubitandum non est, quin ius suum repetat periculum etiam est, ne hoc vno contentus non sit. Hoc probè videt, se iam sene, liberis adhuc quasi impuberibus, regno suo distracto nec satis stabilito, vel minima quæque posse post mortem suam, perturbationem inducere : Quantò magis Nauarræ Regem, si in Galliarum Regem aliquando euadat. Neque verò hoc illi præter spem est, ita se in Lotharingicum fœdus insinuare, illis facultates & subsidia ad motus cõcitandos subministrare, Galliarum Regem interturbare, pessundare Nauarræum : Vt scilicet, postquam regnum hoc diuulsam prædæ & rapinæ vndiquaque exponetur, ipse pro nimia sua, qua præ reliquis valebit, potentiâ, præstantissima illius parte maximeque opima rapiendi rabiem expleat suam. Quis illi iam de nostris rebus animus, quæ consilia sint, videmus. At verò, vt eò vsq;

prouehatur amentia, ut is, qui infinitis aliis sumptibus defatigatus est, suum etiam ærariū exhaurire velit ad Ducem Guisium Regem creandum, ne verisimile hoc quidem est. Ille, inquam, qui, si modò regni facies & prærogatiuæ iura immutanda essent, eo animo semper fuit, ut filiabus suis regiis neptibus, & priores & potiores partes iure optimo deferri debeāt. Quod autem de Rege Hispano iam dictū est, idem Duci Sabaudiaë accommodari poterit, qui potentiā multò minùs valet, nullaque nisi quæ à socero accipiat, habet subsidia.

Atque ita se habent illi omnes, quicunque aut subleuare, aut subuertere Gallias exoptāt. Hi illi vel salutare vel mortiferi humores sūt, qui venas nostras & artus depopulantur, venti & prosperi & aduersi, quibus assiduè exagitantur. Atque ab istorum dissentientibus affectibus pro personarum qualitate variè discrepantibus, seu potiùs cōtrariis, tota pendet nostra siue salus siue exitium. Heu præpotens imperium, Europæ splendor, quem mille ducentorum annorum series & decursus spacium longè lateque propagauit, & vicini hostes notuā semper gloriā amplificârunt! Post tot tantasque victorias necessarium penè hoc fuit, ut tibi metipsi violentas manus afferres, ut tuo ipsius pondere & magnitudine laborans nutares, siquidem per orbem terrarum nullum alium externum victorem ipsa fata tibi destinâssent.

Sed

Sed ut ab istis paulum deflecta, quæ lachrymas mihi citius quam verba eliciat. Quoniam ita se res habet, ut omnis nostra contentio Religionis prætextu obducta, ad mutationem, id est, ut ego interpretor, ad ruinam & interitum regni nostri solum spectare videatur, nisi Deus hoc omen auertat: cumq; hoc commune malum per vniuersam iam Europam grassetur: diuertam aliquantulum de via, aliquid saltem de totius Christiani Orbis statu & conditione attingendi causâ, quatenus has duas summâs attingunt partes: Quarum vna Põtifici Romano subiecta est, altera ab eadem paulò disiunctior. Quæ quidè Theologorû more disquirere nolo. Hoc vnû scio, Deum immortalè ut aurû igne; ita vario afflictionû genere populû suû explorare: siquidè hoc præcipuum sit, ut tum eos in officio suo cõtineat, tû ut nos in primis nostræ fragilitatis commonefactos ad sacrosanctam illam salutis ancoram confugientes manû ducat: id quod facillè obliuiscimur, quotiescunq; ex rebus secundis tumidâ ceruice inflari insollescimur. Neque illud me fugit, vnigenitum Dei filium disertissimis hæc verbis pronunciasse: *Regnum meum non est hinc*. Ex quibus facillè apparet, ex hac terrestri vita non esse petendam salutem nostram. Quin etiamsi calamitate aliqua sese affligi nonnunquam quis persenserit, non propterea continuò aut animum despondere, aut in bona causa malè cedere oportet, quasi Deus immortalis sempiternus

terno odio auersari, & de vniuersa terra nos penitus exterminare decreuisset. Contrà videre est, Turcas aliasque gentes incultas & barbaras, quarum mentes ne minima veræ religionis imbuerit opinio, tum miseros illos Pontificiæ superstitionis erroribus occæcatos, in omni vita facilè id assequi, quod concupiuerunt, dum in Reges triumphant, dum terræ ipsorum aurifodinas habeât, quarum vis nunquam aut deficit aut marcescit: dum bella sine repulsa gerunt: tam felici sidere nati videntur, vt ministros inueniant, quorum mercenariâ operâ Principes in mediis custodiis perfidè trucidentur. Deniq; eis religio non est, Deum importunè lacescere, vt ad optatos exitus libidinum suarum prouehantur. Cùm tamen ex altera parte, contrarium illis, qui verè Deum colunt & venerantur, impositum sit, humeris suis crucem gestare: si modò Redemptoris nostri Christi vestigiis insistere velimus, per angustam portam ingrediendum est. Ad illius exemplar tota hæc vita nostra doloribus, cruciatibus & angustiis tráfigenda est. Hasce normas & notas sequuti, quæ iis solis, qui veram & reformatam præsentant religionem, accommodandæ sunt, quidni concludamus, eos solos, in quos Deus animaduertat, legitimos & genuinos illius filios esse: Quos monendo corrigere tantùm vult, non cõdemnando perdere: corpore castigare, non capite plectere: quos vt filios suos minùs morigeros, non vt seruos furaces

furaces aut fugitiuos accipere solet. Et quamuis hac tempeitate totius orbis Christiani Reges & Principes potētissimi commune quoddam fœdus & societatem contra omnes Dei & electos & dilectos confârunt, iureiurando etiam solenni inuicem sese obstrinxerunt: Tamen & hoc nihil est: Nam quem quæso ex suis Deus vnquam perire sinit, quos verè habet: etsi in medijs aquis nonnunquam ad mentum vsque immergantur, submergi tamen nunquã patietur: quin iam iam perituros extenso brachio eruens, profundo de gurgite liberabit. Nec verò promissi sui dati veritas certissima, de qua dubitare nefas est, huius rei solùm fidē facit: verum etiam ex rerum serie, quæ à iactis mundi fundamentis in ecclesia vsuenerunt, manifestè id potero demonstrare. Sed quod antea dixi in Theologorū limites irruere me iam non est instituti. Satis mihi sit, si ostendero, non solùm nos in promptu habere Dei potentiam sacram illam ancoram, supra omnem naturam positam, ad quam adhærescamus: Clypeum plusquam septemplicem, ad quem omnis mundani impetus acies hebescit, telaq; retusa reuerberantur: verùm & in hoc mundo vitaq; humana à Deo multò pluraq; maioraq; , quàm aduersarij nostri accepimus adiumenta: Adeò vt si iniurias perferimus, si affligimur, hæc nostra sola culpa est, qui illis subsidiis, quæ à Deo accepimus, nobismetipsis succurrere nesciamus.

Vniuersus iste Christiani Orbis complexus, qui Papali dominationi paret, vnanimi consensu suffragatus est ad Euangelicos radicatus extirpandos. Sed qui quæso aut quales tandem perditissimi isti Coniurati sunt? De viribus eorum videamus, num tantæ sint, vt eas merito metuere debeamus. Coniurati sunt Papa, Cæsar, Hispaniæ Rex: Tum Principes quidam Italiæ: In Gallis Dux Guisias, & reliqui eiusdem familiæ, qui Regem & regnum ad suum nutum & arbitrium constrictum tenent: In Heluetiis nonnulli confœderati Cantones: In Germania aliqui Principes. Hic omnes recensui, vt audiistis, & qua maximè potui specie gloriosâ: Pontifices scilicet, Imperatores, Reges, & multos Principes. Fama est istos Orbis terculamenta in vnum coaluisse, hoc solo iuncto consilio, vt eos, qui ubique terrarum puriorem religionem profitentur, funditus eradicent. Quàm vellem hoc ita esse? Quantò difficilior victoria, tantò maior gloria. Verùm ista si penitiùs introspeciamus, prima facie videbimus, in hac tanta multitudine, singulos penè separatim sibi aliquid habere designati, cuius curam & rationem habeant: Ideò autem generali huic consilio se coniugârunt, vt commune illud vniuersorum fœdus, tantò firmitus & stabilius permaneat. Sed quæ tandem consilia ista sint, diligentius singula dispiciamus.

Illud de Pontifice Romano patet: Lutherū, Zuinglium, Calvinum bina illum triente A-
 posto-

postolicæ hæreditatis mulctâsse: de reliquo etiam litem dubiam esse, & arduam quæstionem, ne vilem redigatur ad assem. De eo valde laborat: ardentem illud expetit, amissa recuperare, modò id fieri possit, & de eorum præstanda euictione sibi satis caueri, quæ iam possidet. Regnum Angliæ vniuersum pinguisimum bolum sibi è plenis faucibus iam pridem ereptum videt: In quo si nouos iam furculos Catholicæ religionis Rex Hispaniæ inserere possit, valde foret istuc in rem aucupis. Gallias nunquam sibi subiectas habuit: Gallicanis ecclesiis singularibus priuilegiis indultum est: sed neq; hoc tanti ille facit. Illud illud est quod eum maximè anxium sollicitumq; tenet, quòd Nauarræus Galliarum Rex aliquando futurus est. Id metuit, ne fortè Alpes transeat, Fatalis Romæ Borboniorum Profapia quam & nuperirime irritarunt Romani Pontifices de regno Nauarræ, quod còtra ius fasq; Regi Castiliæ adiudicârunt. Tum verendum est, ne hic Rex tam potens maximam religionis reformationem introducat, quod sine Papalis autoritatis diminutione fieri nequit. Et quidni hic tam facillè id efficiat, quàm olim Philippus cognomento Pulcher, ceterique complures Galliarum Reges, Pontificiæ ambitionis infensissimi hostes, qui idem præstiterunt? In hoc igitur iam agitur illius salus, vt huic Principi spem omnem præscindat. In eo autem pro virili sua parte operam strenuam nauat: into-

nat, fulgurat & fulminat, proscribit, hæreticū
 denunciatur, perduellem, regni Galliæ incapā-
 cem, quasi ipsum solum penes hoc esset, pro li-
 bidine & conferre, & auferre imperia. Atque
 vt huic leuiculæ suæ Bullulæ aliquod robur &
 firmamentum addat (quæ sua certè vi ad
 Rupellenses aggeres perfringēdos & perrum-
 pendos parum valeret, si nihil aliud accedat
 adiumenti) hinc Orbe Christianum totum
 & armat & animat: neque cessat, vsque dum ad
 Cardinalem Borbonium deueniat, cui etiam
 gladium benedictum dono mittit: ex eadem
 scilicet officina, qua ille Diui Pauli, & hic ensis
 planissimè prodiit. Tum magnam vim pecu-
 niarum Guisianis pollicetur. polliceri eum di-
 co, quia præstare non solet: Pluris videlicet
 Pontificatus ipsi constat, quàm vt tam citò ex
 ære alieno emergat: nisi forsā Sylla aliquis sit
 illi ab inferis excitāus. Id facit ne fortè à Ro-
 mano, vt ita dicam, stylo siue veteri siue nouo,
 vel tantillum discedat. Denique quod illi soli
 datum est, in crucis bacillo quàm mirāda edit
 prodigia. Sanctissimi quæso Patris præstigias
 videte & commentum probum: qui terras &
 inferos tædis ardentibus contra hæreticos in-
 stigare vult: quorum in numero Reginam An-
 gliæ & Nauarræ Regem vtrumque sibi hostem
 capitalem complectitur. Hosce duos commu-
 ni illo fœdere, generali quasi quodam & natio-
 nali concilio, perdere non dubitat. Nec verò
 minùs & forsā magis etiam, de superiore &
 inferio-

inferiore Germania habet, quod cōqueratur, idem quod de Galliis & Anglia iam antea fecit. Illud ergo est quod sibi pollicetur. Postquam Rex Hispaniæ & Guisiani eos castigauerint: Galliam scilicet & Angliam occuparint: Hæreticos: id est, legitimos Principes ac dominos profligarint: postquam totum Belgium subiugarint: tum nullo negotio suis vnâ cum Cæsareis coniunctis copiis, vel per amicitiam, vel per vim Germaniæ Principes Protestâtes impellent, vt vel inuiti ceruices suas pristino illius potestatis iugo subiiciant. Hisce feliciter transactis, verisimile quidem non est, Heluetios velle præfractè nimis tantis copiis sese opponere, præsertim cum Cantones iam pridem distracti sint, qui omnes iunctis viribus Duci Sabaudia ad Geneuam recuperandam facile poterunt opitulari. Ad illam, inquam, urbem recuperandam & solo adæquandam, ex quo vno capite & fonte omnes per vniuersum Orbem Christianum hæreticos arcessi & deriuari vulgò dici solet. Hi illi cancelli sunt, quibus & huius cupiditates, & sanctæ scilicet illius factionis consilia, & voluntates sunt circumscriptæ. Hæc ego hisce oculis vidi meis, per ipsum Pontificem Sixtum perscripta in literis quibusdam, ex Italia in Hispaniam missis, & initio istorum in Galliis nouissimorum motuum interceptis. Atque hoc modo ex parte quidem videmus prætextus & consilia Pontificia odio & inuidiâ fundata. odio, inquam, quo vel hæ-

reticos vniuersè quidem omnes, vel separatim & præ reliquis præcipuos, Regē Nauarræum & Angliæ Reginam prosequitur. A quibus illi iam dudum non nihil datum est mali, & restat adhuc forsàn aliquid amplius.

Regi Hispaniæ tres fines, se priuatim respiciètes, propositi sunt, qui eum ad generale hoc fœdus expetendum perpulerunt. Primus hic est, vt ad fœlicem exitum perducatur bella illa contra Belgicas prouincias suscepta, ab hæreticis, vt ille vocat, possessas: cõtraque Reginam Angliæ, quam eidem etiam ascribit numero. Secundus hæreditarium illud est, quo flagrat, desiderium, Gallias cæteris suis regalibus feudis adiiciendi. id quod multò iam facilius se effecturum putat, propter ius illud, quo gaudet coniugis suæ nomine hæredis Galliæ, ob filias suas ab eadem susceptas. neque enim legi Salicæ, cuius conseruatio nostris Regibus honori semper fuit, sese vllò modo teneri putat. Vltimus ille est Regis Nauarræi interitus, quem velis remisque, quod dicitur, contendit, vt à Gallico sceptro longissimè amoueat: cùm quã plurima sint, quæ eum in timorem tam potentis aduersarij præcipitent: quem vnum, Deum immortalem ad ipsius & posteritatis eius ruinam & exitium reseruasse credo. Ex horum tam commoda & vtili consiliorum ratione, summa cû sollicitudine generale illud fœdus conflatum est: cuius beneficio & armorum prætextum contra Angliam suscipiendorum corroborat,

roborat, & inimicitiarum aduersus Regem Nauarræum; Tum etiam ansam præbet, aliquid per se suâ propriâ industriâ contra regnum Galliæ moliendi, dum Ducis Guisij, confœderati sui, rebus succurrere studet: Quo cum sine hoc integumento nulla commoda intercederet consiliorum communicatio. Huius vnus auspiciis sperat, se Regem Nauarræum in Gallis perditurum, & sibi etiam de portibus Picardiæ & Normandiæ optimè prospecturum. quod in maximum malum Angliæ & Belgio cederet, minimè dubitans, quin Rege Galliæ semel mortuo, & legitimo successore è possessione eiecto, regio iam prædæ exposito, facile tum quidem in hac lucta Lotharingos supplantabit, quibus tum multò sit futurus potentior. Atque isto modo ad sua priuata commoda prætextum hunc vniuersalis fœderis illum conuertere quis non videt? Et tam hoc patet, vt non alio consilio, quàm ad illius potentiam, & Hispanici imperij incrementum augendum, hæc geri omnia videantur.

Cæsaris verò quæ alia voluntas esse potest, nisi vt omnes, quicunque sint per Orbem terrarum Principes Euangelici, funditus eradicentur? Qua gratia? vt videlicet vniuersa Coniuratorum multitudo vno impetu irruentes, huius vicinos Principes Protestantés exossent probè. Sed cum tanta hæc negotia & tempus & spacium desiderent, atque interea loci vix hoc illi cōsultum, vt his rebus sese profundius

immisceat, ne forsan Principes hos potentissimos exuscitet, vel ipso Cæsare longè fortiores. ideò se continet adhuc & quiescit: quod & reliqui Principes Germaniæ faciunt.

Satis iam de Ducis Guisij consiliis dictum est, quæ eò solummodò spectant, vt ipse solus Galliarum regnum occupet, si modò id fieri possit: sin minus, saltem vt potiores partes possideat. Quia in eiusmodi votis socium libenter non admittimus: Aut quis in hisce occupationibus se negotiorum gestorem esse patietur?

Hæc obiter significare volui eò solummodò spectantia, vt intelligatis, Ducein Guisium subsidia Hispanica, ad Gallica negotia promouenda, ea lege atque ordine amplecti, vt mutuam & subsidiariam præstet tandem operam ad Belgicas prouincias repetendas. & vt Reginam Angliæ, cui pestem & perniciem exoptat, tanquam soli sui aduersarij defensatrici, afflictâ & prostratam aliquândo videat, vtilia sibi valde & salutaria cum Hispano captare consilia: At verò vt illi integram regni possessionem concedat, ipse Vasallus illi fidelitatem præstet: ipse si solus occupare valeat, illius gratia vt de meliore parte discedat: hoc illi, vt i ego arbitror, nunquam persuaseris: Interim tamen quamdiu speciosos istos prætextus, quibus mirum fucû facit, nobis obtrudit, qui nulla alia re quam religione niti videntur, hunc vnum pro Herculeâ planè Sacrosancti Fœderis columnâ agnoscere oportet.

Italiæ verò domini de sua ipsorum conseruatione deliberât: nihil aliud est, quod agant: vndiquaque conclusi, ex vna parte Papam, ex altera Venetos, ex tertia Regem Hispaniæ respiciunt. Quorum territoria etiam tam angusta sunt, vt de aliis rebus, quàm de suis finibus tutandis, cogitare ocium non sit. Atque hæc vna ratio fuit, quæ eos ad hoc commune fœdus ineundum pellexerit: neque tamen tanto Catholicæ religionis ardore flagrant, vt non multò magis Hispanicæ potentiæ accessionem, quàm suæ religionis diminutionem reformident. Hoc eos, qui istorum prouincias inuiserint, latere non potest.

Dux Sabaudiæ, ex iis qui in vniuersalẽ hanc coierint societatem, alter existit. Viuente adhuc socero, hic iisdem cum illo communibus vtetur consiliis: illo mortuo, alij fortassis nonnulli reperientur, qui non tam firmis compagibus in hoc fœdere conglutinentur, vt idem omnino & velint & nolint. Id à me postea copiosius dicetur.

Ad Ducem Lotharingium si respicimus, certum est, quòd, quo tempore quisque præteritorum laborum fructum petet, sumptusq; factos æquali lucro compensari postulabit, Lotharingica conclusio cum Guisianis præmissis vix cohærebit.

Helueticos autem Cantones in istuc fœdus coaluisse non arbitrò: cum propter eorũ cum Rege nostro publicam, tum ob domesticam

inter se fœderis coniunctionem. Sed non dubito, eos, si non vniuersali huic Fœderi, Ducis tamen Guisij particulari factioni copias suas subministraturos. Hactenus tamen non nisi grauatè ad id pertrahi potuerunt.

Atque hactenus singulorum istius fœderis sociorum consilia delineare volui, id nimirum vt probem, quod antè dictum à me est, singulos istorum singulas suas & priuatas metas, à cæteris sibi habere propositas. Tandem vt intelligatur, licet illi Pythiam ad sua oracula trahant, nos ipsum Apollineum adhibere, id est, multò certiore iudicio & saniore consilio res nostras administrare posse. Atque vt perpetuo quasi filo omnia pertexamus, nunc sequitur, vt, quæ eorum subsidia, quæ præsidia, inuestigemus. De quibus hoc confidenter dico, si ad hæc nostra, quæ nobis semper ad manum sunt, conferantur, tam multa in illis desiderari, vt nobis turpe hoc nimis foret, aliquam repulsam reportare.

Ab infirmioribus eorum ordiar, quo in numero ipsum Cesarè & Principes Catholicos Germanos esse reor: Quorù vires etsi sine dubio magnæ sint, tamen vicinos habent tantæ potentæ, (vt cuius patet) quales sunt Rex Daniæ, Electores, Palatinus, Saxo, & Brandenburgicus, Landgrauius Hessiæ, & complures alij summi Principes & Domini, vt hi semel si sese moueant, illi alteri ne speciem quidem aliquid aggrediundi præ se ferre audeant.

Iamdu-

Iamdudum de Helueticis Cantonibus diximus, quantæ eorum vires sint, & quomodo vniuersali huic fœderi vsui esse possint.

Quod ad Italię principes atinet, & Ducem Sabaudum: ex reliquis omnibus hic vnus, quò ad nos propiùs accedit, eò nobis magis metuendus est. Sed primùm, quicquid potest, id domi solùm potest: Ultra territorij sui terminos & limites, potestas eius latiùs non diffunditur. Tum à certis indiciis, non ab incertis euentibus totus pendet: Socerum habet satis senem: à cuius morte lucro inhiat, neque dubito, quin oculos suos potiùs in Mediolanensem & Neapolitanam ditionem delixiùs coniecerit, si successio regni Hispaniæ in partitionem inciderit. Cuius multa manifesta apparent indicia, quum ipsæ filiæ Regis Hispaniæ appetentissimæ honoris sint, & iam pridem à Patre ad publica negotia administranda informata, & iam quasi in paternorum regnorum possessione constitutæ, ægrè admodum pecuniariâ tantùm dote se viris nubere patientur, & tam immensas possessiones iuniori fratri, impuberi, valetudinario, & vt fama est, valde etiâ hebeti, relinquere. Adeò vt (nisi ego fallar) hic Dux sat habiturus sit, quòd agat, si de nulla alia re, quàm de Citramontanis suis negotiis deliberet: quum & ipse montibus quasi totus cõcludatur. Ex altera parte, Ultramontanam dico, quâdocunque hoc experiri animo libitum est, tam incommoda hæc loca deprehendet:

utpote quæ ex vna parte Germanis, ex alterâ Helueticis, tertia Gallis, vndiquaque autem Alpibus quasi finibus suis circumscribantur; vt copix illæ in illius ditione conscriptæ, quæ alioquin nisi exiguæ admodum, in illum alterum locum, vbi aliquid pensi præstandum esset, sine summo & damno & periculo deduci non possunt. Quod ad neruos illos belli, pecunias spectat, istarû domi suæ ad lautè & splendidè viuendum sat habet, ad exercitum alendum non item.

Reliqui verò Italiæ principes, quales sunt Duces Ferrariæ, Mantuæ, Florentiæ, & Urbini, qui reliquorum dominorum præcipui ac primarij sunt, ad maiorem solummodo cumulum efficiendum adiunguntur, vt quis ita dicere possit: *Ecce numerosam gentem.* Alia quæ causa sit, nullam reperio. Si in Italia hac tēpestate, inter duos summos principes, (quales aliquādo Carolus Hispaniæ & Franciscus Galliæ prædicantur fuisse) bella gererentur, isti sine dubio, in quascunq; partes pedibus irent, maximo illis forent adiumento. Si ingens aliqua cōtra Turcas classis paranda esset, singuli istorum vnā aut alterā fortassis quinqueremem expedirēt, nihil amplius. At verò ad magnum aliquod & periculosum bellum, veluti contra Gallos, Anglos, Germanos, Fládros, vt aliquid firmamenti aut roboris afferāt, fieri nō potest. Tū verò, quod antea memini me notasse, nunquam tam sanctè in hoc fœdus iurârunt, quin
multo

multò grauiùs de amplificadâ Hispaniâ, quàm de labefactandâ Româ, semper sibi metuant.

Dux Parmensis, dum suo solùm nomine in illo numero censerì debet, parum potest: At verò qua ratione Regis Hispani copiis in Belgio præficitur, valde magnus præfectò Imperator habendus: Et sine dubio ingentem gloriam auctoritatemque adeptus est, siue exercitus rationem habeas, cui imperat, siue gentis; vbi bella gerit. Cui etiam accedit hæreditaria dignitas & existimatio, memoria videlicet imperij materni, huic filij sui quàm simillimi: Sed quemadmodum Dux Sabaudię, ita & hic vix satis sibi sapere videretur, si sua priuata sibi non habeat designata: & nisi certâ potiùs spè nitatur, quàm incertâ pendeat. Mea hæc sententia est: hanc solam ob causam & non aliam; animo constanti & infractò tam graues & diuturnos labores in Belgio exantlauit. Sed aliquid adhuc magis vrget. Quamdiu videlicet in bello gerendo personam Præfecti Regis Hispani sustinet, plurimum damni & calamitatis importare poterit. Quod si aliam sibi ad principatum præmuniat viam, & dominatum ipse affectet, & in manibus quod iam habet, retinere studeat, dum beneuolentia & mansuetudine hominum animos detinet, nullum dehinc periculù est, quin ex sancto illo scædere quamprimum sese eximat.

Dux verò Lotharingiæ magnus ille quidem dominus est, sed Princeps imbecillus: Cui

ademptâ illâ, quâ pendet, spe, de filij sui in regno Galliæ iure hereditario, quæ sola causa eû huic fœderi inseruit, ad quietem & ocium continuo animum adiiciet, nec litigâdo somnum abrumpet. Est ille quidem apprimè prudens, nec motus nostros ab illo profluxisse suspicari possum. Nunc tamen in cominuni hæc causa contra nos susceptâ, quin suam etiam strenuè nauet operam, dubitari non potest. In quo tamen incommodo, hoc vnum percommodè nobis accidit, quòd illius studio retardata, vel comminuta potius Ducis Guisij cognati est potentia: id quod necessariò filij causa faciendum sibi duxit: & multò plus nobis hoc pacto apportat boni, quàm alioquin posset, si id non faceret, mali. Verùm Regni causa illum in hoc cursu remorari videtur: quod tandem, postquam sibi cum Regina matre Regis sua socru collatis consiliis optimè conuenerit, pro filio proprio potius quàm alieno prensabit. Hoc autem tanquam honorarium teneo axioma: Ducem Guisium in harum deliberationum Oceanum tam altè iam prouectum esse, vt ad extremum necessariò eum vel Regem vel remigem fieri oporteat: nihil enim est tertium. Huius rei testes citentur, Marius, Cinna, Pompeius, Lepidus, Antonius: Qui postquam semel tyrannidem affectâssent, id solùm restabat: *Aut Cæsar aut nihil.*

Sed quod ad Guisium: de illius subsidiis antea dixi: valde magna ea quidem in Galliis esse:

se: propterea quod Catholicæ partes magna sint, apud quas gratiâ & autoritate plurimum valet. Tum verò, quod certum hoc & ratum sit, Regem ipsum quocūque furoris aut amentiae Guisus proruperit, æquo animo omnia laturum. hoc firmissimum sibi putat propugnaculum. De isto verò non est cur dubitem, quin vt priuata sibi sua de regno nostro designauit, ita si domi in arcibus suis ex India ducati reliquis responderent, iampridem munimenta nostra expugnâset, & pòst aliis etiam mala multa intulisset. Verùm ad extremam inopiam redactus & gre alieno obrutus est: hominis gloriæ cupidi nouisq̃ue rebus studentis manifestũ indicium. Hisce accedit, quod multos suis inceptis reluctantes habet, non inimicos solùm, vt Regem Nauarræum, & ex regio sanguine Principes: verùm amicos etiam & confæderatos, vt Hispaniæ, Lotharingiæ, Sabaudix hæredes, tum domesticos etiam eiusdem familiæ, qui æquali cū ipso ad regni successionem iure nituntur. Cum quibus etiam, siquidem eorum operâ necessariò vtendum sit, ad prædæ partitionem vel inuitus cogetur, si quid fortè sibi deprædari contigerit. Negotium mihi crede suspicionum plenissimum, adeò vt tota huius summa potentia, nihil aliud quàm gentis nostræ dissipationem & diuisionem portendere videatur. Et tamen neque hoc sine subsidio vnquam perficiet. Nam contra Germanos aut Anglos arma gerere diffi-

eillimè adducuntur, imò nec tutum patant:
 Antequam verò harum rerum Gallicanarum
 exitus aliquis futurus sit, vt illud alterù aggre-
 dianur, nunquam persuaseris. Longùm pro-
 fectò opus valdeque suspensum. In quo obiter
 illud quidem notare volui, gentis nostræ pro-
 prium quasi vitium: Ita nimirum à natura nos
 comparatos esse, vt sub Rege stabilito iam &
 confirmato facile nos ad dissidia & factiones,
 ad bella intestina tumultus & perturbationes
 concitemur. Quod si interregnum esset, si ius
 regni controuersum foret, nullo modo tanquàm
 Medææ nepotes, propria membra ita discerpi
 & diuelli pateremur. Nec verò si princeps ali-
 quis ad occupandum regnum minùs aptum
 se persenserit, saltem distrahere se facile posse
 nihilominus speret: Id vix cuiquam concede-
 retur, nisi potenti alicui vicino Principi, sicuti
 Hispano Regi, qui partim vi, partim vicinitate
 suæ regionis extremam aliquam oram vel oc-
 cupatione, vel vsurpatione possessam sibi reti-
 neret: Quanquam & hoc difficiliùs reperietur.
 Denique duo potissimum argumenta inue-
 nio, ex quibus appareat, minimè tam magnam
 aut ingentem, quam præ se fert, reuera existe-
 re Guisij potentiam. Vnum illud est, quod in
 primo huius factionis impetu & summo quasi
 æstu, quum huius vnus nutu & verbo omnò
 Galliam commoueri debere non credere ne-
 fas esset, tum vel mille equitibus vel pluribus
 quam quatuor millibus peditum nunquam
 stipa-

Ripatum conspeximus. Quæ omnes copiae, postquam & suas & quas ex Hispania accepisset pecunias in isto milite colligendo profusè dilapidasset vniuersas, vnius mēsis spatio sunt dissipatae. Ex duobus illis hoc alterum erit, quod quum ad prælium diuentum esset, parua admodum cohors Germanorum militum conflata, cum quater mille & quingentis equitibus & tribus aut quatuor millibus peditum, adiunctis aliquot Heluetiis, inuito Guisio per mediam ipsius præfecturam vi viâ factâ, in ipsum vsque Galliae meditullium pertransiit. In transitu autē Guisianas copias quotiescunque occurrerent, sæpiùs & fudit & refudit. Quamuis Guisius omnes suos amicos, socios, commilitones ad suas suppetias iam conuocasset: quamuis suis hisce, maximâ etiam partem Regiarum legionum cōiunctam haberet. Quanquã vix anno iam elapso magnificè gloriari ausus esset, Germanorum omnes copias facillè vsque ad Reni ripas se profligaturum. Id autem vt faceret, plurimum honoris sui interesse. De quo tamē hoc verè affirmare possum, si ad ipsam summitatem tam perniciosam herbam excrecere patiamur: ni Deus immortalis illius petulantiam freno coerceat: hunc vnum in omnium longè & periculosissimum & infestissimum iis omnibus, qui puriorem proficētur religionem, hostem euadere necesse est.

Restant iam duæ partes reliquis tetriores: Papa scilicet & Hispaniæ Rex: Ille vt reliquis

omnibus clamorosus magis, magisque odiosè ob-
 strepens est: Ita etiam & minus potens. Cui il-
 lud vsitatum est: *Acutum reddere qui ferrum valet
 expers ipse secandi.* Et vt verum fateamur, pro co-
 te hic tantum est, qui gladijs exacuat. Pontifi-
 ces Romani eadem horâ penè, qua in Pontifi-
 catum surrogantur, de electione sua nihil in-
 telligunt: antea maximam vitæ suæ partem in
 infimo Cardinalium Italicorum ceniu consti-
 tuti consumserunt. (nam potentiores inuidiâ
 & suspitione repelluntur) qui durante Cardi-
 nalatu suo, nihil altiùs sapuerunt, quàm vt an-
 nuum aliquod stipendium aut beneficium ec-
 clesiasticum curatum & non curatum, harpa-
 gando clanculum sibi corraderent. Romæ iam
 hisce seculis Metelli aut Camilli, Bruti aut Pô-
 peij non fiunt Pontifices. In quo malè admo-
 dum cum Italia agitur. Quod reliquum est, ne-
 mo inuenitur, cui non carè constet Pontifica-
 tus: tam frugales autem sunt patresfamilias, vt
 cum moriuntur, minimum quàm possint suc-
 cessoribus relinquunt: adeò vt nouo Pontifici,
 tres aut quatuor primi anni satis non sint, ad
 æs alienum dissoluendum, quod Papali illa ex
 empto & vendito pactione contraxerunt. Alij
 interim duriter viuunt: Illud verò inauditum
 penè, si vltra octo annos vitam propagârint.
 Quin si aliquando (quod absit) secus euene-
 rit: statim illud vulgò vsurpatur: *Exit sermo in-
 ter fratres, quòd discipulus iste non moritur.* Nam &
 valde veruli sunt, quum primùm eliguntur:
 ita

vt ob breue suum imperiũ nisi in tumultu plurimum nocere non possint. Quum igitur Guisius istiusmodi propugnatores nactus sit, quid nos extimescamus, non video: nisi fortè plumbeas quasdam bullulas, quæ nisi metuenti, nemini nocent.

In Regis Hispaniæ auro, quàm in Pontificis plumbo multò plus periculi inest. Hunc ego perspicio omnium longè potentissimum & primum quasi motorem, qui reliquos omnes Planetas tanquam excentrico & concentrico motu agitare soleat. Verùm & hic etiam suas habet incommoditates, cui & manus suas ligari sæpiùs, & maxima nonnunquam de spe decidere videmus. De eo igitur, quia illius fama per vniuersam Europã est peruagata, eò paulò mihi fæsiùs dicendum est.

Hic Princeps Carolus V. patrem habuit, illum Orbis terrarum facem: qui cœlum & terram miscuit, qui quàm magnus ipse vir fuit, tam magnas etiam turbas dedit. Qui in alienã & delegatã operã, quàm suæ ipsius personæ industriã, semper felicior extitit. Qui omnes sui temporis & seculi Principes vicissitudine quadam & amicos & inimicos habuit. Summus tamen Princeps, Imperator vigilans, si quis alius vnquam, in omni militari labore gnauus, & in reliqua vita comis & humanus. Dignus ille quidem Cæsaris nomine, & imperio dignus. Hic eius filius ab incunabulis à patre in arduis negotiis ita educatus & edoctus

est, vt in rebus gerendis ille peritior, hic multò tamen illo habitus sit fortunatior. Verùm & illud in primis huic filio per commodè cecidit, quòd cum sua hæc tempora ad optima quæque incitauerint, neminem tamen inuenit, qui sese illi hostem constituere voluerit. Patris ætate vixerunt Magnus Franciscus Galliarum Rex: Magnus ille Angliæ Henricus octauus: in Oriente Solimannus: in Germania Principes, qui satis multis illum implicarunt negotiis: ita vt, quoquo se verteret, vlcus tangeret. Præterea incidit in vicinas & circumiacentes Gentes non minùs potentes, nec aptas minùs ad illum bello prouocandum, quàm ad vim à seipsis propulsandam. Hæc sunt, quæ patris à filio discrepantem conditionem aperte demonstrat. Contrà verò Philippus hodie Hispaniæ Rex tam prosperâ semper hæctenus fortunâ est vsus, vt nihil aduersi eam vnquam contaminauerit. Sed & hoc illis potiùs Principibus, quibuscum viuit, quàm illi ipsi, tribui debet. Gallia hac sua ætate Fœminam gubernatricem, Reges pupillos habuit: Tum bellis ciuilibus ita vexata, vt domi quod ageret, plus satis haberet. Angliam etiam fœmina administrat, quæ sui sexus instinctu ducta, satis sibi esse putat, si subditos in officio quietè & tranquillè retinere queat: sibi ab exterorum proditoriis & perfidis cõsiliis potiùs cauere, quàm aliquid in alios machinari studet. Germania per Principes regitur pacis amantes. Ad Orientem Selimus

limus imperat, magnus ille & bibax & helluo, cui nihil nisi potare iucundum. Et postea illi successurus Amurathes filius semifatuus, qui turri suâ tanquam caueâ inclusus, nunquam vel pedem è limine efferre audet. Vt minimè hæc quidem vel virtuti eius tribuenda sint, vel secundæ nimium fortunæ: sed potius qui ad infortunium eum adigeret, nemo inuētus est. Ita quasi sine aduersario strenuus videtur. Neque verò in hac tantâ, vt alij volūt, fortunâ tam memorabilia effecit. De Portugallia & India triūphus facilis multò magis quàm felix fuit. Tum occupatis illis Insulis quæ vulgo *Terciere* vocantur, & Gallis etiam deuictis, tam mirum hoc aut magnum videri non debet, si quis cogitârit, iustas & completas suas legiones Hispanos eduxisse contra turmam aliquam tumultuariam in Galliis & serporum manum sine delectu collectam. Quod ad prælia illa ad Grauelingam & Sanctum Quintinum commissa: Hæ tantùm ex victoriis paternis reliquæ erant: Hæ illæ legiones fuerant, quæ ab ineunte ætate eâdem cum Carolo iam sene fortunâ usæ essent: vt parum hic de suo sibi vindicare possit: neque verò ipse tum ibi præsens intererat. In Italia nil aut mouit aut promouit quidem: In Burgundia & regno Neapolitano & Sicilia nihil. Contrâ verò in Africa Golettam perdidit, vnica Patris sui spolia, & totum iam quicquid in illis locis habuit, reliquū. In Flandria nihil adeò magnū hæctenus effecit, quin

adhuc multò maiora facienda restent. In causa est, quòd ibi eos inuenit, qui illi facilè frigidam suffundant. Antea non repugnâtes, facilè fuit vincere. Nunc nūc tandem, postquam dignos sua virtute hostes irritauerit, quid in Anglia cū tanto illo apparatu bellico sit factururus videbimus. Nunc tandem illam tam gloriosam suam fortunam ostentandi occasio datur. Interim tamen, in quo præsenti statu sit iam, videamus. Primùm ad ætatem quod attinet, vetus, victus, veterosus est, corpore languido, decrepito, penitūs confecto. Duas tantùm filias habet, & vnum puerulum. Illæ magnificæ, procaces, gloriosæ, vt nihil suprâ: Altera Duci Sabaudix nupta: altera in sinu paterno enutrita, in negotiis regni instituta: Hæc clauum imperij tenēs, omnia pro libidine sola administrat. Filiolus adhuc puerulus, iudicio vix sano, ætate infirmâ, quod antea diximus. Fôtes ipsos seditionum videte. Nam in Hispania scæminæ succedunt. Tum verò illius regnum valde distractum est. Belgium, quod tâquam pinguiorem bolum præ reliquis auidius deglutire solebat, de eo iam os illi probè oblitū videmus. Illas prouincias, quæ illi prorsus præcisæ sunt, & cum Regina Angliæ in vnum regnum coaluerunt, nulla deinceps recuperandi spes est reliqua. Quas verò Parmensis Princeps suo imperio subiectas tenet, vix tutò sibi polliceri poterit, eas ex fide bona post mortem ad liberos suos deuolutum iri. Alterum ecce Principem

pem magnificum & magnanimum, imperato-
 rem peritum, quem & sui amore, & alieni ho-
 nore prosequuntur: qui & iustum & modera-
 tum in subditos, maternis iam antea bene &
 libenter gubernaculis condoceratos, exercet
 imperium: Qui iamdudum & potentia & au-
 toritatis sat est adeptus ad fundum hunc dota-
 lem retinendum, idque in Portugallia com-
 pensationem, quam Rex Hispania illius iudi-
 cio illi iniuste ademit: Qui denique quicquid
 fiat, iniquissime feret, tantorum suorum labo-
 rum fructus, a femella aut puerulo percipi
 debere. Mediolanensis ducatus Sabaudia vi-
 cinus est. Ille etiam ius sibi Coniugis suae no-
 mine praetextet, & stipulationem propter nu-
 ptias urgebit sedulo. Neapolitanum regnum
 & vrbes Italicæ, Mediolanensis Ducis & par-
 tes & fortunam sequentur. Portugalliis ne ad-
 huc quidem satis fidere potest: Lusitani Hispa-
 nicum iugum ferre nequeunt: tanto semper
 omnibus magis inuisum, quò vicinum magis.
 Id aliàs etiam inter homines plerunque vide-
 mus vsuuenire. Ex India verò omnes tam Lu-
 sitani, quàm Hispani, huius imperij nerui atq;
 artus in illius partes penitus ibunt, qui Hispa-
 niam aut Lusitaniam occupabit. Hæc cum ita
 sint, consultius fecerit Hispanus, si deinceps de
 suis rebus & posterorum, quorum à morte sua
 regna mirifice distractum iri facile videt, po-
 tius quàm de vicinis suis infestandis sollicitus
 fuerit. Opulentum eum fateor. Sed sunt tam

eum facere oportet, qui quærit lucrum: qui infinitas profundere pecunias necesse habeat: quum nulla regio, nulla prouincia illius ditiori subdita sit, in qua amplissimis stipendiis innumeros milites alere non cogatur. Quem vel ad extremam iam inopiam redigi ex eo liquido liquet, quòd Flandricæ suæ copię nõnquam integrum annum aut octodecim menses totos sine soluto stipendio queribundæ maneant. Neque verò vt hoc largiamur, tam pecuniis abundat, quàm milite destituitur. Nam nisi ex Germania, Hispania, Italia, Burgundia, aliorum, vnde colligat, nusquam reperit. In quo quàm parum valeat, videte. Nam quòd ad Germanos, nos modò inter nos vnanimis & concordis simus, vel vnum militem conferbere: vel saltem eò loci, quò illi velint, traducere, p̄nes nos erit prohibere. Itali verò aut Hispani non sunt ij, quorum ingens multitudo colligi aut numerosus exercitus conscribi possit: neque populosæ hæ gentes sunt, quod omnes nõrunt. Pro transitu vel cum Gallia, vel Belgio, vel Germania illis futura res est. loca hæc omnia nobis vicina sunt. Tū aut per mare, aut per terræ loca ardua, aspera, decliua traducere oportet, vt si bene nosmet nouerimus nos, dimidiatū exercitum antea amittat, quàm illis vsui esse poterit. Hispanis vel per mōtes Pyrenæos transeundum necessariò est: Italis per Alpes aut Germaniam. Loca hæc omnia (modò id nos velimus) istis vndiquaque

que præclusa. Quod reliquum est: Rege Hispano, in propriis suis finibus si se contineat, nihil miserius aut abiectius, nihil oppugnatu facilius cogitari potest. Et certo certius hoc est, per Portugalliam eum facillimè debellari, & perdi posse, si quispiam, Antonio Rege iam fugato, acriter & animosè eum aggredi voluisset.

Breuitè hîc hostium nostrorum summam potentiam descriptam videtis: quam, mea sententia, si diligentius perpendamus, minimè quidem tam magna apparet, quàm homines opinantur. Rerum exitus & varia exempla id probant. Etenim triginta iam anni elapsi sunt, ex quo Belgio recuperando totus incubuit Hispanus: in quem vnum locum etiamsi vniuersam suam penè contulerit potentiam, neque adhuc tamen, quid tam egregiè præstiturrit, quicquam apparet. Et quanquam hoc dicere nefas sit, eum satis dignum sese hostè adhuc reperisse, perspicuum tamen est, nisi defunctus Alenconius malè rem administrasset, nisi bonæ memoriæ Principis Auarici violenta mors, Hispanicæ imbecillitatis locupletissima testis, nimis infœliciter interuenisset, iam totus quasi desperandus iaceret, totumque Belgium, fecerit licet quantum potuerit, sine aliqua spe amisisset.

Atque hoc modo inimicorum nostrorum rebus, quo in statu sint, singulis sigillatim consideratis, vulgatum illud prouerbiùm verum esse facilè deprehendemus: *Quicquid splendescat,*

omne id aurum non esse. Postea verò si quis ea aspiciat cõiunctim etiam vniuersa, id nimirum magno adiumento esse poterit, ad idem mecum ferendum iudicium. Nam & locis & regionibus mirum in modum disritos animaduertet. Quorum maior pars & potentior in Hispania Italiaque cõsistit, quadringentis miliaribus per terram inuicem disiunctis. Altera in Galliis, verùm illa tam exigua tamque exilis, vt nisi Hispanorum & Itatorum facultates hisce adiungantur subsidiariæ, illæ alteræ citò & nullo cum negotio opprimentur. Tum verò deprehendet, singulos eorum qui huic generali Fœderi socij adsciti sunt, ne minimam quidem partem votorum suorum ad cõmune Fœdus afferre, reliquam ad priuata sua consilia omnino referre. Maximam autem eorum omnium partem, ad eandem quasi metam collimare animaduertet. Regem videlicet Hispaniæ, Lotharingum, Sabaudum, Guisium, Ducem, in vno Galliarum regno competitores esse. In quo quidem negotio fieri nõ potest, quin variæ inter hos intercedant inuidiosæ suspiciones, eademque quæ primùm eos coniunxit, tandè etiam & disiungat ratio. Perspiciet præterea in multis contrariis planè & dissidentibus inter se pugnare cõsiliis, qualia Ducis Parmensis, & Sabaudiæ esse iam antea significauim. Denique facilè quis cogitare poterit, illi duo posteriores quales sint, qui istius Fœderis, quasi sacræ ancoræ sint, à quibus reliqui omnes

nes pendeant, Regem dico Hispaniæ & Pontificem Romanum: Illū planè decrepitem iam videri, & diuturno morbo ita confectum, vt anno hoc proximè superiore, omnibus se publicis negotiis abdicauerit: ita vt innumeri homines eum ob nimiam ætatem sensibus iam penitus orbatum iudicârint. Alter Pontifex Romanus est: in suis iste bonis vsufructuarius tantum: durante vitâ ipse potitur: aliis verò alienare nullo modo debet. Neque verò ætatem si spectemus, diu hic viuere potest. Talem autem successorem relinquet, qui de sua familia euehendâ magis sollicitus sit, quàm de depri-menda alienâ. Qui noua potiùs ipse secum in-ibit consilia, quàm prædecessoris vetera vesti-gia persequetur.

Atque hic veluti in speculo aduersariorum nostrorum vires & potentiam, non latiore tan-tum specie adumbrata, sed limatiore forma, id est, propiùs singula delineata aspicere licet. Nunc si eorum communibus subsidiis nostra item communia opponamus, vt hæc cum illis ex aduerso pugnent, si quasi in vnum conuo-cemus illa Reginæ Angliæ, Regis Nauarræ, Regis Daniæ, Germanorum Principum, Sta-tuum atque Ordinum Belgicorum, Cantonû Helueticorum, quàm ingentem hîc manum, quantam potentiam reperiemus. Si verò con-trâ quàm de illis dici potest, nosmetipsi nostris commoditatibus inseruire velimus, ex facili hac & minimè impeditâ nostrorum omnium

plus quàm adamantinâ coniunctione, Galliæ nimirum, Angliæ, superioris & inferioris Germaniæ, Heluetiæ & reliquarum, quæ omnes mira vicinitate, tanquam Homericæ aurea illa Iouis catena, inter se inuicem cohærent: Nonne prius nos eorum omnes conatus facilè infringere poterimus, quàm illi aliquid contra nos tentare valeant? Nos inquam quos Dei religio tantò firmitioribus nexibus & compagibus coniugauit, quantò nostra hæc quàm illorum multò purior, sincerior & solidior existit: Nos qui nihil aliud molimur, quàm vt nosmetipfos defendamus & iura nostra tutemur. hoc nos coniungit: Nos qui nihil priuati habemus propositum, quod malevolentiam inter nos aut inuidiam gignere queat, cuius contrario impetu diuelli aut distrahi debeamus. Quis tam hebes est, vt de istis dubitet? Sed & rationes attexam. Tres anni iam sunt ex quo Rex Hispaniæ omnia Italiæ nemora securi percussa vastârit, ad triremes suas solutimodò ædificandas, omnes Africæ Moros, vilissima mancipia, precio sibi coemerit, quos ad remos ablegaret: Totam Indiam susque deq; funditus subuerterit aurifossarum multitudi-
ne, quò viperinus hic partus terræ suæ parentis aurea viscera exenteraret, quasi iam ad nau-
seam vsq; auro se satiare vellet. Tres anni sunt ex quo nihil aliud, quàm ancoræ, funes, rudētes, vela, omni iam populo in ore fuit: quum ipsi Oceano interminatus sit, nisi classē suam
sospitem

sospitem reduceret: Quum noster hic Aeolus
 vêtos cogeret, ne vel in ininiam auram sibi nisi
 secundam afflarent. At quorsum hæc tandem?
 Ad vnam (si diis placet) ingentem Hispani-
 cam Armadam, vt vocant, apparandam, id est,
 bellicam classem nimis superbam, cuius sola
 umbra non reliquarum nauium malos tantû,
 sed turrium templorumque Anglicanorum
 pyramides omnes & summitates incredibili
 terrore obstupesceret & decuteret. Totum
 triënum sexagenarius hic, vnâ hæc Armadam
 parturiuit. Id quod & aliàs accidere sepe vide-
 mus, vt maxima quæq; opera nec facillè nec v-
 no impetu prorumpant, aut foras sese proi-
 ciant vniuersa: Sic & iste longo iam tempore
 & multo cum dolore quasi prægnâs decubuit:
 Et tamen nescio quomodo semper ferè mino-
 ra quisque parit, quàm parturit. At verò tan-
 dem aliquando, si diis placet, Elephantis hic
 partus in Biscaia excluditur, in Conquetto ab-
 lactatur, ad extremum nõ longe à Caleto An-
 gliam ex aduerso oculis designans, satis sibi
 fortis & maiusculus videbitur, qui ibi in Capi-
 stri ordine in, hem, equestrem volui dicere, co-
 optetur, qui ibi vel aureo garterio, vel ferreis
 compedibus meritissimè donetur. Hoccine
 parum argumenti est, in vno loco, in Anglia
 sola, sat virium nos in promptu habere, ad hu-
 ius omnium nostrorum hostium potentissimi
 conatus refellendos? Tres anni sunt, ex quo il-
 li insulæ minitatus est, quam tamen adhuc ne

perterrefacere quidem potuit. Hui quando tã-
 dẽ illud adueniet tẽpus in quo nocere queat?
 Tantũdem temporis est, postquam Dux Gui-
 sius Regis & regni bonis lepidẽ illudens, Hi-
 spaniã pecuniis subleuatus, copiis Ducis, Par-
 mensis omniumq; Catholicorum Principum
 subsidiis sustentatus, contra Regem Nauarre-
 um arma gesserit: Interea loci in hunc finem
 collecta militũ manus est: octo exercitus ter-
 restres, vnus, nonus videlicet, naualis fuit. Ex
 his (Deo immortalis soli sit omnis honor & glo-
 ria) octo re infectã domum inanes reuertun-
 tur. Nonus vno prælio deuictus & deiectus est
 vniersus. Et tamen quis tam proiectã auda-
 ciã saluo pudore hoc asseuerare audeat, pau-
 perculum hũc Principem interim vel vno ter-
 uncio, aut vnico saltẽ milite à quoquam sub-
 leuari: immò verò pecuniis & subsidiis, quæ
 ab amicis subministrata sunt, vel interceptis,
 vel saltẽ ipsi in manus nunquam traditis. Non-
 ne adhuc vel Sole meridiano clariũs apparet,
 istorum hominum virtutem in pompa potius
 quàm in pugna esse sitam? Viginti anni conti-
 nuu sunt, quibus Rex Hispaniã Belgas oppu-
 gnauit cum omnibus suis copiis, partim ex
 Hispania, partim ex Italia collectis: quibus ad-
 iunxit etiã quascunq; à Germanis accipere po-
 tuit: In omni prælio fortunatus: nũquam com-
 missa pugna est, in qua ille nõ quasi triumphar-
 et. Et tamen quid tandem perfectum est? Ho-
 dierno die eo planẽ in loco res sunt, vt si ipsi
 Belgæ

Belgæ bona sua probè nosse velint, huic profectò, quia tam longè à meta aberravit, & calce ad carceres redeundum necessariò est. nec id solum, sed in magno etiam discrimine versatur, ne & omnium laborum & sumptuum, quos ibi impendit, iacturam fecerit. Iam verò cogitemus: si Daniæ Rex, Germaniæ Principes & Heluetici Cætones, qui hætenus hostilem impetum nondum perseuerunt, sua subsidia adiunxissent ad Regis Hispani ferociam in Flandria & Anglia perdomadam, ad Cuiusianorum etiam in Gallis coercendam libidinem; quamdiu putamus hæc eorum contra nos molitiones duraturas, si probabili saltem hominum coniecturâ niti volumus? Et si multa à me iam dicuntur: tamen multò plura hæc in parte à me prætereuntur. Interim, quamuis nos maiores copias, plura etiam adiumenta habeamus, modò in res nostras penitiùs introspicere velimus: tamen dum illi contrà multò meliùs sibi notisunt, & suas vires conferunt, nobis etiam longè fiunt valentiores. Sit hoc nostræ potiùs desidiæ, quàm eorum sollertiæ, nostri languoris, non eorum ardoris proprium Deus pro sua misericordia nobis hoc largitus est, vt non solum in pace viuere, & ab eorum tyrannide nos vindicare, sed quod maius est, etiam eorù colla sub iugum mittere possimus, si modò id facere nosmet cupiamus. Sed vt totam hanc rem, sicuti primùm inceperã, ita etiam Theologorum more concludam: Ego quidem sic

existimo, Deum Immortalem pro sua diuinâ prouidentia hæc omnia gubernare: cui quid magis displicere potest, quàm vt nos propriis viribus nostram libertatē potiùs, quàm illius summæ misericordiæ acceptam referamus?

Sed nescio quomodo mihi iâ videor, quàm antea, cùm animo magis soluto, tum ingenio acriore pauloq; vegetiore, qui post totam iam Europam penè decursam, perturbatam & afflictam, idq; diuisionibus ex religione solummodo ortis, nunc tandem ad Gallias reuertar, quas solas hæc venenatâ lue infici putabâ. Sed nec Gallia ea sola est, quam Deus afflixit, nec sola ea est, cui Deus minitetur: verùm & aliæ regiones eandem contagionem cõtraxerunt. Ad Gallias igitur iam redeo. Atque nunc tandem ad extremum, integumentum illud nimis crassum, & velum, quod Regis oculos tam diu perstrinxerat, eiq; fucum fecerat, eiusque exemplo reliquis omnibus Gallis, ad extremum inquam, detractum hoc inuolucrum esse & gaudeo & gratulor. Ante triennium cùm in prima herba hæc factio quasi pullularet, nonnulli tum homines tam præfracto animo & perfrectâ fronte reperiabantur, tam tardi tamque imperiti, vt perduellionem hanc excusare turpe non ducerent: quin religionis velo obtegerent, formidinem nescio quam simularêt, ne aliquando Regi tam Catholico fortè succederet Hugonotus. Bellus hic prætextus proditoribus vlti fuit, Regi ad latus assidentibus, quem

quem tam suis affectibus furiosè deditum, quem vesanè superstitioni tam deuotum probè cognôrūt, vt hoc vno verbulo illi os occluderent, omnem refellendi ansam præriperent, omni denique saniore mente priuarent, quò minus de hisce rebus, prout decuit, iudicare posset. Nunc verò cedo mihi hominem ex vniuersa Gallia vel vnum, vel impudentem etiam Iesuitam seu quem alium, cui tam ferreum os, vt audax illud, ne dicam impudès, Ducis Guisij contra Regem suum facinus defendere ausit. Quale & cuiusmodi hoc fuerit, eum ipsum de illo appello, qui palàm id euulgauit. Quod si quis meam de hisce rebus sententiam, quid futurum sit, requirat, nimium ille, vt ingenuè fatear, mihi pensi imponeret. Quin & antea diximus: Nihil Regi tam periculosum esse, quàm Maiestatis suæ diminutionè. Eam autem nullà alià re labefactari magis, quàm si hoc semel innotescat, eum sibi ab aliquo subditorū metuere, cuius hæc vna metus species est, in hominum libidinibus conuiuere, vel potius indormiscere, in audaces & facinorosos minimè animaduertere velle. Hæc nihilominus quam vulgaria tantùm delicta sint, priuatosque homines solummodò respiciant, tum quidem mansuetudinis & clementiæ integumento timiditas hæc inuoluitur. At verò, (ô cælum) si aduersus Principem ipsum capitalia hæc flagitia nefarij machinentur, si religiosam illam obseruantiam, quæ sacrosanctæ Regis personæ

debetur, violent, idque impunè ferant, ista qui sustinet, Rex esse desinit: Si parricidium hoc tam inexpiabile remittat, si Rex alto silentio premat, quidni illud meritò vsurpare liceat: *Sceleris finem putas? gradus est.* Neque dubitandum est, quin intra vnum biennium in tam prodigiosam prorumpet audaciam, vt illam alteram ludum iocumque dixeris præ eo, huius rabies quod dabit. Religionem reformationem ipse profiteor, diuinæ hoc gratiæ tribuatur, qui me tantâ misericordiâ dignatus sit: Ego, inquam, qui impiè in Deum ingratus, ob supinam beneficiorum antea acceptorum obliuionem, indignum me reddiderim, hoc posteriore, cum illis superioribus non conferendo: Nihilominus si eò res rediret, vt Rex in eam opinionem esset, Regem Nauarræum nosque reliquos tam grauius eum læsisse: & tantâ abiectâ, & horrêda contra & vitâ & regnum illius inceptâsse, vt saluâ conscientia ignoscendû hoc nobis non sit. Longè hoc à me absit, vt sub specie huius querelæ illi consulere ita debeam, nos ad se traducere, iniurias has obliuisci, ad subsidia & priuata officia adhibere, ad hisce eum exuendum, in quas Coniurati induerint, angustias. Hoc vnum tamen, neque vt Gallus summatione, neque Christianus vocatione, sed tantum homo conditione cum sim, au sim consulere. quid dixi, consulere? immò diuinare potius: Quod si ira diuina in illius medullis vel intimis hærens ad salutem procurandam illum impel-

impellere nequit, vnaque cum sua regni etiam incolumitatem : si ad rectam pacis viam indagandam, ad omnes denique in imperio suo Factiones, suâ solâ exceptâ, radicibus extirpandas nô mouetur : &, cum ille solus sceptrû teneat, vt illud in frustra ab aliis indignè comminuetur, & singuli illud sibi frustulim arripiant, indignè patiatur ; Et hac ratione Rex ipse huius totius mali fons & caput fiat : quidni sibi certò persuadêat, Deum Immortalem iustum illum & iudicem & vindicem illi pro salute quam expectat, & exquisitiora & accumulata immisurum supplicia. Hæc de Cõiuratis tantùm intelligi nolo, de nobismetipsis etiam iam loquor. Id quod aduersarij scelere impulsî, nos necessitate coacti facimus. Interim tamen ad Regem regniq̃ue conditionem quod attinet, vtrunq̃ue hoc æquale est, regnum pari modo diuulsum & discerptum, tam ab vno quàm ab altero est : Subditi æque à nobis atque ab illis Coniuratis dispersi & disperditi conqueruntur. Et tamen nisi nos nosmetipsos defendamus, illi oppriment : & si nemo alius, illi tamen soli nos persequentur. Et nisi nosmet Regi nos summittere velimus, illi Regem sibi subiiciet. Et haud scio an verè illud affirmare possim : Istuc damni quod regno necessariò nos inferimus, nihilo tolerabilius esse, quàm quod ij ad ambitionem suam, cupiditatem & libidinem tantùm explendam important. At heu miseris ! ad tantum malum, hoc vnicum restat reme-

dium: *Sola est sanitas velle sanari vt velit tantum*
 curari, id desideratur. Sic sine dubio Rex futu-
 rus est non tam pacatus quam præpotens, cui
 libenter homines obtemperent, quem metu-
 ant, quem ament, cuius virtutem admirentur,
 ipse modò illud velit. Sed quò tandem à Deo
 precibus hoc impetrari poterit? Vt illi in ma-
 nus hæc detur potestas, in ipsius animo prius
 infideat oportet voluntas. Summe Princeps,
 num tibi metipsum tutè non credis? Neminem
 profecto à cõsiliis habes, cui tutius fidas. Quin
 ego te aliàs hisce auribus audiui, Regi Portu-
 galliæ hoc vitio vertentem, quòd vni prælio
 suas fortunas committeret. Prudenter nimi-
 rum innuebas, Principe suis bonis exuto prorsus
 & denudato nihil luctuosius, nihil calami-
 tosius cogitari posse. O tempora! Vbi nunc
 peregrinantur saniores cogitationes tuæ? Tu
 non semel, sed centies de teipso & tuis omni-
 bus periclitaris: Quis tandem homo fanaticus
 hoc tibi in animum inurere potuit? Coniura-
 tos istos, quibus mors tua libido est, quibus
 diadema tuum vltimus ille finis est, arma sua,
 quæ tuum solum iugulum petunt, depositu-
 ros, si tu modò mucrones tuos strinxeris, si tu
 phalanges instruere contra Evangelicos velis.
 Vah calidum consilium! Minimè verò gen-
 tium, quin hos finas potius, si sapias, nã à Con-
 iuratis nunquam tibi pax est expectanda, nisi
 Coronã illis relinquant. Et credo ego, nõ deesse
 ad manum impudentes Pseudolos, qui quoti-
 die

dic tibi hoc in aurem infusurent & suadeant, vt facias, & Coronam potiùs quàm vitam relinquas, aut in periculum conicias. Te Lutià tuâ fugatum, repulsum, eiectumque vidimus, id quod nunquam antea vel ab Anglis, vel Hispanis, vel Germanis, maioribus tuis factum legimus. Quid tu contrà per literas patentes populo declaras? nimiam scilicet tuam moram in causa esse, cur illi antea hanc noxam tibi nō remiserint. Ita scilicet tu atrocissimam iniuriam ad animum reuocas? Tu populo edicis, vt vota faciant, quò citiùs cum illis in gratiam redeas. Quomodo igitur? In Regem hostili impetu inuadere nihil est periculi? Esto, quoniam ita vis. Sed qui hodie tibi fugam accersit, quin cras idem mortem tibi cōsciscat, dubitare non debes. An non hoc, potentissime Princeps, te periclitari est? Cùm subditis tuis commonstres, nihil faciliùs, quàm quiduis in te vitamque tuam machinari? quum vindictæ & supplicij loco vota facis, vt ij citò pacari possint, qui à te merito suo mactari debebāt. Quis tam infelici te opinione fascinare potuit, nisi bellum ciuile, nullum aliud tuo malo remedium inueniri posse. hoc vno modo regnum tuum, autoritatē à subditis vindicandam. Vah præstigias! quæ tandem fallacia est, si hæc non sit mera impostura? Aedificio nihil infestum magis quàm incendium, corpori quàm continua febris, imperio quàm bellum intestinum. Hisce malis mederi expetis? Ignem extingui-

to, qui ædes vastat, febrim illam cōtinuam expellito, quâ regnum tuum contabescit, pacem restituito, quæ illud incolume cōseruet. In hoc solo regni tui salus consistit & incolumitas. At inquis, hoc cyno verbo audito de pace cum Euangelicis confirmanda, statim in te vniuersa totius Orbis Catholicorum armata multitudo irruet, qui te de regno deturbabūt. Verum quidē hoc est, si hæc ita dicis vt ille, qui non ita pridem spectante Duce Gaifio, Parisiis aufugerat. Quin illam potiùs virilem tuam vocem audire cupimus, quâ ad Iarnacum & Mōgonturum triumphabas, quâ tu solus & vnus perterrefeceras hostes magis, quàm totus reliquus exercitus. illo te modo loquētem audiamus: videbis quàm omnia statim contremiscant. Si pio hoc & religioso ardore ad arma te accinxeris, Angli, Germani, Heluetij, equitatu & peditatu frequentissimo tibi in subsidium accurrent. sat tibi copiarum dabunt ad Hispaniam, Italiam, Galliam etiam vnitam debellandam. Primùm status tui incolumitatem in hoc positam ipse cogita, postea faciliùs id subditis tuis persuaseris, quū tu ipse id credas: & si illi id credant, & tu idem velis, hostium tuorum, loco habeantur ij, qui contrà sentiant. Tu verò coniuratos metuis, at cur? vt alij pro te animosi sint, iniquè postulas. vnde nisi à te exempla petant? Largire, largire tandem iustam & æquam populò tuo pacem. A tuis Catholicis initium sumas, fac ij bonum æquumque orēt:

cæterj

cæteri vt facilè in viam reducantur, dubitare non potes. Fungos meros esse oportet, si tibi in tam mala causa velint obistere. & tales etiam futuri sunt, si equam fortè pacem respuant. sed neque facient, neque vnquam adhuc ab iis hoc factitatum est. Hugonotis Minister, cõcio concedatur: id sat habent, nihil aliud optant. Et tu tamen adhuc metuis. At quem tandem? Deus bone! Num Regem Hispaniæ? Quin ostendis illi aliquem Parentis, aut Aui depictam tabulam. ipsæ Castellia à fundamentis concussæ totè tremēt exhorrescentq̃, postquã hanc adspexerint. Num Pontif. Romanũ? An nõ hæredes Borboniæ virtutis tibi præstò sunt? Vah aniles fabulas! Qui fieri hoc potest, vt tibi qui tã multa videris, tãta ipse feceris, ita multo vsu & experiētia valeas, vt tibi (inquã) tam altè hæc sine ratione infideat opinio? Duo hæc certissima esse puta: Vnũ, neminè inimicos tuos firmiorem amicũ habere, q̃ te: Alterũ, nisi crassior illa nubecula prope Rupellas, quã illi centies magis q̃ te metuunt, hoc malũ auertisset, Busta illa patriæ suæ tibi etiã Regi rogam accēdissent. Hoc tertiũ adde & crede etiam verũ esse, regni tui & populi trãquillitatem quamdiu velis, etiam ex animo expetas, nunquam tamen effeceris, quin per te hoc solum stet, quò minus tu inter tuos domineris: quò minus & hos & illos sceptro & Regiæ tuæ dignitati tã supplices humilesq̃ reddas, vt ne digitis quidẽ crepant, nisi te permittente. Tibi hoc quotidie in aurem insu-

furrant: Catholicorum partes multò potentes esse: tibi huic tanquam oraculo credendum: te eorum Principem & ductorem constituere oportet, & Guisio hæc palma præripienda est. Decipere hoc quidem, non confulere est. An te ab illis ad suas partes traduci oportet? tu eos ad eas? an illi potiùs ad te adueniant? tu eos recipias? Regem esse, id solum tuum est: id solum tibi agendum est, reliqua omnia hinc cedant oportet. Quid hoc monstri est dicere? Galliarum Regem de Duce Guisio anxium & sollicitum esse, ne forsan ab eo Maiestas illius violetur, autoritas labefacteretur. Num te hoc latere potest? Hac suspicione ex Rege te æqualem, ex æquali inferiorem continuò facere? Multi ad regnum assensus sunt; descensus nullus. Regem semel descendere, præcipitare est. Suadent vt iracundiam contra nos saltem præ te feras: qui cum aliquatulum bellè simulaueris, postea serió ad rem ipsam redis. Nec verò astutiarum hic finis est. & nisi imperus quidam religionis tuæ quasi turbo te abriperet, tu ipse id facilè perferentisceres. Hoc tibi certò persuadeas, Ducem istum, qui eò iam in regno tuo prouectus est potentiae, & fortiorem & maiorem partem eorum, qui illi adsunt, non vllà aliã tenere ratione, nisi q̄ contra te ipsum sua omnia tela intenderit. Illos verò qui suas illi locarunt operas, nihil aliud spectare quàm Hugonotorum exitium, cogitas? Minimè verò gentium. Nec habet victorja lucrum. Si ego
 me

me ad illius sectam penitus abiicerem, quod ad me attinet, (vt ingenuè fatear, quid sentiam) solâ spe illius aliquando regni occupandi, istuc facerem. Nam quòd illos rumusculos popularis auræ collegerit, ardore Religionis Catholicæ hoc bellum geri, & Hugonotos excarnificando mactâri, hoc forsan ad Parisienses baiulos, qui per plateas vociferando Hugonotos inclamarent, concitandos, aliquid ponderis haberet. Qui vero illi adsunt, & in regno perturbando socios sese illi præbent, prorsus aliò suas cogitationes habent defixas. Et hæc tamé leuissima cùm sint apud te, haud in nulla existimatione sunt; qui aduersus Euangelicos fortis & animosus, contra Coniuratos imbellis & meticulosus semper extitisti. Et hoc dum agis, illis subsidia, existimationem, gratiam, auctoritatem concilias. te autem expauescentem cùm quis videat quidem, quid est cur ille attonitus non consistat? Quæ maior peccandi illecebra quàm impunitatis spes? Naturæ quodam impetu ad libertatē ferimur. Quæ vnquam Regia potestas extitit, quæ popularem non fieri non tentauerit? Regibus sua maiestate illæsa quid charius, quid antiquius esse debet? Quâ tandem amissâ, duo solùm restant remedia ad eam recuperandam, quæ vtraque eum metui faciūt: Iniusta vis, & immanis crudelitas. Summe Rex, in quam velis partē mea dicta interpretari, liberum tibi est, neq; meum esse ducò, tuis consiliis modum statuere. Ve-

rùm si non minore cum proprij tui boni ardore à te hæc perceptas, quàm à me perscripta fuerint, tanquam æquus æstimator, si quid fortè mihi hîc stomachosius exciderit, præsertim contra te, id iracundiæ & iusto dolori, qui me extimulant, quum tantam tibi & videam & inuideam tamque atrocem iniuriam fieri tribuendum putes. In quo quidem scelere dum conuies, vide ne hæc silens patientia pro consensu ineritò habeatur. Ne putes me hîc animi tui magnitudinem in discrimen vocare. vniuersa Europa me tum fingentem refelleret: tu si testimoniis indigeres, nos testes citares locupletissimos, quos tam sæpe debellâris. Hoc mihi credas velim, indignationem illam, quâ penè disrumpor, dum tam indigna à pessimis monitoribus suffers, portentosam eorum audaciam in quouis moliendo, tuâ solummodò tolerantia fretam, hæc vel inuito mihi expressisse, atque bilem, & stylum exacuisse. Illud me non fugit, intra domesticos parietes tuos illud omne malum latere, quo hæctenus non tam pertractus, quàm distractus sis. Quæ verò à te contra teipsum gesta sunt, inde manârunt, quòd, in quo multi Principes falluntur, tuis Consiliariis, immò Proditoribus domesticis, nimium credidisti. Ipsum me aliquando interfuisse memini, quum nonnulli illi quidem boni viri tibi isthæc nimis odiosè occinerent, omnes vrbes, populos, Prouincias Duci Guisio se obstrinxisse,

xisse, omnia tua illum possidere. Dictum quidem hoc tibi est, sed ab ipsis dictum, qui ex eadem factione essent, atque ita quidem dictum, ut te quasi prostituendo ad suas partes pellicerent. Ipsa vis & robur totius Guisianæ contra te manus, in tua aula alacres volitant: in arcanis consiliis tuis, in ipsis penetralibus hærent, ut minimè mirum sit, sana tua & salutaria consilia rebus tam contrariis & repugnâtibus interpellari. Sed quum Deus Immortalis in extremo hoc & nouo discrimine, in quod Guisius te præcipitauerat, omnem cùm causandi, tum dubitandi tibi ansam præsciderit; saltem hoc, ut te meliùs ames, & deinceps, quàm ante hac, diligentius cures, permouere debet. ut commodis etiam tuis, tranquillitati & maiestati in posterum prospicias. id quum feceris, eadem plane operâ & regni tui incolumitatem procurabis.

In extremo loco te ponam calamitosi belli facem & furiam, qui ad tuam perniciem, & patriæ pestem præclaras illas virtutes soles conuertere, quæ propterea à Deo tibi inditæ sunt, ut utrique pro dignitate officiosè inseruias. An nullas parricidio tuo apud inferos paratas tædas ardentes esse putas? qui tuam parentem, nefarie Nero, euiscerâsti? ob tam nefanda tua scelera, quorum vel ipse actor, vel aliis autor extitisti? id quæ aduersus eam, à qua tam infinita beneficia acceperis. Tanta mala (inquam) quibus mederi poteras, vel minùs appetendo,

vel modestiùs ambiendo, vel tam insanam il-
 lam libidinem aliquibus saltem cancellis & fi-
 nibus circumscribendo. Immo vero infan-
 da ea, quæ tu tibi ipsi proposuisti, respice: hi
 tibi carceres, hæc cruces, hæc supplicia. *Quod
 quisq; fecit patitur, suôq; premitur exemplo nocens, rez
 petit sceleris autorem scelus.* hic vide Gehennam
 tuam Guisæ, omnium hominum miserime.
 Quadraginta iam penè annos numeras, nec
 adhuc tamen vel Regis nomen arrogare tibi
 audes. Quando tandem hoc effectum dabis?
 An verò tã facilè omnes tuos æmulos te per-
 cellere posse confidis? qui in hac futili tua læ-
 titia & ambitiosâ occupatione efficient (her-
 cle) vtinciput tibi doleat. Triginta annorum
 iacturam iam fecisti, dum eos debellare volui-
 sti. ex hisce decennium totû præscindito, id tibi
 in lucrum deputato. restant xx. Post xx. anno-
 rum decursum spatium, iam tû sexagenarius,
 qualis tandem nobis Rex futurus es? Sunt qui
 te audierunt Cardinalem Borbonium hoc no-
 mine facètè irridentem, cui tamen ipse non
 multò antè persuaseras, vt senium suum folio
 & sceptro oblectaret. ex illo veteri sepulchro
 tuum regnum fortassis eruere speràras. Et si
 aliquando hoc contigerit (quod Deus immor-
 talis omen auertat) quamplurima tamen ad-
 huc desiderantur, quæ optatis tuis respon-
 deant. Tu cubito fortassis Regem Navarræum
 deturbare cogitas. vanam sine dubio speim, in-
 anem certè laborem, falsam denique & fru-
 stratam

stratam cum tui ipsius, tum prolis tuæ expectationem. Quin tibi potius ab illo cauendum, Guisie, si sapias, censeo: Ex vnguibus leonem agnoscito, qui illi indies crescunt magis, & tibi vni spero, breui rescabuntur. Sed lingamus saltem, te deturbasse. quum hoc factum iam sit, nam tu propterea continuo regnas? Si post Regis Nauarræi fatalem occasum, Gallia statim prædæ exponatur: secus enim fieri hoc nunquam potest: an tu plus potentia, aut iuris plus, quam Rex Hispaniæ habere tibi videris? plus quam Sabaudie Dux Regi Galliarum ex filia nepos? tunc illo propinquior, qui regiam neptem nouissimam in vxorem duxerit? tu proximior quam Lotharingæ Dux, qui in ista petitione & senior & potior est, alius item ex filia Regi nepos? Contrà verò si regni status integer saluusque permanferit, quia ratione tandem saltem legitima Principibus Catholicis, Regio sanguine prognatis, istam prærogatiuam præripere te posse putas? Qui cum & numero multi, & ætate florentes sint, non video cur tibi non meritò fiant posthumi, nisi tuo tu scelere abortiuos feceris. Tū verò priusquam hæc tela tota textitur, quis hac in re satis tibi stipulâdo cauere poterit? Regem, qui iam viuit, tibi non es obliturum probes? Illo superstitite, tibi vota facienda sunt. In hac desperata tua curatione, illi primò omnium vena incidenda est, ita peritum te, & medicum & medicam ostenderis. hic lapis tibi amouendus

est. Ille vnus plus quàm mille Nauarræi luminibus tuis officit. Huius lepidi & callidi comimenti nisi tibi in mentem venerit, hem Thales Milese, te non emam teruncij: nam in seriis negotiis nimius nugatores. Etenim Rege viuo à longè salutandum tibi regnū est. idem etiam & durante hoc bello civili, si modò id pergis facere, quod iam facis. At tu homo scilicet modestus, nihil minus quàm regna cogitas, & quorsum igitur ista omnia, hominis flagitiū? Nisi hoc sit, quòd te furis exagitet, nisi inexplibilis quædam & vesana regnandi libido te exultimauerit, quali olim Marius, Sylla, Cæsar perciti sint? Te diris deuoueât oportet posterorum secula, quòd cælum & terram ita miscueris, nullius rei gratiâ, nisi vt vniâ cum Xerxe quasi mel ex Hymetto peteres. Pestis teterrima societatis humanæ honoris contentio est; quæ tamen quos possidet, tantâ coronâ pulcherrimarum virtutum stipatos plerūque reddit, vt eos dum reprehēdimus, admiremur tamen. Si elatus tantum & excelsus animus ad regnandum te pertraxit, ita dixerit aliquis forte è posteris nostris: Grauiter medijsfidius hanc in partem peccasse naturam, quòd Regē te non procreârit, quum, vt Rex fieres, ipse in te tam audacter hoc susciperes. Neque forsitan harum calamitatum tantæ stragis, quæ à te priusquam regnum adipisci queas, edenda necessariò est, in te faba vlla cudetur: Verum ita potius loquetur posteritas: fata tibi aduentum

tuum insigniore notâ consignare voluisse: te
 nimis magnum fuisse, vt per vñtatam portam
 introire non potueris. terra non capit Hercu-
 lein, nec vnus orbis Alexandrum. summa quę-
 que demolienda fuerūt, vt Nostro Loui sat loci
 esse posset. *Nec aliam venturo fata Neroni Inueniēre
 Viam.* Atque ita quidem multorum sententiis
 reus fiteris. Sed ita tamen, vt plurimi sese tui
 quā similes exoptarent. Vel contrā dum
 remissiūs sceleratus esse vis, producendo no-
 stra mala aggrauas, eos imitatus, qui res temē-
 rē tractant turbidas, pergis turbare porrō, vt
 ne quid possit conuiescere: ita hoc bonum
 quietis & tranquillitatis nobis inuides: mala
 interim multa ingeris, & animo-obsecundas
 tuo. Quid interim de te posteri nostri prædica-
 bunt? Contrā quā de illo apud Homerum
ais d' Enytop, & quę sequuntur. quis eorum yn-
 quam de tuis rebus gestisfando audierit, qui
 te non Lorarium huius seculi verē appellariē?
 Sed si Rex esse non possis, (vt es moderatus)
 nec desideras quidem. & quum id, quod velis,
 non possis, prudenter quidem vis, quod pos-
 sis. Id sat tibi esse putas, vt rerum statum per-
 turbes & diuellas: ea gratia vt saltem in diu-
 sione meliorem tu partem sumas: in quo ad-
 huc etiam miseriorem te & peiorem ostendis.
 An non sat virtutum à Deo accepisti, quibus
 amplissima ab eo commereri poteris, qui quę
 suo iure ea tibi dabit? Qui hoc suo bono Rex
 non mediocriter lætaretur, quod te semper

præsentem haberet, idque parentis loco, quo
 illi es, & pro bono & fideli seruo, qualis illi esse
 & potuisses & debuisses? Nonne tibi fatius es-
 se ducis, Regi proprio debita obsequia tua
 præstare ad patriam seruandam, quam extero
 Principi mancipio esse, ad eandem euertendam?
 Etiam atque etiam, quid feceris, vide. Et Pater
 tuus & Auus paternus in Italia Regis Hispaniæ
 partes propugnârunt, & tu eorum exemplo
 idem in Gallis efficere vis. Siccine patrisas?
 Sed neque adhuc in eo sunt omnia. Quid igitur?
 Id profectò est: Religionis Catholicæ ardore
 tibi pectus flagrat. Scio te hoc in cõcione & cõ-
 uentu strenuè proloqui, in priuatis cubiculis
 multò secus. Et tamen adhuc verèdum est, nisi
 citiùs Palinodiam canere didiceris, ne valde te
 tui pœniteat, quod Parisiis Regem tuum cõfidenter
 eieceris. Quid? num ille etiam Hæreticus est?
 Non. At Rex est quicumque vel re, vel spe sit,
 hoc vnum scito, tibi inimicus est. Sed tandem
 tanquam forex te tuo indicio prodis, & faciliè
 ostendis, eandem planè causam esse, cur Regi
 Nauarræo tam malè cupias. Te videlicet illi
 suam magis inuidere hæreditariam spem, quàm
 Euangelicam fidem. neque dubito, quin, si ille
 pateretur te fore Regem, tu illi faciliè permit-
 teres esse Hugoñorum. Summe Deus! Hæcci-
 ne tua ardès religio est? At quorsum tandem
 vt eam augeas? At multi etiam Turcæ & Sar-
 raceni existunt, qui Hierosolymitanum regnũ
 detinent, tibi & tuæ familiæ hæreditariũ: quin
 tu

tu tuos nervos multò potiùs còtra illos, quàm aduersus Galliam patriam tuam intendas? An verò vt religionè tuam defendas, ita vehemès es? At quis est qui oppugnat? Num quis tam audax, vt litem aliquam Catholico intentare velit? Hæc ergo mea sentétia est, te nobis persuadere velle, lupos sibi iam ab agnis metuere, à ceruis leones. mira naturæ mutatio. & tamen tu hoc idem dicis. pro singulis in Gallia Evangelicis centum numerantur Catholici. Si Rex Nauarræus viuo iam Rege Catholicos persequi sibi in animum induxerit, irritabit forsancrabrones, qui vlciscuntur probè: si post mortem Regis hoc tentauerit, malâ profectò inibit gratiâ. At lōgè aliter se res habet, neq; illa p te afferre deberes: leuia hæc sunt: ludos nos facis. Quin dicas (sodes) id q̄b res est, idq; apertè, vt omnes te audiât, te solû regnare velle, te Regè fieri, nihil aliud desiderare. Atque hîc videmus viuus & veris suis colorib. tua depicta insignia.

Sed ad finem iam properat oratio, rem concludam, nec amplius adiungam, nisi vnum aut alterum verbulum de literis illis, quas euulgari curâsti. Primum hoc profiteris, idq; publicè, te solum eum esse, qui institueres expeditionem illam Aquitanicam còtra Regem Nauarræum, in quem tu tam mirificè eras affectus. Sed cur tandem alteri munus hoc delegasti? ac non potiùs tu ipse illud subibas? Primum illud quasi præconis voci subiicis: te Aquitanicæ expeditionis autorem & procurato-

rem fuisse, dein cōtra Regē Nauarrēū, quem tū
deperire vis, vt perire eū maximē cupias. Ve-
rūm quid opus erat, vt aliis hoc munus demā-
dares: cur non ipse potius subiisti? Tibi Ducis,
Ioyesij exēplo aut certa victōria petenda, aut
gloriosa mors tibi oppetēda fuit. Quin si tu Re-
gi iā tuę personę industriā offerres: primo ver-
bo cōditionē acciperet. Eō cliētelas tuas & co-
pias traducas: Rex hisce aliqd adiūget ex suis.
Ibi bellorū facies: ibi dignos virtute tuā hostes
inueneris. Quorsum in Picardiam tuas flāmas
accēdis. Nū & ibi heretici sunt? Deus immor-
talis si illud largitus nobis esset, vt Caletum &
Bologna Regi Nauarrēo tam essent obnoxia, q̄
tu insimulas, ne Lutetiā ita perturbāsses, tēpe-
stiuē tibi ille prospexisset. Sat iā tibi otij fuisset,
vt te inter Chaallonica tua claustra & repagu-
la, tanquā firmo septo cōpingeres, neq; de alia
re magis sollicitē, q̄ de defēnsione tua cogita-
res. Verūm astutias quæso hominis videte. Tu
id agebas, vt Rex fiduciarīā tutelā regni Gallię,
tibi ouē lupo cōmitteret, ipse autē in Aquita-
niā in militiam p̄ficisceretur, tuæ solius causę
vindex, ad euertendū Regem Nauarrēum ini-
micum tuum, ad res tuas ibi stabiliendas. eō
nimirum, vt dum ille de vno tuguriolo obsi-
dendo sollicitus esset, tu interim domi muni-
tam aliquam urbē caperes. Et hac insuper lege
& conditione, vt reuersus iam omnia tibi con-
cederet, & quousque & quoties tibi ipsi visum
fuerit. Aedepol dux haud stultē sapis: ipse A-
pollo

pollo nunquam rectius tibi cōsulere potuisset, haud satis tamē inescare homines nōsti Sānior: & ille magis prouidus tibi hac in parte auscultare noluit. Addis præterea, Ducē Espernoniū Hæreticos propugnare. Quidni igitur omnes mortales quotquot sint, qui te Regem esse nōlūt, te iudice vel Hæreticos, vel hæreticorū patronos esse necesse sit. Id si ita est, satis magnam breui copiā hæreticorū haberemus. Hoc interim tu instar oraculi certū ratumq; habeto, si vel minimū elādestini aut cōsilij aut colloquij illi cū Rege Nauarræo intercessisset, si vel munificentissimā urbē earū, quas sibi subiectas tenuit illi in manus tradidisset, si vel tantillū pecuniis suis reliquisq; subsidijs, quib. ille tū abūdabat, regi Nauarræo opē tulisset, nihil vel gurgustiolū cuiusdā in Gallijs tibi iam relictum foret in quibus te occultares: Res Guisianæ planissimè ad restim rediissent: tu & totus & funditus iam pridē interiisses. Huic igitur de salute tua gratias agito, cuius sincera fides & semetipsum, & Regem suum & magnis & præsentibus affecit incommodis. Sed ille, inquis, in Picardiam & Normaniam lites captatū iam dudum abiit. Quam tu (quæso) tandem particulam in illis duabus regionibus obtines? Quarum vni defunctus Alenconius Regius frater præfuit, cui absentī Rex suos præfectos surrogauit. Alteram Dux Ioyesius eodem planè modo tenuit. neque tu, neque maiores tui quicquam hinc iuris obtinuisse. Sed & ad hæc facilis est

responsio. Nam cùm regnare velis, tibi quicquid libeat & liceat etiam necesse est. Proximè sequitur querela tua eaque grauis de nonnullorum hominum rumulculis contra te tuamque exiltimationem disseminatis. Quos tamè (diis gratia) his tuis rebus gestis postremis præclare refutâsti. O Atticū planè oratorem! quod nisi ita esset, nunquam ista tam pulchrè perpurgâsses. Incusâre te homines nimis illi quidem maleuoli, quòd in nonnullis huius imperij ciuitatibus tu tanquam turbulentus Tribunus seditiosè populum contra magistratus suos à Rege datos concitâris. Tu quàm leui brachio ista repulisti tum, cùm Parisienses aduersus ipsum Regem suum irritaueris. in fido maledicto tam parum est reboris aut firmitatis. Tum reprehendunt te, quòd in Prouinciis tuis Chalonensi, Rhemenfi & Seyssonensi, reliquisque locis, vbicunque tu vel vnū pedem posueris, Regia vectigalia sis depeculatus. Quæ commodior ratio istam infamiae labeculam eluendi, quàm (id quod tu fecisti) in regia ciuitate ad regium ærarium cuniculos agere. Leuis deniq; suspicio est, te nescio quid aduersus Regem & regnum machinari & mori, tyrânidem affectare, in hunc finem te cum tuis Coniuratis, quibus Rex præter quam decuit parère voluit, opulentas & munitas aliquas ciuitates occupâsse. At verò istos rumulculos vnus ille tuus Lute tiam aduentus quasi vêtus dispulit, quū & illam Urbē tuo imperio subiu-

subiugaueris, Regem expuleris, satellites, qui ad corporis custodiam essent, vi coegeris, armis denudâris, vulnerâris, trucidâris, vniuersam denique multitudinem contra Regem & armaueris & animaueris. Hoc pacto pulchrè tu quidem latrocinium sacrilegio, homicidiũ parricidio, delictum atroci scelere vis diluere. quid aliud hoc est quàm cum ratione insanire? Sed in eo triumphare visus es, quòd octo tantum viris nobilioribus comitatus Parisios ingredi ausus sis. manifestum innocentiae tuae iudiciũ. O Hercules quàm mira narras, quàm nos audimus inaudita? Quin Rupellas te conferas cum noua tua turba aulica, omni clientela & vniuersis praesidiis tuis, & Nauarræus tantum quatuor comitatus Nobilibus ingrediatur: tum si discessio tua fugæ non quàm similima sit, extemplò tergum tibi fiet corium bubulum. In inferiore Britannia facilè hoc est dicere: verum quibus isthuc cognitum & perspectum est, totum Regis Consilium pro te facere, Reginam matrem tibi fauere, nullum nõ seditiosum aut turbulentum hominem, nullum non baiulum aut calonem, totam denique plebem à tuo nutu pendere: illi palàm præ se ferent & profitebuntur, simplicitatem hanc tuam nimiam fuisse astutiam, innocetiam plus quàm suspectam perfidiam. Quis hoc tibi persuadere potuisti, vt nos crederemus, te tam remissè & oscitanter te velle Regi credere, qui post consceleratam illam societatem initam,

cùm in Concilio illo vestro ad sanctũ Morum, altero quasi Tridentino, pestilentissima scita fœdissimi fœderis, ad summa sua capita nimis capitalia reuocaretis, tu nunquam accèdere ausus es nisi æquali cum Rege stipatus satellitio, & sæpe maiori: qui tam diu quàm ille in acie & militari tabernaculo contra Germanos equites versaretur, tu ne è limine pedem extulisti, nisi semel tantùm, & quidem casu, tum què per vnus horulæ quadrantem emanasti. Immò verò hoc tuæ potius sollertix est, Guisic, istiusmodi facinora patrare, quam perpetrata defendere. Verisimile id quidem videtur, quoniam de eo tibi gloriari visum est, tuæ hoc potestatis fuisse, Regem vel inuitum & reluctatè quasi captiuum detinere. Hem! quid ex te audio alienigena? Regem Gallix te posse vel repugnatem detinere, id quod tota Europa coniunctis viribus vix posset efficere? Ipsi Imperatori semper Augusto heroicâ animi magnitudine prædito hic labor, hoc opus foret. Si Augustus paternus hoc prælagire potuisset, nepotem tam nefanda verba vnquam prolaturum, strangulasset proculdubio Patrè tuum potius, quàm tam infelicem prolem procreasset. In imperio pacato regnoque tràquillo hoc vnum verbulum te capite tuo multasset. atq; hanc etiã aliquam causam videmus, cur omnia tu perturbes vnus. In reliqua parte literarum tuarum tuo saltem iudicio voces ita dilucidæ sunt tam què compositæ, arte pavimenti, quod ille

ille dixit, vt difficillimum sit contradicere. In illo loco de fortitudine tua prædicanda admodum copiosus es, quæ tam manifestè tua demonstrant consilia, vt nesciam quid amplius desideremus. Extremum tantum mihi arripiam, in quo fateris, te Bastilliam, arcem Parisiis munitissimam, & armamentarium ipsum inuasisse, aliaque loca publica, tum ipsas arculas, in quibus Regis reditus annui & cætera vegetigalia reponebantur. Sed eo tamen hæc omnia consilio, vt tandem in manus Regiæ maiestatis placatæ iam & tibi reconciliatæ omnia restituas: iis videlicet modis & conditionibus tibi reconciliatæ, quas Pontifex Romanus & Principes Christiani intercedentes assignauerint: Id si minus fiat, saltem tuis subsidiis Catholicos nexu quasi & mancipio soluere tentares, & de eorum seruitute vindicare, quæ ad regium latus hæreticis patrocinantur. O nosster Zeno! quàm neruosè cornuta & aculeata tua cõtortques dilemmata: nisi fallor, hoc verbum Placatum ita intelligis, non quietum aut sedatum, cuius iam deserbuit iracundia: sed in ea potiùs conditione cõstitutum, vt quasi manibus à tergo reuinctis, ne cum musca quidem iam belligerare possit. Eò verò illum loci per Hitpanicas & Italicas copias te redacturum confidis. Hæc illa est, quàm dicis intercessio. Et tandem vt breui omnia complectar, tu è multis vnus & miser, & imbellis subditus, seruusque Regi tuo bellum denuncias. E vobis

coniuratis alij sunt qui hoc leuiter ferunt, alij etiam qui rem seriò aggrediuntur. Si augustissimæ memoriæ defunctus Imperator tantillum verbuli huius Regis Patri dixisset, totus Orbis Christianorum in duas partes diuisus mutuis inter sese armis concurrisset, hoc vnico verbulo incitatus Deus modò immortalis pro sua infinita misericordia huic Regi nostro faciliorem mētem largiatur, tum tu Guise, quam aliis iam diu machinatus es, paratam tibi pestem putes, vt participes parent.

FINIS.

EXEM.



EXEMPLVM LITE-

rarum, quas Dux Guisus

ad Regem Gallia, HEN-

RICVM III.

scripsit.



OTENTISSIME Rex, Do-
mine Clementissime, tam
infelici ego sidere natus
sum, vt illi, qui hactenus, à
longo iam tempore, nullo
pepercerunt labori aut in-
dustriæ, quò me à Tuæ Ma-
iestatis fauore & gratiâ remouerent, aut etiam
profus detruderent, tantum tandem effece-
rint, vt omnia media & omnes vias, quas ego
ad deuota mea tibi officia & debitam obser-
uantiam commonstrandam sedulò captauì,
præoccupârint & intercluserint: Quod qui-
dem hisce diebus multò, quàm antehac vn-
quam, certius magno meo cum dolore didici
& expertus sum. Nam cum calumnias & ru-
mores illos sinistros, qui eo sine spargebantur,

vt suspicio illa concepta, quâ fides mea ergâ
Regiam Tuam Maiestatem in dubium voca-
tur, confirmaretur, diutius ferre non possem,
periculo omni, quod obiciebatur, contempto,
tandem, vt vitæ & honori meo consulërem,
planè decreui, ad Maiestatem tuam, paucis meis
aulicis comitatus, magnaq; fiducia bonæ con-
scientiæ fretus & erectus, accedere, sperans, me
hac ratione omnibus apertè demonstraturum,
quàm iniquè hæctenus à maleuolis meis tra-
ductus, & Maiestati Tuæ suspectus fuerim.
Hostes autem illi, non tam mei, quàm publicæ
pacis, cum pati non possent, vt apud Maiesta-
tem Tuam pluribus agerem, veriti scilicet, ne
clandestinæ illorum machinationes, quibus
vsi sunt, ad Maiestatis Tuæ odium in me con-
citantium, detegerentur, & me Maiestas Tua
in antiquum beneuolentiæ & gratiæ locum re-
ciperet, maluerunt periculosis suis consiliis
omnia perturbare, & Maiestatem Tuam & Vr-
bem Parisiensem in summum discrimen cõil-
cere, quàm concedere, vt apud Maiestatem
Tuam diutius essem. Mens illorum maleuola
hinc satis apparet quòd ignorâte Reginâ Ma-
tre, & inuitis prudentissimis & spectatissimis
Consiliariis Maiestatem Tuam inuenerunt &
impulerunt, vt inusitato modo, tempore isto
suspicionum & dissensionum pleno & pericu-
loso Præsidium in Urbem Parisiensem, intro-
duceret, & præcipuos vicos & loca munita oc-
cupare tentaret: Declarat quoque peruersos
eorum

eorum conatus rumor ille, qui multa eos, si superiores euasissent, apud Maiestatem Tuam impetrare voluisse ait, à Maiestate Tua benignitate prorsus aliena, quæ tacendo potius prætereo, quàm vt multis verbis exaggerare odiosius velim. Terror ergo, qui fidelibus tuis subditis inopinato isto Præsidij aduentu, iniectus fuit, ad arma eos concitauit, vt scilicet id à se auerterent, quod dudum contra eos tentatum fuit. Deus autem per suam gratiam omnia in meliore statu conseruauit, quàm sperare quis vnquam potuisset, & imminentem & iam iam irruentem calamitatem clemèter auertit. Cuius motus & principium & medium & finis animi mei propositum tam perspicuè docuit & declarauit, vt credam, Maiestatem Tuam & omnes homines satis iam satis posse animaduertere, quòd facta & rationes meæ ad prorsus alium scopũ sint directæ, quàm maleuoli mei hætenus Maiestati Tuæ persuadere conati sunt. Nam si quis considerat, quâ occasione & quo comitatu in Maiestatis Tuæ potestatem volens me stiterim, fiduciam meam, quam in benignitatem Maiestatis Tuæ posui, & puram meam conscientiam, quâ fruor, facile deprehendet. Quin ex eo quoque satis apparet, me de nullo periculo sollicitum, nec quidquam molitum fuisse, quòd, cum primùm istius motus clamor ad meas aures perueniret, prorsus inermis in ædibus meis fuerim, & paucioribus circumstipatus, quàm mea fert cõditio: & hoc

multorum testimonio affirmare possum. Modus ille, quem in vi repellenda adhibui, Maiestati Tuæ satis testari potest, nihil factum esse, aut aliud à me tētatum, quàm quod obedientem & fidelem ministrum decet. Labor meus & industria, quam in continenda & compeſcenda Plebe posui, quæ affectibus plerumque in eiusmodi motibus præter modum indulget, omnes calumnias refellit, quibus hætenus accusatus fui, me nempe solere Maiestatis Tuæ Urbem Patisiensem ad rebellionem & tumultus cōcitare. Sollicitudo illa, quæ eorum etiam salutem, quos tantis calumniis me apud Maiestatem Tuam derulisse, & inimicos meos cōtra me cōcitasse sciebam, persecutus sum, satis statutū relinquit, me nunquam de ministris tuis aut Officiariis (vt falso mihi impingitur) vllā ratione lædēdis aut oppugnādis cogitasse. Me præterea nihil tam exhorruisse & declinasse semper, quàm gratiā excidere Tuæ Maiestatis, inde colligi potest, quod Heluetios milites cū Tribunis suis incolumes è furentis Populi manibus eripui & tatos dimisi. Cū igitur Maiestas Tua de his omnibus & singulis satis edocta iam sit, vt non dubito, hoc à multis fidis & publicæ pacis amantibus Tuæ Maiestatis ministris, huius rei testibus locupletibus, factum esse, certò statuo, Maiestatem Tuam hinc meridiano sole clariùs videre posse, me nunquam cogitando cōcepisse id, quod ab inimicis meis, ad odium in me Tuæ Maiestatis inflammandum,

dum, falsò & nefariè affingitur. Planè etiam spero, euentum tandem certiora mihi datum huius rei testimonia. Nec quidquam magis molestum mihi contingere potuit, quàm cum Maiestatem tuam de discessu cogitare audirem: Videbam enim, præcipitato isto abitu occasionem mihi præripi, omnia rursus, vt volebam, ad Maiestatis Tuæ placitum componendi, & in ordinem reducendi: In quo totus iam eram, cum Regina Mater tantum sese demitteret, & me viseret: Cuius mei facti ea illi proposui argumenta, quibus illam niti posse, planè mihi persuadeo. Quoniam autem, Serenissime Rex, Domine clementissime, isto tempore hoc, quod volui, præstare non potui, dabo omni studio operam, vt Maiestas Tua promptam meam obedientiam & obseruâtiam debitam non vnquam in me possit desiderare: Nec quidquam gratius mihi accidere potest, quàm vt præclaris meis meritis & factis illustribus in gratiam Tuæ Maiestatis me rursus insinuem, & in illam benignè recipiar. Et ad hanc metam omnes neruos, mentem denique totam figam atque dirigam, quamdiu Deus Opt. Max. vitæ huius vsuram mihi concesserit: Quem precor, vt Maiestatem Tuam saluam & incolumem conseruet, & imperium Maiestati Tuæ felix & diuturnum clementer largiatur. Parisiis 17. Maij, 1588.


 HAEC, QVAE SE QVVNTVR,
 ex alijs literis Ducis Guisij ex-
 cerpta sunt.



MNEM vim nostram eò con-
 ferre coacti fuimus, vt tot dolis
 obiectis, quibus expeditioni no-
 stræ, in Aquitaniam contra Hæ-
 reticos susceptæ, remorę iniicie-
 bantur, obuiam iremus, & Regi de Præsidio in
 Picardia fatifaceremus. Et quanquam istę co-
 piæ nullam aliam ob causam nobis castra op-
 posuerunt, quàm vt veteres inimicitias resu-
 scitarent, & nouas dissensiones seminarent: A-
 micos tamen nostros hortati sumus, vt vnus
 mensis iacturam tanti non ducerent; & inte-
 rim Dux Espernonius suo exercitu illos pre-
 meret. Tandem Espernonius alias caussas bel-
 li contra Normandiam quæsiuit, quò magis
 hoc impediret: Et inuenisset etiam ansam & a-
 ditum, nisi ego, ex magno desiderio, bellum
 contra Hæreticos continuandi, hætenus ne-
 gotium ita gessissem, & effecissem, vt amiei no-
 stri tantum quiescerent, ne ille vlllo modo in-
 festaretur aut impediretur. Vt autem grauius
 exerceret, non tantum superuacuis illis Præsidi-
 diis, verum etiam expeditionibus istis, hæte-
 nus sine vlllo fructu factis; & vt progressus bel-
 li prorsus interturbaretur, & tota moles in me
 con-

conuerteretur: fama mea calūniis disseminatis
ita profcissa est, vt diceretur non obscuro ru-
more, maius à me imminere Regi periculum,
quàm ab ipsis Hæreticis: Me enim conari, Pa-
risiis tumultum concitare, ciues cedere, & Re-
gem ipsum captiuum facere: Urbem denique
in prædam vertere, & subsidium & neruos cõ-
parare, vt eò, quò vellem, bellum transferre, &
pro libitu & commodo meo ducere possem.
Hæc & talia Regis auribus occinebantur quo-
tidie, ad speciem & motum composito sono,
vt tantò grauiores de me concitarentur suspi-
ciones. Extremum hoc telum, quòd in me tor-
quetur, quòdque spem omnem ferè mihi adi-
mit & præscindit: cum animaduertam, Regem
magis sollicitum esse, vt conatibus meis, quos
timet, occurrat, quàm vt cæptum contra Hæ-
reticos bellum ducat & exsequatur. Deinde
cum eò iam infortunij delapsus sim, & apud
quosdam iam in eam suspicionem inciderim,
vt etiam Sanctissimus Noster ipse mihi man-
dârit & iniunxerit, Regi, Domino meo legiti-
mo obedientiam & fidem debitam præstare.
Hæc desperatio, ad quam me vltima Regi pro-
posita consilia adegerunt, cum me grauiter ex-
erceret, significatum mihi est, Regem corpo-
ris sui custodias apertè augere ad quatuor ve-
xilla Gallorum, & tria Heluetiorum. Ne igitur
vnius saltem horæ spacium tantum & tam gra-
uis culpæ scelus in me coniectum esse & hære-
re paterer, paullo post me in iter dedi Parisios

versus, octo nobilib. aulicis meis comitatus, & Regi in mediis copiis demissè me obtuli, nullo alio salvo còductu munitus, quàm officiiis meis & eâ, quâ quilibet fidelis subditus Regè suum adit, fiducia fretus. Innocentia hæc mea, mens recta, apèrta, & benè sibi conscia omnes istas calumnias & falsos de me sparfos rumores refutare meritò debebat: vt & multos animaduerti mihi hæc de re tacitè gratulari & gaudere. Altredo die, cùm mali nihil cogitarem, perpetuò eram cum Rege, & cum eò de expeditione in Aquitaniam agebam, ad quam omni animi desiderio feror. Interim, vt verisimile est, Rex ab omni parte exploratoribus dispositis diligenter anquisiuit, num maiori comitatu appulisset, quàm in ingressu meo in Vrbeim apparuerat. Et cùm certò comperisset, rem ita se habere, nec quidquam à meò milite, quorum intra quadraginta miliaria nullus apparebat, metuendum esse; eccè sequenti die, qui erat duodecimus Maij, summo mane duodecim vexilla Heluetiorum, & octo cohortes Gallorum, in supplementum reliquarum Regis copiarum, per portam diui Honorij ingressæ sunt, quibus Rex cum omni suo aulico comitatu obuiam processerat. Custodiæ Regiæ Magister & Heluetiorum Tribuni in mandatis acceperant, vt præcipua Urbis loca occuparent: Et quò minùs impedirentur, ciuium ordines ita dispositi erant, vt procul ab illis confisterent; quò scilicet, quando ad rem ventum esset,

esset, hinc inde dilaberentur, de vxoribus suis & liberis solliciti & anxij, quibus in eiusmodi motibus libéter adesse solemus. Interim dum hæc ita geruntur, & ego domi meæ in vtramuis aurem securè dormirem, paucis illis comitibus stipatus, singulari Dei prouidentia, dum populus Parisiësis hinc inde disponitur & dispergitur, illa de re per quosdam Nobiles, qui tum fortè propter negotia quædam sua Parisiis commorabantur, & me visendi gratia accesserant, opportuno sanè tempore admonitus sum: Deus etiam è vestigio mirabili modo totius Urbis plebem commouit, vt certatim omnes ad arma conuolarèt: Et præsentia mea freti, nullo habito cõsilio, statim eo, quem ego subito monstrabam, constiterunt ordine, & incipiebãt ab omni parte fossas ducere, & quidem tâto ardore & festinatione, vt in spatium duarum horarum cohortibus illis, quas introductas diximus, significari iusserint, sine morâ Vrbe excederèt, nec in suburbiis quidem subsisterent. Hæc cum agitarentur, in vna parte Urbis Heluetius miles ciuem quædam vulneratis accurrût reliqui ciues, Heluetios adoriuntur, & quindecim circiter trucidant, vulneratis viginti quinque, reliquis arma auferût. Ab alia parte itidem cohors Regia armis exuta & in ædes vicinas compulsæ est, in quibus cum suis Tribunis conclusa sese coacta continuit. Mouit me hæc vulgi intemperies, vt me medium ingererem, & nongentos Heluetios &

alios Custodiæ Regiæ Satellites captos offe-
 derem, quos dimitti, & tuto deduci ad arcem
 Regiam iussi. Post istum conflictû, in quo eui-
 dens & singularis Dei benignitas apparuit, o-
 mnes vicos & Urbis plateas circumeundo per-
 uagatus sum, ad secundam vsq; noctis, & ino-
 nendo, rogando, minitendo apud Ciues tan-
 tum effeci, vt Dei beneficio nullæ amplius cæ-
 des, nullæ rapinæ, nec quidquam damni vlte-
 rius datum aut acceptum sit: Quamuis ciues
 mirum in modum commoti essent & exacer-
 bati, cû viginti (vt aiebant) patibula erecta
 & carnifices iam euocatos scirent, & centum
 nominarent, quorum capita iam crucibus de-
 uota dicerent: quorum nomina exprinere nō
 est integrum; sed coniecturis sat manifestis re-
 linquo. Non possum non dicere, quanto me
 gaudio perfusum animaduenterim, cû vi-
 derem tantâ me Deum Opt. Max. gratiâ di-
 gnatum esse: Dum nempe famam meam à ca-
 lumnia illa vindico, quâ multis bonis etiam
 persuasum fuit, me Urbem hanc in prædam &
 cædem planè designâsse animo. Nâ hoc cû
 facere potuerim, & cladem tamen ab aliis in-
 tentatam tanto studio auerterim, maleuolorû
 ora maledica satis me obturâsse existimo: De-
 inde certo & manifesto argumento singulare
 studium meum, quod ad Regem obseruandum
 & colendum semper mecum circumfero, om-
 nibus probaui, dum arma & tela, quæ in me
 stringebantur, restitui, captiuos domum redu-
 xi,

xi, vexilla reddidi, obfessos liberaui, & in omnibus Regiæ Maiestatis decus ob oculos propositum habui & obseruavi, cuius etiam fortissimus quisque & constantissimus in tantis turbis vix memor esse posset. Tum persuasum fuit Regi, vt intra viginti quatuor horarum spatium Vrbe & arce suâ excederet, quo tempore ego, quoties voluissem, vel inuitum & reluctatē detinere potuissem. Sed absit, vt hoc vnquam cogitārim. Habet fortassis Rex suas causas, quibus commotus fuit, ad hoc iter in eundem. Armentarium, arcem & alia loca publica occupavi, & arculas quasdam, in quibus Regiā pecunia reposita erat, ob signavi: sed eo cōsilio, vt in Regis manus omnia restituam, quamprimum mihi recōciliari voluerit: quod futurum spero ex intercessione Sanctissimi Romani Pontificis & omnium Catholicorum Principum; Ad quod etiam illum hoc illustre illi præstitum officium, & singularis fides, quæ in isto motu abundè à me demonstrata est, haud dubiè mouebit. Aut si nihil impetrare apud ipsum potero, efficiam tamen, vt iisdem mediis Religionem Catholicam & Catholicos omnes conseruem, & à persequutione & seruitute eorum, qui ad Regium latus

Hæreticis patrocinantur,
vindicem.

H 4



AD POTENTISS. AC
SERENISS. REGES, PRIN-
cipes, reliquosque am-
pliss. Christiani Or-
bis Ordines,

*SERIA DE REIPVB. CHRISTIA-
na Statu eiusq. salute atq. incolu-
mitate conseruanda,*

GERMANI CVIVSDAM
Nobilis, & Patriæ amantis
Viri

COMMONEFATIO.



QVOD si quam in alienis rebus ra-
tionibusque iudicij stateram ad-
hibemus, ad eandem nostra ipsi
consilia, nostrasq. omnes actio-
nes appenderemus, & certius o-
mnis nobis vitæ ratio institueretur, & omnino
infinitæ tum publicæ tum priuatæ calamita-
tes auerterentur. Alienorum enim vel pericu-
lorum vel cladum exemplis quasi optimis &
certissimis vitæ ducibus ac magistris, ad res
omnes & instituendas & perficiendas vteremur.

Quod

Quod quidem sapiētiae genus vtilissimum, ita suavissimum esse nemo vnquam sanus dubitavit. Sed ferè fit, vt in rebus nostris diiudicandis constituendisq̄ue, vel cupiditate vel metu vel alia quapiam animi ægitudine præpediti, quod ante pedes est, quodq̄ue ceruicibus iam iam imminet, haud ante cernamus, quàm ipsa calamitate obruti, repentino interitu tarditatis ac stultitiæ pœnas luerimus. Itaque etsi de aliorum exemplis prudenter sæpe iudicamus, dum tamen idem se nobis deuitandum periculum offert, quia vel rei magnitudine, vel ancipitis euentus formidine perterriti, & dum alij sese moueant circumspectantes, moras inutiles nectimus, & alias nos periculi propulsandi rationes habituros speramus, occasionis opportunitate è manibus elapsa, omnis illa speciosa sapientia, quæ in alieni periculi exemplo intuendo versatur, inanis profusus atque infructuosa nobis abit.

Nulla quidem vnquam vel respub. vel ciuitas, ac ne cuius quidem vllus aut bonus aut fortis extitit, qui non censeret, in moderato potentiorum vicinorum imperio salutem suam, ac libertatis vitæq̄ue incolumitatem omnem consistere. Neque quicquam suâ tantopere interesse quàm illos ipsos vicinos iustitia & moderatione animi imperium administrâtes, suis se finibus, quasi quibusdam repagulis, continere. Est enim in omnibus quidem ambitio periculosa, sed in illis certè vel omnium maxi-

mē, qui quātumuis vastis imperij sui finibus,
 regnandi cupiditatem nequeunt terminare,
 Quia cūm Imperiorum mutatio sine tristissi-
 mæ vicissitudinis squalore, atque omnium re-
 rum perturbatione vix vnquā possit existere,
 necesse est, vt quæcunque illis adiacent regio-
 nes, vel longissimo etiam remotæ interuallo,
 immoderatæ huius ambitionis fluctibus agi-
 tatæ, funesto tandem interitus atque omnium
 calamitatum gurgite inuoluantur. Sed quem-
 admodum Oceani vel grauissima tempestate
 tumefacti ac redundantes fluctus, obiecto pro-
 ximo aggere, vicinis atq; accolis omnem indu-
 striam, laborem, ac vigilantiam vno animo, v-
 noque opere per initia adhibentibus, possunt
 haud ægerrimè cohiberi, postea verò quā v-
 no atque altero aggere perrupto, in campos
 atque arua se longè lateque effuderint, nulla
 neque vi neque industria humana prohiben-
 tur, quā certam atque ineuitabilem, non mo-
 dō innumerabilibus hominum ac pecudum
 cateruis, sed totis etiam oppidis, latissimisque
 sæpe ditionibus ac regnis perniciem adferant:
 ita planè quæ latè suos fines producunt impe-
 ria, si vnanimi vicinorum populorum consen-
 su, quasi proximo aggere, suis regionibus per
 initia cohibeantur, vix est vt grauem aliquam
 aut memorabilem cuiquam cladem inferre
 possint: sin autem perruptis finitimorum vnīs
 aut alteris claustris, & Imperij prolatandi dul-
 cedine semel animos deliniuerint, & sui no-
 minis

minis terrorem reliquis etiam iniectum fense-
 rint, nulla certè tanta vis est, nullum tam va-
 stum aut violentum repagulum, quo furentes
 isti ambitionis impetus queant amplius coer-
 ceri. Quod quicumque post homines natos vi-
 ri sapientes perspexerunt (perspexerunt autem
 omnes, qui quidem prudentiam ad res geren-
 das adhibendam esse rati sunt) ij semper sta-
 tuerunt boni ac patriæ amantis ciuis, maximè
 autem Principis esse, diligèter ac maturè pro-
 uidere, non modò vt in sua Repub. benè bea-
 teque suis ciuibus ac populis esset, sed etiam
 ne qui finitimi vel Reges vel populi in vicino-
 rum sedes, quacunque tandem obtenta iusti-
 tiæ specie ac prætextu, per vim irrumperent,
 regnive cupiditate allecti, suos fines in vicinos
 ruin ditionem ambitiosè propagarent. Hinc
 olim Romani Carthaginensium crescentem
 potètiã, missis auxiliariis copiis, quæ Ma-
 mertinos obsidione liberarent, & Hispaniam
 ab Afrorum seruitute vindicarent, omninò si-
 bi putarunt esse imminuendam. Hinc Antio-
 chum Epiphanem, tutelæ specie, Aegypto in-
 hiantem, suis finibus ac regionibus circum-
 scripserunt, neque vnquam alicuius vel Regis,
 vel populi potentiam in immensum crescere
 passi sunt. Hinc etiam, nostra maiorumque no-
 strorum ætate, Venetorum illa eximia sapien-
 tiæ laus ac prædicatio extitit: qui cum se haud
 temerè ad bellum suscipiendum commouere
 vnquam soleant, ita tamen sua cõsilia semper

temperarunt, vt si quando vicinos, vel populos vel principes, cernerent immoderato ambitionis impetu in vicinos vim intentare, sua semper arma infirmioribus præsidio esse vouerint: vt tãquam in trutina libratis populorum ac Principum Italiæ viribus, nemo existeret, qui se Venetam rempublicam speraret armis posse opprimere. Quod quidem constans ac perpetuum eorum institutum, inter multa alia præclara vel præcipuum habetur, quòd illam repub. non modò iam ad mille & amplius annos florentem conseruarit, sed omni etiam virtutis ac sapientiæ laude apud exterarum omnes gentes cumulatam atque admirabilem reddiderit.

Atque hoc quidem exemplum, Laurentius Medices vir sua ætate omnium in Italia sapientissimus, summo studio atque industria ita fecutus fertur, vt alta Italiæ pax & beatissima tranquillitas, illa ætate, eius vnus prudentiæ, omnium propè scriptorum calculo tribuatur, propterea quòd tum suis cõsiliis, tum reipub. Florentinæ, in qua clauum tenebat, armis atq; auxiliis omnium Italiæ Principum cupiditates ita frenabat, vt si quis extra suos fines, ambitionis ruens impetu, quicquam tentasset, ille continuò reliquorum Principum ac populorum armis atque autoritate coerceretur. Atq; hoc quidem certè nemo est, qui non videat, sentiat, statuatur, nemoque qui non eos populos grauiter incuset, & verò etiam proditiæ patriæ reos

reos peragat, qui vel metu perterriti, vel ignavia fracti, vel otij & quietis suauitate illecti, vel tarditate & quali quodam veterno confepulti, vel denique ciuilibus ac domesticis contétionibus implicati, finitimorum regum ac populorum ambitiosa imperia, per locordiam ita passi sunt propagari, vt cum post eorundem vim atque impetum sustinere non possent, tristissima calamitate ac pernicie & se & patriam sum inuolutá cernere coacti sint. Ecquis enim est nostrum, qui non censeat, veteres olim Gallos, si vnanimi omnes consensu, Iulij Cæsaris arma initio repulissent, rempubl. à Romanorum seruitute liberam nullo negotio tenere potuisse? Sed dum alij vicinorum ærumnæ atque interitus otiosos se præbent spectatores, aliis suis etiam armis atque auxiliis potentiam Romanam corroborant, perbreui tempore eò res adducta est, vt amplissimum illud potentissimumque imperium in prouincias reductum, turpi seruitute penitus fuerit oppressum.

Quid Italia ipsa? Si adolescentem Romanorum potentiam sub initia communibus armis ac viribus cohibuissent, neque passi essent sigillatim Antiates, Crustuminos, Ceninenses, Latinos, mox etiam Volscos, Aequos, Sabinos, atque inde porro Samnites, Umbros, Brutios, Hetruscos, aliosque singulos per se populos sub iugum venire, ánon & suam libertatem tutati essent, & reliquos Europæ populos

à fœdæ seruitutis capistrò vindicassent. Et tñ
 vix quisquã illorũ est exẽplis factus sapiẽtior.
 Et dũ omnes de aliis quidẽ rectẽ iudicarũt, ne-
 mo est qui suis temporibus iudicij illius fructũ
 ad se potuit traducere. Atq; ita post Italiã, Sici-
 lia, mox Africa atq; inde potro omnis Asia, &
 ppẽ vniuersus terrarũ orbis, seuisimo Roma-
 norũ iugo subacta, socordix atq; stultix pœ-
 nas dedit. Eadẽ penitus vel vecordia, vel stu-
 pore Christianorũ Principũ animi olim occu-
 pati, Saracenorũ genti atq; imperio eas oppor-
 tunitates dedere, quæ florentissimas Asiæ, A-
 fricæ, atq; Aegypti Ecclesias funesto Mahome-
 ticæ seruitutis iugo turpiter oppressas, à vera
 cœlestis doctrinæ cognitione penitus abalie-
 narũt. Quorũ tyrannidẽ excepit crudele Oto-
 mánorum imperium, quod quidẽ ex minimis
 & planẽ contemnendis ortũ initiis, paulò mo-
 mẽto ita mirabiliter excreuit, vt iam non Asiæ
 aut Africæ regna, sed ipsius Europæ penitissi-
 ma viscera peruasit, vastarit, euerterit.

Atqui nemo nõ videt, ipsos Christiani orbis
 Principes ac populos, dũ vel domesticis dissi-
 diis inter se implicati, vel ignauia perterriti, vel
 ambitione ardẽtes, vicinorũ cladẽ ad se mini-
 mẽ putant pertinere, satis sibi quisq; viriũ fore
 rati, ad gladios Turcarũ à suis finibus depellẽ-
 dos, illorũ feritati & spaciũ tẽporis & oppor-
 tunitatẽ eã dedisse, quã ne ipsi quidẽ vix vnquã
 optare, sperare certẽ nõquam ausi fuissẽt. Quo
 quidẽ incẽdio, nisi Germaniæ dulcissimæ no-
 stræ

stræ patriæ virtus obstitisset, quæ cõmuni cõsilio atq; imperij decreto, vires suas ac vectigalia cõiungenda esse putauit, vt quoties necesse esset, Otomannicã illã potentiã, vel suo certo periculo cohiberent, iam pridẽ orbis Christianus vniuersus cõflagrasset. Eadẽ illa Germaniæ virtus olim se Romanis armis sola obiecit. Cũ enim reliqui & Europæ, & Africæ, atque Asiæ inde vsq; ad Persas & Parthos ferè omneis populi, ea quã diximus imprudẽtia, iugũ illorum admisisset: soli Germani cõiunctis viribus, eorũ potentiã multis præliis fregerũt, & sæpè victores, sæpè etiã victi, ita sèper vires repararũt, vt oblata tãdẽ per ciuiles Imperij Romani diffensiones occasione, ipsi iam ex Germania magnis exercitibus comparatis in Romanorum ditiones vndiquaq; irrumperẽt, & eos qui aliis antè gentibus imperãrant, nõ modò sub Germani Imperij iugum ire docuerũt, sed propè ad internecionem etiam deleuerunt. Quæ certè virtus, nullis laudibus, nulla prædicatione, satis poterit vnquam celebrari.

Sed quò maior ac præclarior illa fuit Maiorũ nostrorũ virtus, eò maiori cũ admiratione ac dolore, boni omnes ingemiscũt, nos iã ab auita illa fortitudine degeneres, tacitos, otiosos, ac securos cernere ac pati Hispanorũ superbũ & crudele iugũ, propè iam vniuerso terrarũ orbi impositũ, etiam nostris posterorũq; nostrorum ceruicibus imminere. Nolo equidem, vel gentes vel Principes inter se comparando, nomini cuiuspiã inuidiã incitare. Omnis enim

seruitus & grauis & viro indigna est. At verò Hispanorum seruitus, quos iam nuper à Mauris & Saracenis ortos, sæuissimæ Inquisitionis terror ad Christiani nominis confessionem, inuitos atque obstinatè reluctantes, per vim coegit, an Turcorum seruitute tolerabilior cèseri possit, haud facilè pronunciauerim. Estò penes Granatenses, penes Indos, penes Neapolitanos hoc iudiciũ.

Illud certè constat, Romanorum iugum, etsi propter inexplebilem Imperatorum ac militum auaritiã (quorum hybernis plures sociorum ciuitates deletæ traduntur, quàm armis hostium vrbes) gentibus esset intolerabile, tamè ob multas præclaras populi illius virtutes, si cum Hispanorum superbia, crudelitate, auaritia conferatur, seruitutem illam libertatis, obedientiam imperij nomine meritò cèseri potuisse. Sed quoquomodo se hoc habeat, illud certè exploratum est, nisi maturè prouideatur, & communi atque vnanimi reliquorũ Regum ac Principum consilio, Hispanorum conatus atque animi frangantur, propediem fore, vt eorum viribus per communem sociorũ in immensum auētis, serò & frustra se sint obiecturi ij, qui commune hoc Christiani orbis incendium ad se nihil dum putant pertinere: ac proinde, rati se, si quid in suis finibus teneatur, facilè vim omnem esse domesticis armis propulsaturos, vicinorum Belgarum cladem imminentem otiosè spectant: Neque vident
hac

hac sua socordia Hispanicæ ambitionis ac superbiæ flammis accensas ea capere incrementa, quibus post, & ipsorum tecta & vniuersi orbis Christiani omnes prouinciæ, ditiones ac regna breui sint conflagatura. Na QVÆ enim est quòd quis existimet, Brabantia, Flandriæ, aut Hollandiæ regionibus huius incendij faces compressas posse coerceri, cuius iam non scintilla, sed ardentes flammæ, non modò Italian; sed Galliam, Angliam, Scotiam, & Germaniã ipsam, atque vniuersum denique terrarum orbem, longè lateque peruagatæ incenderunt. Atqui ne Hispani quidem ipsi dissimulant, orbis terrarum Monarchiam sibi deberi: utpote quorum virtus ac fortitudo nouum, atq; antè incognitum terrarum orbem, armis subactum, legibus atq; institutis ornarit; moribus ac disciplina expoliuerit, & Catholica denique ac Romana religione imbuerit. Sui esse muneris prædicant, constituta Monarchia, reliquos Christiani orbis populos ad eandem fidem ac disciplinam adducere, & omnes de religione controuersias, nominis sui atque Imperij terrore, armorumque virtute componere. Hæc illi non modò palàm dicunt, quotidianisq; sermonibus vsurpant: sed re ipsa, & omnium consiliorum, actionum, rationum, rerumque gestarum certissimis atq; indubitatis indicis apertè cõfirmant. Nihil enim aliud agunt, nihil spectant, nihil cogitant, quàm ut subactis semel Belgij populis, sedem ibi belli statuant,

vnde q̄ minimo negotio, & in Germaniã, & in Angliã, & in Galliã, quoties adlibuerit, perrupãt. Et primũ quidẽ in eos suppliciũ statuant, quos suis studiis min⁹ fuisse fauẽtes, vel leui suspicione iudicabũt: atq; inde porrò reliq; Christiani orbis Regib. ac populis quodcunq; videbitur *p libidine imperet*, & si qui dicto min⁹s erũt audiẽtes, eos à finitimis desertos, & hostili manu vndiq; cinctos, infectis armis opprimãt, & sub iugũ seruitutis mittãt. Eò sua omnia cõsilia, rationes, conatus, iã inde vsq; intenderũt, ex quo oppressa armis Italia, nõ modò in Germaniã, Religionis instaurandæ p̄textu, fecẽre impetum, sed etiã orbis Christiani Monarchiam omnem sibi subiicere tentarunt.

Quod quidẽ vt perspicuẽ intelligatur, operẽpretiũ erit, nos hic vobis, Potentissimi ac Serenissimi orbis Christiani Reges, Principes atq; Ordines amplissimi, Hispanicorũ cõsiliorum, institutorũ atq; actionũ omniũ seriẽ, inde vsq; à primis initiis ad hæc tẽpora, ordine ac breuiter explicare: ex qua mēs eorũ atq; animus, & spes omnis atq; institutũ perspicuẽ elucescat: vt ita cõmuni malo, cõmunibus cõsiliis remediũ opportunũ maturẽ quæratur. In quo nihil equidẽ dicã, nisi quòd in omnium oculis positũ, & quasi in quodã amplissimo orbis theatro gestũ, nemini poterit esse obscurũ. Quod quidem ego dum vobis ob oculos pono, viri Principes, quæso paulisper attendite, atq; animum ab omni præiudicata opinione ad cognoscendam

dam rei veritatem, diligenter aduertite.

Postquam itaque gens Hispanica Ferdinandi virtute Maurorum iugo liberata, longoque armorum vsu atque exercitatione roborata, reliquis se gentibus ac populis bellica laude, vel superiores, vel certè pares esse posse statuerunt, continuo ad occupandam Italiam animum adiecerunt: præsertim cum ab Arragoniis, qui olim ex Hispania oriundi sedes suas Neapoli fixerant, ad subsidium contra Gallos vocati, florentissimæ ditionis amplissimam vbertatem, atque omnium rerum redūdantem copiam oculis atque animo iustrassent: & iam Siciliam insulam ad importandos comineatus, traiciendasque militum copias, & ad omnia denique belli gerendi sustentandique præsidia longè oportunissimam, Gallis etiam multo antè tempore ereptam tenerent. Itaque deferta eiectaque Alfonsi stirpe, cum Gallo fœdus ineunt, & de repartienda inter se vniuersa provincia paciscuntur. Ex quo cum Gallos ad belli procurationem segriores cunctantioresque factos viderent, orta de finibus contentione, acrius bellum instaurant, ita tamen vt nò multò post, opera Philippi Archiducis (cui filia nupsit Ferdinandi) pacis nouæ conditiones propositæ sancirentur, quò stratagemate Gallicis subsidiis quæ iam in procinctu erant, remoratis à Consaluo reliquit Gallici exercitus ad Gariglianum flumen penitus caesæ ac profligatæ, atque ita Gallis omnibus Neapo-

litano regno procul eiectis, Hispanioportunissimam belli sedem, ex qua Italiae toti imperarent, collocatis praesidiis, & substructis arcibus ac munitionibus occupant. Cumque iam sub idem ferè tempus, auctoritate Pontificis Romani, vastissimis illis Indiarum regionibus inter Lusitanos & Castellanos repartitis, vniuersam Americam, atque Indiae occidentalis amplissimum complexum, admirabili & nunquam antè audita crudelitate vastatum, imperio suo subiecissent, & simul inferioris Germaniae, quae Belgicam Galliam attingit, Principes ac ditiones affinitatis necessitudine sibi coniunxissent, rati iam se habere ærarium vnde belli gerendi facultates deprimerent, partim propter auri atque aromatum incredibilem copiam, quae ex Indicis navigationibus in singulos propè annos aduehebatur, partim ob mercium innumerabile transuectationem, quae à Belgicis ac Batauicis mercatoribus ac nauicatoribus cum Hispaniis instituta, vetigalia inrifice auxerat, ad reliquam Italiam sibi subiungendam animum adiecerunt, ac proinde Insubriam vniuersam, feracissimam certè ac florentissimam Italiae partem, sub specie auxilij Sforziae ferèdi, Gallis ereptam, mox etiam Sforzia oppresso occupatam Hispanicis praesidiis firmarunt. Florentiae, Senae, Pisae, atque adeo vniuersae Hetruriae statum commutarunt, imposito illis Duce, quem suis partibus ac studiis addictum norant. Parmam &

Placētiam arcibus & præsidio firmarunt. Genuam, Ligustici Maris portum factionibus ac dissidiis domesticis agitatum, confirmata Doriis autoritate atque imperio, sibi addixerunt.

Denique variis artibus vniuersam propè Italiam sibi addixerunt: extremos certè illius vtrinque fines penitus manciparunt. Et necdum satiata regnandi cupiditate, cùm multos etiamnum restare principes ac populos interiectos cernerent, qui non modò ipsi essent Hispaniæ gentis imperium detrectaturi, sed aliis iam subactis populis, vindicias ad libertatem fortasse etiam daturi, putarunt eadem sibi via propulsandam hūc esse metum, quam pridem antè in ipsis Hispaniæ visceribus ad liberrimā Arragoniorum gentem penitus edomandam tenuerant, cùm nimirum, iniecto Inquisitionis fræno & proceres atque Ordines in regni comitiis libertate suffragiorum spoliarūt, & prouinciam omnem insignibus immunitatum præsidiiis atque ornamentis nudarunt, & populum deniq; vniuersum acerbissimo tyrannidis terrore oppresserunt.

Itaque omni studio & contentione primùm Neapolitanis, mox Mediolanensibus & Siculis aliisque finitimis gentibus, Inquisitionem, religionis Catholicæ tuendæ prætextu, obtrudunt. Sed cùm generosis animis obfirmatè obfistentibus minùs id succederet ex sententia, suppresso ad tempus Inquisitionis nomine, alias ad perficiendum institutum technas con-

quirunt. Iungit se Rex Philippus arctissima
 foederis necessitudine cum Põtifice Romano,
 cuius & imperium est amplum in Italia, & au-
 toritas apud omnes sacrosancta. Ei se spondet
 religionem catholicam Romanam non modo
 factam tectam in suis ditionibus tueri, sed in
 alienis etiam velle studiosè instaurare: & se
 foederis contra Lutheranos initi principem
 profitetur: hac ratione & Hispanici imperij
 inuidiam eleuari, & Italos principes in foede-
 ris societatem partim studio partim metu af-
 fcitos, arctiùs deuinciri posse sperat. Accedit
 Iesuitarũ crescẽs passim sub idem tempus au-
 toritas ac potentia. His enim vsi corycæis at-
 que exploratoribus seu Inquisitionis familia-
 ribus, non modò in singulas principum ditio-
 nes, sed in ipsa etiam tecta & penetralia viam
 sibi patefaciunt, eorumque animos tum pieta-
 tis existimatione ac religionis reuerentia, tum
 fulminum Põtificiorum metu, à rerum nouã-
 darum studio absterritos in officio retinent, &
 alteros alteris inter se inuisos ac suspectos red-
 dunt. Eorundemque opera atque ambitione
 muneribus ac præbendis Ecclesiasticis ex vsu
 ac re sua in quos velint repartitis, Hispanici
 nominis potentiam ac terrorem mirificè sta-
 biliūt. Ita nuper Venetam Remp. tum submis-
 sis Inquisitoribus, tum iniecta de Aquilegiano
 Patriarchatu cui velint decernẽdo controuer-
 sia, paulatim sibi addicere tentauerunt, & iam
 pridem reliquos propè omnes Italiæ princi-
 pes

pes, & verò etiam eos qui gèti Hispanicæ paulò viderentur infensiores, his artibus edomitos, quàm obsequentissimos sibi reddidere.

Eadem porro regnandi cupiditate ardètes, iisdemq; confisi stratagematis, iam olim, cùm Carolo V. Electorum suffragiis Germanicæ Imperij moles esset imposita, primùm quidem Gallix regnum infestis ex Belgio armis & sæpè & grauitèr diuexarunt. Mox verò in ipsa Germaniæ superioris intima viscera, religionis Pontificiæ instaurandæ prætextu, impetum fecerunt, victisq; prælio Protestantium Ducibus, de illa vndiquaque occupanda, & suæ dominationis iugo subiungenda seriò cogitarunt, ac p̄inde munitissimas quasq; arces atque oppida in ipso Germaniæ umbilico Hispanico præsidio communierunt. Sed cùm neque eorum ambitiosissimis studiis Caroli Imperatoris æquitas satis responderet, neque ea quæ occupant loca, & longo remota interuallo ab Hispaniis, & fortibus vndique ac bellicosis cincta gentibus diu se posse tenere animaduertent, & iam singulari Mauritij virtute atque armis inde pulsi, superiorem oranam Germaniam relinquere cogentur, & in Gallia iam sæpius renouata bella optato successu carere cernerent, opimam quidem illam, quam certa spe deuorant, prædam è faucibus sibi ereptam grauitèr ferentes, paulisper substituerunt, donec post Caroli V. ex Belgio discessum, ambitioso, superbo, & verè Hispani-

ço Philippi Regis ingenio ad suas cupiditates
 abusi, alia sibi via, quod pridem instituerant,
 aggrediendum decreuerunt. Animaduenterat
 enim se neque in Germaniam, neque in Gal-
 lias, posse quoties adlibuisset exercitum du-
 cere: Et si post duxissent, com meatum ac belli
 gerendi facultates primo quoque die defutu-
 ras, nisi occupatis & in suam potestatem reda-
 ctis Hollandiæ ac Zelandiæ portibus, consti-
 tutoque in reliquis Belgij prouincijs Hispa-
 nico præsidio, ac imperatis, quibus opus esset
 stipendius, & belli quoties uellent inferendi, &
 eiusdem quandiu uideretur sustentandi, pro-
 rogandique sedem opportunam delegissent.
 Cum autem se id salus gentis legibus atque
 immunitatibus ægrè posse impetrare uideret,
 propterea quòd ex illarum sanctionibus exte-
 ris gentibus exclusis omnis reipublicæ admi-
 nistratio penes indigenas esset, & nulla ciuita-
 tibus uel uectigalia, uel præsidia, nisi ex ordi-
 num consensu imponi possent, omnino sta-
 tuerunt antequam ulterius Imperij ac domi-
 nationis limites propagarent, illas Belgij pro-
 uincias esse arctioribus imperij habentis coer-
 cendas, suisque illis legibus, institutis, immu-
 nitatibus ac priuilegijs, & cunctis denique tum
 libertatis firmamentis, tum præsidij dignita-
 tis spoliandas, ut ita erectis pro arbitratu suo
 extructisque arcibus, imperatisque uectigali-
 bus ac stipendijs, ex florentissima prouincia
 sedem belli ad sua studia opportunissimam cõ-
 stitue-

stituerent, ex qua deinde aliquot Hispanicis legionibus firmata, & suæ fidei penitus mancipata quocunque inde adlibuisset, impetum facerent.

Ex eo itaque tempore, omnia sua consilia, omnes rationes, omnes denique actiones ac studia huc intenderunt, vt in Belgio qua vi, quaq; iniuria præsidia Hispanica per prouincias, ad decem (vt minimum) veteranorum militum milia repartirentur, quibus indigenarum Gallorum militum robur adiungerent, eosque ordinariis equitû turmis, quas in Belgio semper paratas, instructasque ex ritu veterum illius prouinciæ Ducum ac Principum Rex habebat, communirent: eas denique vel deuincta sibi per fœdus atque amicitiam Germani cuiuspiam fide atque opera, vel certè occupata Germaniæ vicina aliqua ciuitate, equitatu Germanico, quoties ita ferret vsus, roborarent.

Ad hanc rem Ericum Ducem Brunswicensem per inuita delegerunt, quem annua pensatione oblata, quasi quodam authoramento, Philippus Rex fidei suæ deuinxit: eodemque tempore de Colonia, vel Monasterio occupando consilia inierunt. Sed cum Belgij Ordines Hispanica præsidia obstinatè recularent, eaq; illa, quæ tum ex belli Gallici reliquiis ibi manserant, deduci importunè flagitarent, pecuniâ imperatam nisi id fieret, obfirmatè renuentes, oportunitas illius cladis, quæ in Africa sub idè

tempus ad Gelbes extitit, qua quidem legiones Hispanicæ propè ad internecionem deletæ sunt, effecit, vt quam Belgarum petitionem Rex Hispanicæ ferebat indignissimè, & verò etiam quasi atrox rebellionis crimen graui supplicio mulètandam decreuerat, eam rerum necessitate victus, non planè sibi ingratam esse simulârit, & præsidia Hispanica ex Belgio deduci passus sit, vt Italiæ & Hispanicæ fines, & quas in Africa tenebat munitiones, ab Afrorum & Turcarum irruptione communiret: Sed certo tamen consilio ac decreto (quod ne ipse quidè potuit dissimulare, & Hispani etiam scriptis editis testati sunt) vt priua quaque noua occasione, inæستا Hispanorum præsidia eò iterum ablegarentur, quorum vi atque armis, & illa (vt arbitrabatur) Hispanico nomini inusta macula elueretur, & vniuersæ gentis Belgicæ libertas arctioribus imperij frenis coerceretur. Ad eam rem perficiendam, nulla se obtulit occasio speciosior, quàm religionis Romanæ constituendæ constans atque inuictum Regis Philippi studium, cura, sollicitudo. Itaque ex Hispania datis subinde literis, grauiter queritur rem illam neque Parmensi neque proceribus ac magistratibus cordi satis esse. Omnino se videre nisi violentiora atque acriora adhibeantur remedia, Catholicam religionem in Belgio breui pessum ituram. Id verò se nequam passurum esse, sed omnium regnorum ac ditionum reliquarum facturum potius iacturam.

Eturam. Itaque planè ac seriò velle, vt edictorù
 de religione ac eſſetitas, ſine vlla diſſimulatione
 ad vnguem obſeruetur, nullaq̃ue de cauſa vel
 tantillum remittatur, ſed acrius etiam intèda-
 tur. Ad eam rem, noui per prouincias Episco-
 pi vndique inſtituantur, qui munus Inquiſi-
 torum exequantur ſtrenuè: iis omnibus præ-
 ſit Granuellanus Mechlinienſis Archiepiſco-
 pus, qui iam à Pontifice Galerum Cardinali-
 tiam acceperat, & propter intolerabilem am-
 bitionem atque eſſranem dominandi cupidi-
 tatem, apud omnes Ordines grauiffima inui-
 dia flagrabat. Episcopis autem illis, vt eò gna-
 uis muneris inſiſtorio intenti eſſent, præda
 diſtribueretur ex manubiis reliquorum eccle-
 ſiaſtici ordinis beneficiorum, quos aiebant ni-
 miùm eſſe remiſſos in perſequendis mulctan-
 diſq̃ue hæreticis: ſimulq̃; ſumma daretur po-
 teſtas Iudiciorum in omnibus iis cauſis, quæ
 vel palàm, vel obliquè ad religionis negotium
 ſpectare viderentur. Atque ita vno tempore,
 vnaq̃ue opera, omnes gentis ordines pariter
 offendebantur. Nam & proceres grauiter fere-
 bant Reip. procurationem ſibi ereptam in vnũ
 hominem nouum, atque exterum Granuella-
 num conferri: Nobiles indignè ferebant ſum-
 mum de ſuis capitibus, & fortunis omnibus
 iudicium penes aliquot homunciones obſcu-
 ros, viles, atque inopes, cõtra morem patrium
 fore, quos intelligebant ſuis facultatibus inhi-
 antes, facilè criminandi occaſionem ad ſuam

perniciem esse aucupaturos: Urbium magistratus fremebant, iudicia contra leges ac iurata à Principe privilegia ciuitatib. eripi, & mandari hominibus nullius pretij, qui & extero principi, Pontifici nimirum Romano, sacramēto obstricti essent, & iam antè infinita auaritiæ & crudelitatis specimina edidissent: Vniuersa denique plebs lupos fortunis suis inhiantes pro pastoribus datos sibi querebatur, ita vt infiniti mercatores de patriis sedibus deserendis cogitarent, & verò etiam innumerabiles in exterarum regiones commigrarent. Ea cum variis supplicationibus, libellis, nuntiis, ac legatis ad Regem referrentur, omnesque Ordines studiosè intercederent, vt ne tanta rerum inuouatione populo fidelissimo præberetur occasio de antiqua fide ac beneuolētia in Principem quicquam remittendi, omnia eorū postulata Rex non modò obstinatè respuit, sed voluit etiam Tridentini Concilij decreta, quibus omnia penè iura patria labefactabantur, sanciri. Videbat enim adesse iam occasionem diu multumque expetitam. Etenim futurum vt vel si dicto parerent, Inquisitorum potestate semel constituta, conuulsisque legibus atque institutis patriis, haud difficilè tollerentur è medio, qui vel auctoritate, vel gratia apud populum valerent: atque ita Hispanica præsidia, & noua reipublicæ formà introducerentur: vel si renuerent, læsis iam omnibus peræquè Ordinibus, tumultus aliquis necessariò oriretur,

ad

ad quem coercendum præsidia mittenda censerentur: vel quoquomodo res caderet, obstinatè neglectum Regis mandatum, quasi atrox læsæ maiestatis crimen satis causæ ad gentem omnem ferrò atque armis mulctandam videretur. Neque sefellit consilium euentus. Cùm enim ex flore Nobilitatis nonnulli oblato in Curia libello supplices retulissent, quàm esset illud Regis institutum & reipub. perniciosum & ipsi Regi damnosum, & sibi periculosum, rogassentque vt tantisper Inquisitionis illa promulgatio differretur, donèc de eorum postulatis, Rex ipse in Hispania per Legatos, viros ex sùmo ordine primarios cognouisset, plebs hac occasione maiorem aliquam sibi libertatem concessam tata, religionem Evangelicam, quæ Regi atque omnibus Hispanis erat inuisissima, cœpit, licentiosius fortasse quàm par esset, profiteri, ac publicè exercere. Hac occasione tam speciosa, Rex primùm quidem vniuersum illum nobilium ordinem, qui libellum obtulerant, maiestatis damnauit: Legatos qui ad se in Hispaniam ex Parmensis proreginæ mandato venissent, capite mulctauit: & simul legiones veteranorum ex Hispania Duce Albano misit, qui proceres ac nobiles omnes, qui Hispanorum studiis minùs fauissent, religionis prætextu è medio tollerent: in optimos quosque capitæ pœnam sancirent: plebem vniuersam grauissimis oneribus, vectigalibus ac seruitute durissima mulctarent: in vrbibus

atque oppidis arces conderent: denique Ordines ac Magistratus autoritate, Nobilitatem dignitate ac splendore, populum fortunis, ciuitates legibus, immunitatibus & antiquis priuilegiis, vniuersam denique prouinciam omnibus ornamentis ac praesidiis nudarent: atque ita Hispanicis illis de belli sede in Belgio instituenda consiliis viam aperirent. Quae quidem omnia quam sedulo ac diligenter Albanus praestiterit, cum in omnium oculis ac luce versetur, nihil attinet commemorare. Atqui non ad Belgij prouincias (quae certe imperium minime detrectabant) subiiciendas, sed ad Hispanicam in Europa Monarchiam stabiliendam ea manifeste spectauisse, an potest, cuiquam esse obscurum, qui quidem eorum consilia, rationes, actionesque omnes volet aduertere? Nam initio quidem ad Albani aduentum, Coloniae ad Rhenum urbem, eo praetextu quod Regis Hispaniae perduelles hospitio ac ciuitate donassent, inuadere cogitauit, & simul eodem tempore Monasterium Vvestfaliae oppidum suae potestati subiungere. Quod quidem, nisi Auracae Princeps comparatis ex Germania copiis eius impetum & consilia interuertisset, vtrumque haud dubie confectum vno tempore vidissemus. Neque tamen propterea desit, Coloniaensibus mandata quae vellet praescribere, & Senatum grauissimis comminationibus ad obsequium cogere. Cum Treuirensi, qui eo tempore suum illi obsequium ad Regis Hispaniae

tæ consilia atque instituta conficienda polli-
 cebatur, primùm quidem secretò tractare in
 perniciem Illustrissimi sanctæ memoriæ Co-
 mitis Friderici Palatini: mox verò etiam con-
 tentionem suscipere de vrbe Treuirensis di-
 tionis præcipua, quam in Regis Hispaniæ pro-
 tectione esse contédebat. Cliuensi Duci Con-
 siliarios eos dare, qui in eius ditionibus non a-
 liter ex præscripto imperarent, quàm si suæ di-
 tioni subiectas Rex Hispaniæ tenuisset. Emb-
 danum Comitem clientelæ nomine benefi-
 tarium sibi reddere. Leodiensibus arma, tela,
 commeatum atque auxilia imperare, & in om-
 nibus denique finitimis illis populis merum
 imperium exercere. Mox autem Serenissimæ
 Anglorum Reginæ, mercatorij contractus no-
 mine, controuersiam mouerunt. Anglos om-
 nes qui in Belgio essent, arcta custodia coer-
 tuerunt. Reginæ, quos vellent in Anglia pro-
 scribi, atque exilio mulctari, edixerunt. Ipsius
 Anglicani regni perduelles, homines nefarios
 & conspirationis in Reginam factæ conuictos,
 non modò finibus atque hospitio exceperunt,
 sed etiam muneribus ac largitionibus, annui-
 quæ pêsitationibus locupletarunt. Scotiæ Re-
 ginam ad res nouas moliendas variis artibus
 concitarunt: eosque qui Scotiæ Proregem ne-
 fariè trucidarant, etiam præmiis atque hono-
 ribus affecerunt, eorumque opera, consilio, ma-
 nu ad multas res vsi sunt. Quid? quòd ipsam
 Reginam Pontificis Romani diplomate, hæ-

reticam atq; illegitimam regni hæredem pronunciari curarunt, nefariisque conspirationibus in ipsius regni visceribus excitatis in vitæ discrimen adduxerūt, regnumque iis qui velent diripiendum occupandumque publicarunt. Sigillatim autem Ioanni Aulriaco datū est negotium, vt rebus in Belgio constitutis, ferro atque armis Angliam inuaderet. Scotiæ Reginam in matrimonium duceret, cum qua regnum Angliæ, Scotiæ, atque Hybernix sibi vëdicaret. Quod cū renouato cum Ordinibus bello minimè successisset, iterum alia via per Hyberniam tentandum esse putauerunt. Missæ sunt itaque Pontificis quidem Romani nomine, institutò autem ac voluntate Philippi Hispaniarum Regis, in Irlandiam, Italarum & Hispanorum copiis, quæ ex illa Insula, quam se fidei suæ addictam sperabant habituros, in Angliam porrò impetu facto, in suam potestatem vniuersum illud regnum subiicerent. Et nisi Ducis Albani rei difficultate perterriti consilio, Philippus Rex eam rem in meliorè temporis oportunitatem differendam decreuisset, iam pridem vniuersa belli moles in Angliam translata esset: vt nimirum illa primùm occupata, atque ea ratione Oceano Gallico & Britannico in potestatem redactò, facilior esset Belgij opprimendi ratio. Galliam porrò intereà per teneram Regum ætatem, variis disidiis fluctuantem, omni studio, arte, industria, omnibus denique machinis intestino bello implicarunt;

erant, vt florentissimū illud potentissimum-
 que regnum, domesticis armis ad internecio-
 nem propè attritum, possent sine multo ne-
 gotio, cum vsus ferret, opprimere. Interea autē
 quas illi ciuilibus iis bellis faces submouerint,
 quæ auxilia subministrarint, quæ dissidia ex-
 tarint, quæ partium studia, factiones, simulta-
 tes, fœdera, conspirationes ad fouendum illud
 miserum incendium excogitarint, quid atti-
 net dicere? cum ipsi Regi Christianissimo no-
 tum sit, illos non semel populos sibi subditos
 ad defectionem & ad arma contra se capeffen-
 da sollicitasse. & ne quis illud religionis Ca-
 tholicæ zelo factum autumat, etiam ipsos reli-
 gionis Euangelicæ propugnatorum ac Princi-
 pum animos ingētibus pollicitationibus, mu-
 neribus ac pecunia pertentasse. Cum ad eius
 Maiestatem sæpenuerò certis indiciis relatū
 sit, quas illi machinas ad priuatos multos ciui-
 tatum ac portuum maritimorum præfectos
 corrupendos, & ab eius fide alienandos ad-
 hibuerint: quòd ipsum etiam Natarrę Regem
 p̄missa pecunia ad dirumpenda pacis fœde-
 ra studiosè sollicitarint, & ne quidem à Regis
 fratre Serenissimo Andium Duce in fratris ac
 totius regni perniciem armando, sollicitando-
 que abstinerint. Et cum eum suis cupiditati-
 bus minùs obsequentem cernerent, veneno ac
 submissis sicariis è medio tollere tentarint, vt
 interea omittam pensionariorum, quos vocat,
 numerum, non modò ex Iesuitarum & Inqui-

sitionis corycæorum grege, sed ex aliis stipendiariis, quos non modò apud Galliæ Regem, sed apud omnes ferè Christiani orbis Principes ac populos ex intimis & maximè arcanis consiliis suæ fidei addictos habet Rex Hispaniæ, qui quoties opus sit, rempub. turbent, subditos ad arma concirent, consilia aduersa dissi- pent, & quod sibi ex vsu sit, decernant. sunt enim hæc plana, aperta, & verò ipsis etiam Regibus & Principibus, in quorum perniciem comparatur, multò notissima. Et nemo tamen est, qui vel hiscere quidem audeat vel mutire. Tantus scilicet omnium animos Hispanici nominis terror occupauit. Nam quid ego de Germania nostra dicam, quæ cum in omnium maximo versetur periculo, & propè iam Hispanicæ ambitionis gurgite absorpta sit, omnium tamen maximè secuta periculum negligit, & vicinorum tectorum incendium iam vsque ad intima sui ipsius viscera peruagatum, nihil ad se pertinere putat: ita quæ & suam priuatam, & communem orbis Christiani libertatem olim omnium strenuissimè tutari solet, ad repellendum hoc Hispanicæ seruitutis iugum, videtur omnium ignauissimè obtorpuisse.

Sanè habet in Germania Philippus Hispaniæ Rex non iam occultos exploratores aut pensionarios, qui Principum consilia, atque arcana ad se deferant: sed publicum affessorem in Camera Imperij, per quem de causis omnibus ac negotiis Germaniæ cognoscat, & tan-
 quam

quam aliquis vnus ex Germaniæ Principibus
dijudicet. Sedet etiam per legatos in omnibus
Imperij cōfessibus, omnia Comitia perlustrat,
omnia denique arcana explorat, neque minùs
habet perspecta quàm ipsi Germaniæ Septem-
uiri Efectores. Quo quid potest esse indignius,
quid Germanico ne mini cōtumeliosius, quid
aut libertati insidiosius, aut perniciosius salu-
ti, quàm nullum existere Imperij in Germa-
nia confessum, nulla Comitia, nullum Senatū,
nullum Ordinum conuentum, ac ne commu-
ne quidem Iuris ac iustitiæ tribunal, nisi in-
spectante, cognoscente, ac propemodum iudi-
cante, imperante quæ Hispano? Quid ita? quia
videlicet circuli Burgundici nomine, qui inter
Germaniæ circulos censetur, etiam inter Im-
perij Germanici membra habendus est Rex
Hispanus. Quid hoc quæso est, Illustrissimi
Principes, nisi vestro nomini, auctoritati, gloriæ
apertè illudere, & vobis videntibus, scientibus
prudentibus quæ seruitutis Hispanicæ capistrū
imponere? Anno à Christo nato post mille
quingentos, quadragesimo, ni fallor, octauo,
cū vi atq; armis oppressam teneret Germa-
niam Carolus V. Imperator, Augustæ armatis
Hispanicis atq; Italicis legionibus septus, Co-
mitia indixit: Retulit multas, in inferioris Ger-
maniæ quæ Galliam attingit parte, esse tum
vrbes, tum prouincias, quæ antiqua lege &
consuetudine à Camera Imperij iura solerent
accipere, ad Germaniæ commune tribunal

prouocare, & denique in Germaniæ circulis
 atque imperio censerī. Ex quo cū sæpè variæ
 orientur controuersiæ, velle se vna opera &
 litibus finem imponere, & Germaniam bene-
 ficio afficere: ac proinde decernere, vt posthac
 omnes omninò quas tum in Germania infe-
 riore, tum in Gallia Belgica prouincias ac di-
 tiones tenebat, in vnum Imperij circulum re-
 ductæ Burgundici circuli nomine censerētur.
 Eo nomine, se suosque posteros Imperio pen-
 saturos, quantum ad belli Turcici vectigalia
 soleant pendere duo Electores, de cætero vni-
 uersam illam ditionem non tantum ab omni-
 bus imperij indictionibus collectis, ac subsi-
 diis liberam fore, sed etiam omni Camera iu-
 risdictione, legibus, atque edictis Imperij solu-
 tam: hæc scilicet est merces spoliatae nostræ Iu-
 risdictionis, auctoritatis, Imperij: hoc est serui-
 tutis authoramentum. hac enim pecuniola pro-
 stituta est sacrosancti huius Imperij dignitas
 ac libertas, dataque extero Principi, cui nulla
 nobiscum nec generis, nec vicinitatis, nec lin-
 guæ, nec iuris necessitudo intercedit, potestas
 in nostra Comitata irrumpendi, in nostris con-
 sessibus sedendi, & in Camera Imperij senten-
 tiam dicendi, omnia denique nostra consilia,
 rationes, arcanam perlustrandi, explorandi que.
 Quod si in seruitute, etiam si neque superbus,
 neque molestus sit Dominus, tamen miserrimum
 est posse esse, si velit, quis non videt mi-
 ferrimam

ferrimam profectò esse nostram Germaniam, in qua Rex Hispanus, si velit, ex arbitrio possit imperare? Quanquam quid attinet dicere, si velit, posse, cum iam eum longè lateque in Germania imperare omnes videant? Quid enim hac Burgundici circuli constitutione consecutus est Hispanus? Vt non iam in Burgundico solum circulo pro libidine dominetur, sed Vvestphalico etiam, qui certè vnus ex præcipuis ac fortissimis Germaniæ circulis est habitus, quòd velit, iubeat, imperet, & quasi quidam dictator præscribat: neque quisquam sit, qui contra mutire audeat. Hactenus enim eius Imperio paruit ditio Leodiensis, paruit Cliuensis, ac Iuliacensis principatus, paruit tractus Coloniensis, ac vniuersa Vvestphalia. Neque tamen est hoc etiamnum Imperio contentus, quin nouo etiam authoramento illa sibi penitus vult mancipare, & in omnes Germaniæ partes imperium vndiquaque protendere. Vt enim taceam quòd extremas ferè omnes Germaniæ oras inde vsque ab Alpium radicibus ad Oceanum Germanicum tenent ij, qui sunt eius obsequiis addictissimi, neque imperium refragari ausint: vt nihil iam dicam, quòd qui arctissimis fœderis, sanguinis, nominis, familiæ, affinitatis necessitudinibus cum illo sunt colligati, in Histria, Carinthia, Croatia, & maxima Pannoniæ parte, & porrò in Bauaria imperium habent. Fauces Lyci, Oeni, Danubij tenent: Augustæ

Vindelicorum, Ratisbonæ, aliarumque amplissimarum Imperij ciuitatum ceruicibus imminet: vt omittam etiam quòd Imperij ipsius clauum in manu habent, qui ob Hispanici regni spem, Hispanicæ dominationi haud vquam se opponent. Quis non intelligit, quò tandem spectet immensa ista atque inexplebilis dominandi sitis, qua adolescentem Bauariæ Ducem Episcopum Frisingensem Hispanici Regis studio incitatum, autoritate armatum, flabello incensum ardere omnes vidēt quem nulli neque amplissimi Episcopatus, nec principatus potētissimi possunt exsaturare? Is iam vno propè temporis momento eam sibi comparauit potentiam, vt multis quidem Europæ Regibus comparandus, omnibus certè Germaniæ Principibus metuendus iure videatur: multa enim sunt atque illustria in Europa regna, quæ neque finium amplitudine, nec multitudine gentium, nec militum robore, neque omnium rerum copia, cum eius ditionibus comparari possint: neque tamen conquiescit, sed Hispanicæ ambitionis æstro percitus, semper maiora ac maiora concupiscit. Iam enim præter amplissimos Episcopatus Frisingensem ac Hildesheimensem, etiam Leodiensem principatum, & ditionis amplitudine, & gentis robore, & loci oportunitate nulli secūdam, Hispanici Regis opera atque impulsu obtinuit. Ei etiam Archiepiscopatum Coloniensem adiungendum putauit. Nam etsi hætenus semper

per Leodiensis ditio Hispanos, telis, armis, machinis, milite, commeatu, atque omnibus belli præsidis non obscure neque dissimulante iuuit: quædum tamen Coloniensis Electoris metu non nihil retentus Episcopus, omnes animi latebras necdum sibi patefaciendas duxit, etsi re ipsa Hispaniæ Regis obsequiis suam omnem ditionem manciparat, verbo tamen neutralitatem præ se tulit. Iam verò, ne quid restaret, quo minus Rex Hispaniæ pro arbitrato posset planissimè imperare, Archiepiscopatuum Ierian Coloniensem, & summam Electoratus dignitatem, partim armis, partim cõminationibus, partim Romani Pontificis auctoritate, illi, aut potius illius nomine sibi procurauit atque addixit. qua certè ratione iam non solùm ipsius Germaniæ armis ac viribus inferiorem illam Belgio finitimã Germaniam oppugnat: sed ad vniuersam etiam superiorẽ Germaniam imperio ac dominationi suæ subiungendam aditum sibi patefacit: omniaque & Electorum & reliquorũ Imperij Principum vectigalia suæ potestati subiicit. Quæ quidem, illustrissimi Principes, vestræ dignitatis, vestrique Imperij neruos ac præsidia meritò semper omnes duxerunt: quibus amissis & in exteri Principis potestatem hac noua Coloniensis Archiepiscopi electione redactis, quasi compedes ac numellæ vobis iniectæ sunt, quibus & belli gerendi (si necesse sit) potestas adimatur, & seruitutis iugum, quoties Hispano adli-

buerit, ceruicibus vestris imponatur.

Nec enim iam est necesse Philippum Regē Iulij Cæsaris exemplo pontis in Rheno construēdi cura magnoperē distineri. Pons enim illi ac traiectus est ipsa Imperij vrbs, atque Electoratus sedes Colonia, omnisque Archiepiscopi ditio, quæ huius nutui ac voluntati non secus ac suo parebit Principi. Quid igitur iam reliquum est, quominus vniuersæ Germaniæ Hispanus imperet, edicta quæ velit præscribat, & in quoscunque adlibuerit, armis impetum faciat? Nullū fortasse habet in Germanici Oceani faucibus portum, in quem ex Hispania (si necesse sit) classem mittat? Atqui & hoc prudenter cauit ne sibi deesset. Prætextu enim vel belli in Phrysijs gerendi, vel commeatus in Belgium importandi, Amasi ostium concedi sibi postulat: ad eam rem conficiendam negotium dedit Billiæo Lusitano, vt sibi Embdanam ciuitatem à comite Phrysiæ Orientalis Edzardo, quem clientelæ nomine deuinctum habet, ad tempus aliquod quasi commodato tradi curet. Eius beneficij præmiū Groningam oppidum (quod quidem vndique Hispanorum manu cinctum, atque omni commeatus oportunitate exclusum. quoties lubebit, facile recepturus est) & simul Burgundiæ comitatus gubernationem, cum vectigalium ac redditus annui vsura, suis tamen præsijs munitam illi pollicetur. Ita perficit vt opportunissima omnia Germaniæ flumina Danubium, Rhe-

Rhenum, Lycum, Oenipontem, Mosam, Mosellâ, Amasim in sua potestate habeat, & quemadmodum per suos clientes, & necessarios terra sibi aditum vndique patefecit: ita in Oceano nihil sit, quod eius vel vires frangere, vel impetum possit retardare. Et quia postremò intellexit, quantam olim Carolo magno difficultatem ad res gerendas præbuerit inuictum illud Saxonix inferioris robur, & simul commemorat vnâ Magdeburgensium ciuitatem non ita pridem ab omni confœderatorum auxilio nudatam, Caroli V. Imperatoris inuictissimi parentis sui exercitum detinuisse, victoriâ cohibuisse, ac vires denique fregisse, dedit operam, vt huic etiam periculo prouideretur, neque quicquam planè esset quod in Germania imperium eius posset remorari. perfecit enim vt & Romanus Pontifex, & ipse Imperator, præter ea quæ iam antè à nobis commemorata sunt, Episcopatum etiam Magdeburgensem, hoc est, vniuersum Saxonix robur, eidem Episcopo sponsione addixerint. Nihil enim putat interesse, per sese ne an per legatum, clientem inquam & consanguineum atque affinem suis studiis addictissimum teneat: cum habeat exploratum, illo Episcopo, sese quod volet esse imperaturum. Neque tamen his etiam dum se continet finibus.

Laborat enim vt illû totius Germanix Primatem creet, cuius nutu atque autoritate omnia Ecclesiastica munera, dignitates, ac præ-

bendæ in quos sibi adlibuerit, erogentur. Neque adhuc per sentiscitis, viri Germani, Hispaniæ Regem in Germania Imperium, non dicam ambire, sed iam occupatum tenere? qui Belgio deuicto portus omnes Oceani, & Germaniæ fluminum ostia in potestate sit habiturus, vobis que omnem nauigandi ac negotiandi facultatem quoties libebit, erepturus: qui Amasi etiam ostia sibi iam iam tentet subicere: qui vestra omnia vectigalia & portoria in suam potestatem redigat: qui Cliuensibus, Iuliacensibus, Leodinis, Vvestphalis leges atque edicta præscribat: Coloniam Imperio suo parère iubeat: cuius clientes, propinqui, affines maximos ac præstantissimos Germaniæ populos sibi subiectos habeant: qui ex Hispania in vestris confensibus & Comitibus sedeat & sententiam dicat: vestra omnia consilia, rationes atque arcana perlustret: qui non modò quod vult iubeat, vetet, sanciat, imperet, sed pro arbitrio etiam Episcopos Frisingensem, Hildesheimensem vobis designet: Principes atque Electores Imperij Coloniensem, Leodiensem, Magdeburgensem creet: qui denique Primatem Germaniæ imponat, per quem Ecclesiastico ordini in Germania amplissimo ac potentissimo imperet? & pro his omnibus, vnum vobis obtrudat, quem habet sibi & sanguinis & affinitatis multiplicibus vinculis obstrictum, & clientelæ nomine deuinctum,

deuinctum, & beneficiorum acceptorum necessitudine, atque aliis infinitis nominibus addictissimum, quemque certò nouit, nihil nisi ex suo nutu, sententia præscriptoque tentaturam, acturumve: quem denique propter varias ac multiplices, quæ illi cum aliis potentissimis Germaniæ Principibus intercedunt, controuersias, exploratum habet in Germania eiusmodi dissidiorum faces esse submissurum, quæ nisi cum totius sacri imperij ruina extingui nunquam possint. Nam cui potest esse ignota, vetus illa quæ huic est cum illustrissimis Brunswici Ducibus, de mille supra unum pagis grauissima controuersia? quam certè silentio sopitam nunquam patietur conuiescere.

Aut quis nescit quanta æmulatione hæc Bazarorum familia de primi Electoratus iure ac dignitate cum Palatinorum stirpe iampridem contenderit? Quum sibi, suoque nomini, genti ac familiæ primam illam ac summam Imperij Germanici dignitatem ereptam quiritentur. quæ certè controuersia, cum se hic tanta sentiet auctum potentia, quanta illi Regis Philippi studium ac voluntas uobis tacentibus comparat, denuò excitata quantas & quam funestas Germaniæ Tragædias pariet, quantam ad Hispanorum tyrannidē, & frædam Germaniæ seruitutē fenestram aperiet, quãtas denique clades atque ærumnas miseræ nostræ atq; improuidæ patriæ adferet, quis non uidet?

Et tamen vos hæc omnia, Principes Illustrissimi, Amplissimi que Imperij Ordines, non modo taciti cernitis, sed in vtramque etiam aurem securè dormientes, præbetis vos otiosos, ac suaueis finitimorum calamitatis atque excidij spectatores: & cum incendium hoc parietem proximum fundamento tenus propemodum exhauferit, & verò etiam vestra tecta atque cubilia tacitè adlambens, vehementer labefactarit, vestram nondum rem agi exultimatis, neque tam potentis, tamque ambitiosi ac superbi Regis conatibus obsistendum ducitis. Quid verò reliqui Christiani orbis Reges, Principes atque Ordines? Vna tenet omneis socordia, vnus venter. Dum enim vnicum Belgium eius se tyrannidi obiicit, omnibusque Regibus, Principibus, atque Ordinibus Christiani Orbis, & auertendę seruitutis occasionem ac tempus largitur, & quàm facillè Hispanicę huius Monarchiæ fundamenta labefactata euerti possint, suo exemplo cõmonstrat, nemo est qui rē sibi curæ esse declaret: sed quasi de industria potentiam Hispanorum ad suam quisque perniciem cęstatim augere & corroborare studeat, taciti omnes patiuntur Belgas diurnitate ac mole belli fractos, rebusque aduersis tabescentes languescere, ita vt quid vel consilij capiant, vel rei tentent, difficile possint constituere. Interea Galliæ Rex potentissimus, ob semel capta à fratre Andegauensi Duce improuida ac temeraria consilia, animo fluctuans, vicinum incendium

diu longè lateque peruagari cernit, sperans fortasse sibi satis fore virium ad suas res domi tuendas, conseruandasque. Ipse Andegauen- sis rerum suarum incertus, quid faciat, quidve sibi ex vsu sit, decernere non potest. Regina etiam Angliæ, ob occupatam Portugalliam & Oceanum in Hispani potestatem redactum, attonita videtur obstupescere, neque quid cõ- silij capiendum sit, decernere. Hispanus inter- ea omni conatu ac viribus Belgium premit. & pulcherrima cõcupitę totius Monarchiæ fun- damenta nullo intercedente iacit, ita vt iam nominis sui atque imperij terrore atque am- plitudine extremos Orientis atque Occiden- tis finès longè lateque impleat, & quod est à Pontificibus Romanis Catholici Regis nomē consecutus, id verè ac re ipsa sibi proprium ef- ficiat: quod certè vobis quidem omen, Reges, Principes, ac populi Christiani, nisi prouide- ritis, extremam seruitutem, huic autem, quem vestra socordia in immensum crescere finitis, Regi, Catholicam, hoc est, vniuersalem in om- nes dominationem ac tyránidem cõminatur. Philippus quondam Rex Macedonum Græ- ciæ meritò suspectus fuit, propterea quòd fini- timos aliquot Thracię populos, & Græcię op- pidula suæ ditioni subiiciens, reliquæ totius Græciæ libertati videretur insidiari: ac proin- de censuerunt Athenienses ab vniuersis Græ- cis potentiam eius esse retundendam, immi- nuendamque: veriti ne quo flagrabat ambitio-

nis incendio, non modò Græcia omnis, sed Asia etiam vniuersa absumeretur. Neque fellit illos suspicio. Nam etsi Philippus morte præuentus, quod animo conceperat, perficere non potuit, eum tamen veteranorum militum florem filio Alexandro post se reliquit, cuius robore vir adolescens, non modò Græciam, sed etiam vniuersam Asiam, Syriam, Babyloniam, Persiam, Aegyptum sibi subiecit, & ad Indorum & Scytharum extremos vsque fines, omnia longè lateque depopulatus, terram illam post Persas orbis terrarum potentissimam Monarchiam breui temporis momento stabiliiuit. Nos huius Philippi Regis Hispani neque ambitionis æstum metuimus, nec redundantem potentiam imminuendam censemus, qui non vnum, sed propè infinitos variis locis, atque instructissimos habet à veteranis militibus exercitus: qui plus quàm triginta Hispanorum veteranorum millia in variis præsidiis parata semper atque instructa tenet: qui in Africam, Asiam, Europam, Americam, atque Indias omnes & eas & occidentales imperij sui fines longè lateque submouit: qui Othomannicam potentiam classe instructissima fregit: qui Lusitaniam omnem cum infinitis Oceani insulis, florentissimisque regnis ac prouinciis imperio suo adiecit: qui vniuersam Italiam orbis quondam dominatricem suo arbitratu moderatur: Africæ portus ac littora

non

non pauca in potestate habet: vniuersum Oceanum quaquaversum occupat: Mediterranei maris insulas omnes præcipuas, ac portus suæ ditioni subiectas tenet: qui denique omnibus Christiani orbis principibus ac populis, quod vult, præscribit, & solo nominis terrore quicquid adlibuit exequitur.

Quòd si verò quis existinat, eum tam amplo ac vasto contentum Imperio, nihil esse amplius attentaturum, nisi quod iure & legibus possit vindicare, neque in aliena Impetia aut regna per nefas facturum impetum, is profecto prudens sciensque fallitur, & sibi ipse palpum obtrudens salutis suæ ac dignitati pessimè consulit. Primum enim inexplebilis est regnandi cupiditatis sitis, atque ardenti flammæ persimilis, cui quò plus alimentorum ingeritur, eò latius vagans plura semper absorbit ac vastat, neque quicquam vlla ex parte in confiniis intactum aut integrum esse patitur. Deinde quis ex illa impotenti Portugaliæ occupatione non videt Philippum Regem nullis legibus, nullo iure, nullis denique sanctionibus teneri velle? Nam si quod sibi ius in regni illius successione arrogabat, cur leges armis perfregit, iura vi anteuertit, sanctissimorum Iudicum sententias flamma & ferro præoccupauit? Antonium Regem, Galliæ Reginam Matrem, Bregantij Ducem, & verò etiam ipsius Parmensis Principis filium, ac reliquos denique omnes, qui de regni

successione ambigebat, nefarie delusit? Et ad-
 huc iuris nomen aut religionem apud illum
 valere existimabimus, qui regnandi causa nul-
 lo se nisi armorum iure teneri, palam atque in
 totius orbis Christiani oculis testatur. Quid
 verò? qui data pecunia Turcā in Venetos
 confederatos armavit, eorumque impetum à
 suis finibus in Cyprum auertit, eumne vllis fœ-
 derum legibus teneri arbitrabitur? Qui neq;
 cum Indis, neque cum Granatensibus, neque
 cum Belgis inita fœdera diutius, quā in sibi ex
 usu esset, sancta habuit, eiusne ardens ambitio
 fœderis aut iuris vlla sanctione retinebitur?
 Sed quæ tādē illum iuris obstringat religio,
 quem suæ ipsius religionis præscriptū, & Pon-
 tificis Romani autoritas ab omni iuris vinculo
 liberat? An verò quem nullę matrimonij leges
 ab incestu, nulla cōiugij necessitudo ab adul-
 teriis, nulla naturæ vincula à parricidio, nullū
 denique fidei sacramentum à periurio retinet;
 eius ardētem ambitionis flammam, regni pro-
 pagandi studio incensum animū, vltionis ap-
 petitæ insanū furorē, iustitiæ aut iuris frigida
 suffusa restingui vnquam posse arbitrabitur?
 Quasi verò Pontifici Romano minūs fiet inte-
 grum, regni finium iura quā matrimonij ne-
 cessitudinem, quā coniugij sanctitatē, quā
 fidei sacramentū obtenta bulla soluere? Quan-
 quam quid attinet iuris prætextu illius ambi-
 tionem oppugnare, qui ex iure & legibus in a-
 liena imperia merito se posse inuadere iam pri-
 dem

dem statuit: Ecquis enim est Regum aut Principum, reliquorumque Christiani orbis Ordinum, in quem se Hispaniæ Rex non arbitretur iustissimam belli gerendi causam iam pridem habere? Galliæ Regem accusabit, quòd fratrem in suas ditiones armis irrumpeantem, non modò non prohibuerit, sed milite, comæatu, pecunia, armis roborauerit, eoque nomine hostem se prior declararit: quòd Reginæ matris nomine insulas suas Gallicis armis ac signis hostiliter inuaserit, classem suam oppugnarit, Antonium hostem ac perduellem, non modò regno atque hospitio exceperit, sed armis etiam ac milite iuuerit: quòd Belgas ipsos omnibus belli præsiidiis, quoad potuit, sustentarit. Angliæ Reginam dicet primùm quidem esse hæreticam, & à Pontifice Romano proscriptam, deinde multis etiam rebus & terra & mari decretis ac gestis hostilem erga se animum prodidisse, hostes suos ac perduelles fouisse, & tum pecunia, tum comæatu ac milite iuuisse, classem hostilem in Oceanum misisse, Antonio Lusitano auxilia subministrasse, aurum ac naues ex Indiis per vim subduxisse. Germanos Principes alios quidem accusabitur, Principi Auriacæ contra se auxilia tulisse, alios in Belgio etiam militasse, in alios per Frisingensem seu Leodiensem Episcopum de finibus mouebit controuersiam, in alios de iure Electoratus: omnes autem vniuersim vel esse hæreticos, & à Rom. Pontificis obedientia

descivisse, vel certè cum iis qui descivierint, fos-
 dus iniisse pronuntiabit. Hos omnes Roma-
 nus Pontifex anathemate excommunicatio-
 nis percussos armis ad obsequium cogi vo-
 let. An non erit hoc satis superque iuris ad
 eos inuadendos, ei qui Pontificis Romani man-
 data pro diuinis oraculis, anathemata pro ful-
 minibus habeat? qui per se etiam religioni E-
 uangelicæ hostis sit infestissimus, eamque tan-
 quam humani generis teterrimam pestem o-
 derit: qui omnes suos conatus, omnia studia,
 consilia, actiones, fœdera denique omnia ad il-
 lam delendam ac penitus extinguendam sem-
 per adhibuerit: & qui, cum sit omnium homi-
 num ambitiosissimus, palàm tamen profitea-
 tur malle se omnium suorum regnorum ac di-
 tionum iacturam facere, quàm vel minimam
 huiusce religionis scintillam inextinctam pati:
 qui denique Germanos propè omnes haud alio
 loco quàm Turcas, Paganos, aut Saracenos,
 habeat. Quid verò Pontifex, an non arbitrabitur
 sibi æquè esse integrum Germaniam anathemate
 percussam Philippo Regi diripiendam dare,
 atque olim eius parenti superiores dedere
 Pontifices? Paulus III. eiusque antecessor
 Clemens VII. Carolo V. anathematis fulmen
 intentarunt, propterea quòd de religione
 dissidia putaret auctoritate Concilij generalis,
 non armis esse decernenda: optimumque ac
 minimè ambitiosum Principem ad sumenda
 in Germanos arma, inuitum ac diu reluctante

comminationibus ac fulminibus suis tandem
 coegerunt: & nos existimabimus Philippum
 Regem nullis Pontificum flabellis incitatum
 iri, vt se iure arbitretur Germanos in Romanæ
 fidei obsequium armis posse adducere? Quod
 si verò quis existimat ad protestantes hæc so-
 lum pertinere, reliquos ab Hispanicæ tyranni-
 dis metu liberos esse, is cogitet, veteres olim
 Henricos, Othones, Fridericos, aliosque sum-
 mos, potentissimos, atque omni virtutis lau-
 de præcellentes viros, maiores vestros, illustris-
 simi Principes, eandem cum Pontificibus reli-
 gionem coluisse, neque fulminum Pontificio-
 rum cuspides minùs propterea sensisse: cum
 alij Pontificum nutu sua regna atque imperia
 in exteros Principes translata viderint, alij eo-
 rum vel pedibus propulcãdam ceruicem sub-
 iecerint, vel ad genua capite ac pedibus nuda-
 tis supplices se prouoluerint, vel denique iram
 grauissimis mulctis ac suppliciis auerterint.
 Cogitet satis causæ Pontifici Romano ad Hi-
 spaniæ Regem in Germanorum perniciem ar-
 mandum fore, quòd videat eos qui suam reli-
 gionem profitentur, eandem tamen non mo-
 dò aduersus protestantes non tutari, sed mul-
 tis etiam fœderibus ac variis necessitudinum
 vinculis cum illis coniunctos esse: cogitet de-
 nique cum se Hispani sentiant Germaniam nõ
 posse vel suo imperio subicere, vel ad Pontifi-
 cis Romani obedientiam armis adigere, nisi ad
 alios subigendos aliorum operam vel fœderis

nexu, vel clientele necessitudine, vel armorum terrore sibi addixerint omninò eam Germanis conditionem ac legem subeundam esse, vt vel fœdere atque amicitia se Hispanis ad reliquos Germanos opprimendos coniungant, vel ad hos propugnandos, & vniuersam Germaniam in libertatem vindicandam cōtra Hispanos arma sumant. Quod nisi maturè fecerint, & præclara ista Belgicarum rerum occasione vsi Hispanicæ potentiaë incrementa inciderint, frustra suis postea viribus singuli ruentem in suas ceruices immensæ tyrannidis molem conabuntur auertere. Est quidem, est, inquam, magna, viri Principes, Regis Philippi potentia. Sed est tamen eiusmodi, vt eius omnia fundamenta, quemadmodum vestra ac reliquorum Principum tolerantia, ne dicam sordida, nata adoleuerunt: ita vestra virtute, cōsensioneq; labefactata, nullo negotio sint ruitura. Omnes enim eius ditiones multis magnisque locorum interuallis inter se dissitæ iacent, & facilè est illis comitatum intercludere, auxilia interuerrere, vires denique frâgere: modò vt ipsi vobis non desitis, modò vt Germaniæ intermedio vinculo Italiam cum Belgio necti non patiamini. Quod quidem eò erit facilius, quòd videatis omnes populos illi subiectos, immanem eius tyrannidem exhorrescere, & nihil nisi rei gerendæ occasionem qua se in libertatè vindicent expèctare. Videtis quantulis viribus, quàm parua manu, quàm contemnen-

remnendis principiis, Auricæ Princeps magnos Hispanorum exercitus, & vastos illos conatus irritos atque inutiles reddiderit. Quanto tempore Belgij prouincijs omni auxilio destitutæ, atque omnibus nudatæ præsiidijs tanti Regis impetum sustinuerint. quàm propè abfuerit, vt dudum quidem Ioannes Austriacus, nuper autem Princeps Parmensis cum omnibus suis copijs ex omni Belgio eiectione fuerint: & nisi tum quidem intestinis dissensionibus pleræq; prouinciæ à communi fœdere desciscissent, nunc autem aulicorum quorundam perniciosi consilijs Dux Andegauenfis fortunam, quam in manibus habebat, elabi sibi passus esset, non modò è Belgio decessuri fuerint Hispani, sed imperij sui fines intra Iberum fortasse terminaturi. Itaque nec est, Illustrissimi Principes, quòd Hispanici imperij terror à re fortiter gerenda, vindicandaque communi libertate vos absterreat, neque quòd eorum potentia contemptus securos aut segniores efficiat. Nihil Regis illius vobis oberit potentia, si maturè prouideritis, si res Belgicas non neglexeritis, si Billiaei conatus ab occupando Amasi ostio vestra autoritate atque imperio fregeritis, si ardentè Ducis Bavarie ambitione, eiusq; erga Hispanicum nomen studiù coercueritis, si cù Christianissimo Galliarù Rege, cum Serenissima Angliæ Regina, cum alijs deniq; Christiani Orbis Principibus, consilia de immanissima ista Hispanorum potentia intra suos limites

coercenda, serio ac mature iniueritis. Sin autem patiemini finitimum vobis Belgium, Hispanicis armis iam ferè oppressum, etiam Germaniæ viribus atteri: Cliuenses, Iuliacenses, Colonienses ad Philippi Regis mandata contremiscere taciti spectabitis: Leodienses machinis, armis, comineatu, atque omnibus belli præsidis, quod est hætenus ab illis studiosè factitatum, hostem iuuare nõ prohibebitis: neque Ducis Bauariæ æstuantem ambitionem coercibitis. Sed eius imperio Coloniensem Archiepiscopatum, atque Electoratus dignitatem adiungi patiemini, cumque suas vires ad Belgij perniciem cum Hispano coniungere non vetabitis, & verò etiam portum in Germanico Oceano Hispanorum classi patefacietis: Nolite dubitare, quin reducto in Hispani seruitutè Belgio, diuisa & in varias factiones distracta Germania, Galliaque, vel bellis & contentionibus domesticis exhausta, vel consiliorum ac studiorum pugnante inter se varietate distracta, Hispanici nominis terror, atque imperij moles, quasi quidam vastus atque inuitabilis Oceani æstus ruptis vicinis aggeribus ac repagulis vniuersum orbem Christianum extreme cladis, & calamitatum omnium fluctibus breui tempore sit obruturus: quod quidem si qui tum vel armis, vel alia vi conabuntur prohibere, serò sanè illi sentient, quod in orationis capite diximus, elapsam hanc præclarissimam rei bene gerendæ oportunitatem, nulla neque

vi neque voto recludam, socordiae ac tardita-
tis meritas à nobis poenas reposcere. Hoc ego
omen vt ab vniuerso orbe Christiano, maxime
autem à dulcissima mea patria Germania Do-
minus auertat: & vos, illustrissimi Germaniae
Principes, reliquique Orbis Christiani Reges
potentissimi, & Amplissimi Ordines, vestraq;
omnia consilia, atque instituta, Spiritu suo san-
cto ita moderetur, vt quod erit ex vsu reipub.
Christianae, quodque ad diuini nominis glo-
riam, & populi salutem spectabit, decernatis,
statuatis, ac re ipsa exequamini, etiam atque
etiam ardentissimis votis, per Christi Le-
s v nomen, exopto atque
deprecor.

L 4

VATICINIUM SIBYLLAE
De Rege Francia & Nauarra Henrico IV.
& calamitatibus toti Europa
impendentibus.



NNO CIO IO XX. die mensis
Martij iij. repertum est in Helue-
tia in Tauri mōtis hiatu, qui tum
magnis imbribus acciderat, mo-
nimentum quoddam, hoc modo
inscriptum:

PROPHETIA T. SIBYLLAE OL.
LVII MVNNE. quibus notis quid significetur, haud facilè (vt opinor) quiquam quantumuis acutus diuinarit. Verba autem in monumento insculpta hæc fuerunt:

Orietur Sydus in Europa supra Iberos, ad magnam Septentrionis domum, cuius radij orbem terrarum ex improviso illustrabunt. Hoc verò erit tempore desideratissimo, quo mortaleis positis armis pacē vnanimis complectentur. Certabitur quidem variis per diuturni interregni occasionem studiis, cui imperij habena tradantur. Sed vincet tandem auiti sanguinis propago, quæ eò vsque armorum vi progredietur, donec fata contraria

traria fatis obstiterint. Nam eodem ferè tempore, hoc demerso sydere, coeuum quoddam eius lumen longè ardetioribus Mauortis ignibus exardescet. Verùm hocce iubar ante diem ingenti mortalium desiderio sediuum nubibus condet. Quo extincto, post diros & sanguinolentos cometas, igniuomasq; cæli facies, nihil amplius tutum salutareue erit. Osq; animantibus cæli firramentum, pugnantisq; planetis & contrariis cursibus labefactabitur: concurrent vr-
 bibus vrbeis, fixæ cursu anteuertent erraticas, aquabunt æquora montes: Hac omnia denique erunt nox, interitus, ruina, damnatio, ac æterna tenebra.

Hoc ænigma cùm in manus meas nuper incidisset, pupugit illicò meum animum cogitatio Regni Franciæ, & eius status, in quo nunc Serenissimus & re atque cognomento Christianissimus Rex Henricus Quartus versatur: verbisque illius oraculi diu multumq; perpensis atque animaduersis, tandem in eam opinionem sum adductus, vt initium eius ad illum ipsum Regem & varias de ipsius hostibus ac perduellibus victorias pertinere existimè: reliquam verò partem ad calamitates Europæ vniuersæ, totiq; adeo terrarum orbi mini-

tantes. Nam illis verbis: *Orietur Sydus in Europa
supra Iberos ad magnam Septentrionis domum, haud
facile, vt opinor, quisquam aliò spectare existi-
mabit, quàm ad eundem Henricum IV. qui
cum solum Nauarræ & Bearnæ regnū (quod
supra Hispaniam ad Pyrenæos montes perti-
net) obtineret, iure tamen propinquitatis &
agnationis, ad magnam Septétrionis domum,
hoc est, ad spem regni Francici (quod ab Hispa-
niæ finib. ad Septétriones spectat) vocabitur.*
*Quod autem sequitur, radios illius syderis de im-
prouiso terrarum orbem illustraturos, facile quiuis
sentiet ad eundem Regem pertinere: qui certè
præter omnium expectationè, superiore Rege
vilissimi monachi manu interfecto ad regnum
euectus, splendore sui nominis piorū omnium
animos, qui in orbe Christiano sunt, collustra-
uit, lætitiæque & gratulatione compleuit. Se-
quitur futurum istud tempore desideratissimo, quo
mortales positis armis pacem vnanimè complectentur,
hoc est, venturum exorta illa luce tempus op-
tatissimum, quo miseri mortales Franci tot la-
trociniis, tot luctuosis ac longinquis bellis de-
fessi, abiectis armis summo studio pacem com-
pluribus præliis secundis ac victoriis à Rege
partam, sibiq; ab eodem oblatam amplecten-
tur. Quod tempus verissimè Sibylla desidera-
tissimum atque optatissimum appellat. Parta
enim post bellum diuturnum pace,*

Tutus bos (vt ait Horatius) rura perambulat.

Pacatum volitant per mare nauita.

Culpari metuit fides.

Nullis

Nullis polluitur casta domus stupris.
 Mos & lex maculosum edomuit nefas.
 Laudantur simili prole puerperæ.

Culpam pœna premit comes.

Certabitur quidem Variis, inquit, per diuturni Interregni occasione studiis, cui Imperij habentæ tradatur. Vbi Interregnū p̄spicue appellat, eū regni statū, qui iā in Gallia cernitur: cū regio ciuili dominatu p̄pe intermortuo, multo maxima ciuitatū pars à Rege defecit, eorumq; se latronū ac tyrānorū partibus adiūxit, qui Regiū imperiū affectāt, regniq; gubernacula armis occupare conātur. Quanquā eccuius tādē regni administrationē occupare poterūt, cū plures se Reges futuros sperēt, quā regna, tota Gallia sustinere possit: Itaq; rectē Sibylla subiūxit: *Sed vincet tādē auiti regni propago.* i. ius legitimæ successionis & hereditatis, quę huic Regi Hérico, p̄pter gradū agnationis p̄ximū, quo, defuncto Regi coniuētus erat, diuino atq; humano iure debetur. *Vincet*, inquit, furiales illos conatus & latrocinia, hęc soboles atq; p̄pago familię Borbonicæ, quę tā diu arma cōtra perduelles exercebit, atque aduersus eos progredietur, *donec fata contraria fati obstiterint.* hoc est, quandiu fatales illę tēpestates inter se cōflitabūtur, quādiu fatalis ille defectionū morbus Frāciæ ciuitates occupabit. Nā eodē ferē tēpore, inquit, (quo scilicet illa regij & auiti sanguinis soboles efflorescet) *hoc demerso sydere coenū quoddā eius luxē tōgē ardentioribus Manortis ignibus exardescet,* hoc est, sydere illo non extincto, sed in pacis atq; otij studium

intento, & quasi demerso, alter quidam quasi syderis illius radius, hoc est, Regis ipsius propinquus & cognatus exorietur, qui acrius atque ardentius & quasi præceps in arma ruet, & eius Archityrāni truce[m] atque immanem dominatam euertet, qui suis rebus diffidens auctoritas & parricidas illos cōtra principem re & nomine Christianissimum excitauit. Verū hoc posterius *in bar ante diem*, id est præmatura morte magno mortalium desiderio & luctu extinguetur. Quod autem sequitur, si non ad orbis totius, certè ad Europæ vniuersæ calamitates pertinet. Ita autem perspicuum est, vt nullius interpretationis indigeat: *Vrbes, inquit, concurrerent vrbibus: Vergilius scitè & luculentè, (vt omnia) his versibus describit:*

Vicina ruptis inter se legibus vrbes

Concurrent: seuit toto Mars impius orbe.

Vt cum turceribus sese effudere quadrigæ,

Addunt se in spatia: & frustra retinacula tendēs

Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.

Nec verò solum hoc Sibyllæ vaticinium tantas tempestates circa hæc tempora euenturas significauit. Nam alia extāt cōplura earundem calamitatum prodigia, multis ab hinc seculis edita, cuius generis non pauca Vvithelmus Stuckius Tigurinus, magnus imprimis & præclarus Theologus nuper accuratè collegit. Notum est, inquit, antiquum illud & vulgò declamatum de Anno 1588. carmen & oraculum, quo vel mundum circa hæc tempora interiturum,

rum, vel insignes & admirandas rerū commutationes futuras esse significatur.

Mille annis (verum) huiusmodi non fuit cælum.

Veteres dudum dixere, Hoc anno omnia lugere.

Mundi finem si nō habebis, permutationem magnam videbis.

Item illud ex versibus Germanicis in Latinos conuersis.

Post mille expletos à partu virginis annos

Et post quingentos rursus ab orbe datos

Octogésimus octauus mirabilis annus,

Ingruet, is secum tristia fata feret.

Si non hoc anno totus malus occidet orbis,

Si non in nihilum terra fretumq; ruet:

Cuneta tamen mundi sursum ibunt atq; deorsum

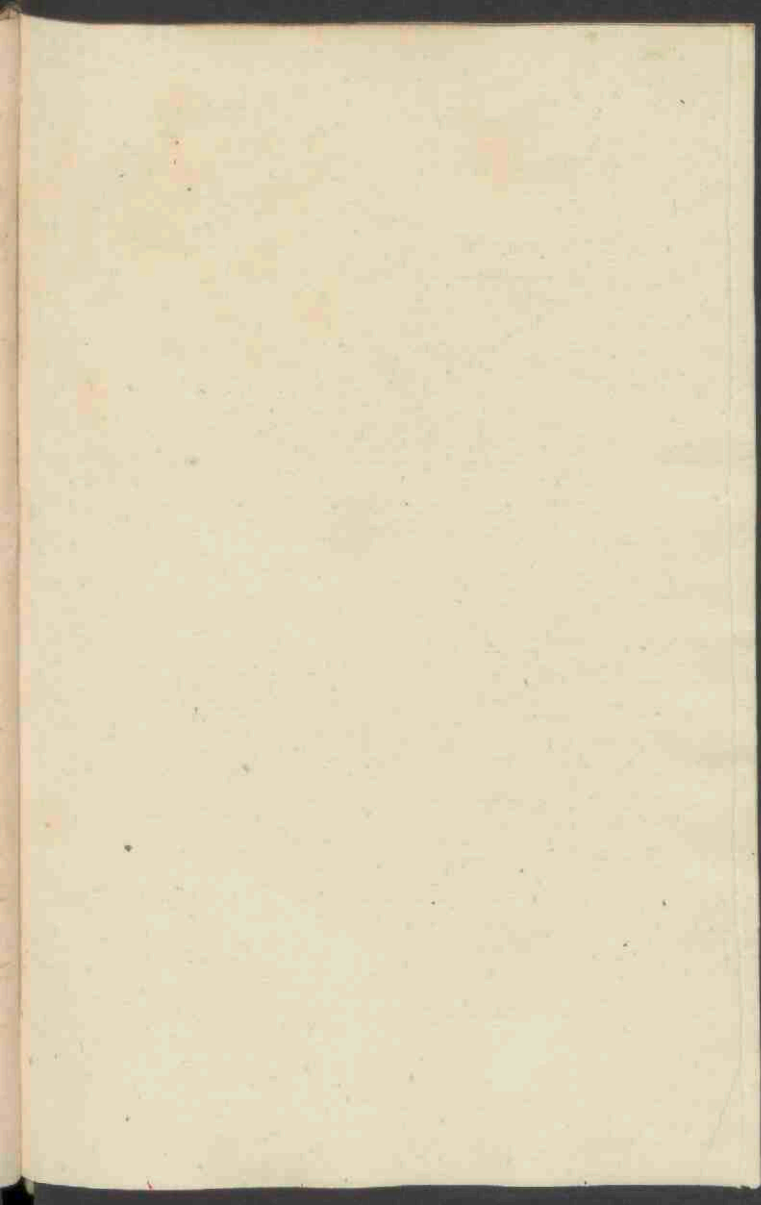
Imperia: & luctus vndiq; magnus erit.

Quin ne illud quidē prætereandum est, harum tantarum calamitatum causam etiam à Pontificiis in Sacerdotum avaritiam atq; impietatem conferri. Extant enim Ioachimi Abbatis, celeberrimi inter Pontificios Doctoris commentarij in Apocalypsin Iohannis & Prophetam Danielem circiter trecentis & octoginta ab his annis scripti, & nuper Coloniae cū illustri & magnifico titulo iterum editi, quibus prædicit fore, vt postremis temporibus ira Dei incendatur in Episcopos & Prælatos Ecclesie Romanae, propterea quòd Dei seruitium (vt ipsius verba vsurpeimus) non solum impedierunt, verum etiam verba Dei adulterauerunt. Item capite XII X. In nouissimis diebus (inquit) cadet superbia Prælatorum ante

174 VATICINIUM SIBYLLAE.

balantiam in deliciis & cathedrae doctorum carnalium
 subuertentur, & erunt viri annunciatores Euangelij
 circumquaque per totam Ecclesiam generalem, fortes in
 fide, & veraces in doctrina & vita. Item alio loco:
 Futurum est prorsus, vt orta discordia inter Principes,
 non tamen ab imperio, Ecclesia Romana corruat, &
 Galliarum regno diffidat, ac vnde fuit erecta
 & prouecta in gloriam, inde deie-
 cta & despecta veniet in
 rapinam.





Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

